

พระคัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๑๕
(บาลี ภาค ๕ ตอนที่ ๓)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XV

(Pāli Part V Third Section)

ฉบับปฐมโลกิยกุ

พุทธศักราช ๒๕๕๕

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จ.	วินยปิฎก	จตุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สීลฺกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มฺุ.	มชฺฌิมนิกาย	มฺุลปฺณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปฺณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปฺณฺณาสก
ลฺ. ส.	ลฺยฺตฺตนิกาย	สคฺคาถวคฺค
ลฺ. นิ.	ลฺยฺตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ลฺ. ขนฺธ.	ลฺยฺตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ลฺ. สฬฺา.	ลฺยฺตฺตนิกาย	สฬฺายตฺนวคฺค
ลฺ. มหา.	ลฺยฺตฺตนิกาย	มหาววารวคฺค
อฺง. เอกก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อฺง. ทุก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
อฺง. ติก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	ติกนิปาต
อฺง. จตุกฺก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	จตุกฺกนิปาต
อฺง. ปญฺจก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
อฺง. ฉกฺก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	ฉกฺกนิปาต
อฺง. สตฺตก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
อฺง. อฏฺจก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อฺง. นวก.	อฺงคฺตฺตรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อง. ทสก.	องค์คุณตรนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องค์คุณตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ขุ. ขุ.	ขุทฺทกนิกาย	ขุทฺทกปาฐ
ขุ. ฐ.	ขุทฺทกนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ขุ. อุ.	ขุทฺทกนิกาย	อุทาน
ขุ. อิติ.	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตตก
ขุ. สุ.	ขุทฺทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ. วิ.	ขุทฺทกนิกาย	วิมานวตฺถุ
ขุ. เปต.	ขุทฺทกนิกาย	เปตวตฺถุ
ขุ. เถร.	ขุทฺทกนิกาย	เถรคาถา
ขุ. เถรี.	ขุทฺทกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ. ชา.	ขุทฺทกนิกาย	ชาตก
ขุ. มหา.	ขุทฺทกนิกาย	มหานิทฺเทศ
ขุ. จุฬ.	ขุทฺทกนิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ขุ. ป.	ขุทฺทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ขุ. อ.	ขุทฺทกนิกาย	อปทาน
ขุ. พุทฺธ.	ขุทฺทกนิกาย	พุทฺธวํส
ขุ. จรียา.	ขุทฺทกนิกาย	จรียาปิฎก
อภิ. สั.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค.
อภิ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาตฺกถา
อภิ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคผลปญฺจตฺติ
อภิ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุ
อภิ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ		คำเต็ม
สี.	สีหฬไปตถก	(ฉบับสิงหฬ)
ม.	มรรมไปตถก	(ฉบับพม่าเดิม)
จ.	จฏสงคีติไปตถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามณญไปตถก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตถก	(ฉบับไบลานเก่า)
อ.	อังกสิไปตถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า อ.)
ก.	กตถจิไปตถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

(๕๐)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a ำ ā ิ i ี ī , u ู ū े e ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ra
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ jha	ญ ña
ฎ ta	ฏ tha	ด da	ฒ dha	ณ na
ต ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ la	ม̐ m̐	

FIGURES

๑ 1 ๒ 2 ๓ 3 ๔ 4 ๕ 5 ๖ 6 ๗ 7 ๘ 8 ๙ 9 ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กี ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบัญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๑๕
(บาลี ภาค ๕ ตอนที่ ๓)

เรื่อง	นวนิบาต	หน้า
๑. คิณฑชาดก (๔๒๗)		๑
๑. พรรณนาคิณฑชาดก (๔๒๗)		๔
๒. โกสัมพียชาดก (๔๒๘)		๑๓
๒. พรรณนาโกสัมพียชาดก (๔๒๘)		๑๖
๓. มหาสุวราชชาดก (๔๒๙)		๓๑
๓. พรรณนามหาสุวราชชาดก (๔๒๙)		๓๔
๔. จุลลสุวราชชาดก (๔๓๐)		๔๖
๔. พรรณนาจุลลสุวราชชาดก (๔๓๐)		๔๙
๕. หริตจชาดก (๔๓๑)		๕๗
๕. พรรณนาหริตจชาดก (๔๓๑)		๕๙
๖. ปทกุสลมาณวชาดก (๔๓๒)		๗๒
๖. พรรณนาปทกุสลมาณวชาดก (๔๓๒)		๗๕
๗. โลมสกัสนปชาดก (๔๓๓)		๑๐๗
๗. พรรณนาโลมสกัสนปชาดก (๔๓๓)		๑๑๐
๘. จักกวกชาดก (๔๓๔)		๑๒๕
๘. พรรณนาจักกวกชาดก (๔๓๔)		๑๒๘

(๕๒)

เรื่อง	หน้า
๙. หลีททราคชาดก (๔๓๕)	๑๔๑
๙. พรรณนาหลีททราคชาดก (๔๓๕)	๑๔๓
๑๐. สมุคคชาดก (๔๓๖)	๑๕๐
๑๐. พรรณนาสมุคคชาดก (๔๓๖)	๑๕๓
๑๑. ปุติมังสชาดก (๔๓๗)	๑๖๖
๑๑. พรรณนาปุติมังสชาดก (๔๓๗)	๑๖๘
๑๒. ทัททชาดก (๔๓๘)	๑๘๑
๑๒. พรรณนาทัททชาดก (๔๓๘)	๑๘๓
สรูปชาดก	๑๙๙

๑๐. ทสกนิบาต

๑. จตุทวารชาดก (๔๓๙)	๒๐๐
๑. พรรณนาจตุทวารชาดก (๔๓๙)	๒๐๓
๒. กัณหาชาดก (๔๔๐)	๒๑๙
๒. พรรณนากัณหาชาดก (๔๔๐)	๒๒๓
๓. จตุโปสถชาดก (๔๔๑)	๒๔๗
๓. พรรณนาจตุโปสถชาดก (๔๔๑)	๒๕๒
๔. สังขพราหมณชาดก (๔๔๒)	๒๗๔
๔. พรรณนาสังขพราหมณชาดก (๔๔๒)	๒๗๗
๕. จุลลโพธิชาดก (๔๔๓)	๒๙๕
๕. พรรณนาจุลลโพธิชาดก (๔๔๓)	๒๙๙
๖. กัณห์ที่ปายนชาดก (๔๔๔)	๓๑๖
๖. พรรณนากัณห์ที่ปายนชาดก (๔๔๔)	๓๒๐

เรื่อง

หน้า

๗. นิโคธชาดก (๔๔๕)	๓๔๔
๗. พรรณนานิโคธชาดก (๔๔๕)	๓๔๗
๘. ตักกชาดก (๔๔๖)	๓๖๔
๘. พรรณนาตักกชาดก (๔๔๖)	๓๖๗
๙. มหาธรรมपालชาดก (๔๔๗)	๓๘๒
๙. พรรณนามหาธรรมपालชาดก (๔๔๗)	๓๘๖
๑๐. กุกกุชาดก (๔๔๘)	๔๐๒
๑๐. พรรณนา กุกกุชาดก (๔๔๘)	๔๐๕
๑๑. มัญญกุณฑลชาดก (๔๔๙)	๔๑๖
๑๑. พรรณนามัญญกุณฑลชาดก (๔๔๙)	๔๑๙
๑๒. พิลารโกสิยชาดก (๔๕๐)	๔๒๘
๑๒. พรรณนาพิลารโกสิยชาดก (๔๕๐)	๔๓๒
๑๓. จักกวางชาดก (๔๕๑)	๔๕๓
๑๓. พรรณนาจักกวางชาดก (๔๕๑)	๔๕๖
๑๔. ฎิริปัญหาชาดก (๔๕๒)	๔๖๔
๑๔. พรรณนาฎิริปัญหาชาดก (๔๕๒)	๔๖๗
๑๕. มหามังคลชาดก (๔๕๓)	๔๘๐
๑๕. พรรณนามหามังคลชาดก (๔๕๓)	๔๘๔
๑๖. สมตบัตติตชาดก (๔๕๔)	๕๐๓
๑๖. พรรณนาสมตบัตติตชาดก (๔๕๔)	๕๐๗
ประมวลชาดกในทสกนิบาต	๕๓๖

พระบาลีสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก นวกนิบาต

๑. กิษณชาดก (๔๒๗)

๑. "ปริสกุปโถ นาม
คิษณปโถ สนนุตโน
ตตฺตราสิ มาตาปิตโร
คิษุโณ โปเสสิ ชินฺณเก
เตสํ อชฺครี เมทํ
อจฺจุหาสิ พหฺตโส.
๒. ปีตา จ ปุตุตํ อวจ
ชานํ อจฺจุํ ปปาตินิ
สุปฺตุตํ ปกฺขสมฺปนฺนํ
เตชฺสี ทูรคามินิ.
๓. ปริปลวนฺตํ ปจฺวี
ยทา ตาต วิชานหิ
สาครน ปริกฺขิตฺตํ
จกฺกัว ปริมณฺฑลํ
ตโต ตาต นีวตฺตสฺสุ
มาสฺสุ เอตฺโต ปรี คมิ.

๑. กิษณชาดก (๔๒๗)

๑. "ทางบนยอดเขาคิชฌกูฏ ชื่อว่า
ปริสกุปโถ เป็นทางเก่า พญาแร้ง
ได้เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า อาศัย
อยู่ ณ ที่นั้น พญาแร้งได้นำมันชั้น
ของงูเหลือม มาให้มารดาบิดา
เหล่านั้นกินโดยมาก.
๒. ก็บิดารู้สุมุขิตะ มีปีกแข็งแรง มีเดข
มักบินสูง ชอบบินไปไกล จึงได้
กล่าวเตือนบุตรว่า.
๓. แน่ะพ่อ เมื่อใดเจ้ารู้ว่าแผ่นดิน
ลอยอยู่ มีน้ำล้อมรอบ กลมเหมือน
กงจักร เมื่อนั้น พ่อจงกลับจากที่นั้น
อย่าได้บินต่อไปจากนั้น.

๔. อุทปตุโตสิ เวเคน
 พลี ปกุชี ทิซุตโตโม
 โอลิกยนุโต วุงกุโค
 ปพุตตานิ วนานิ จ.

๕. อททส ปจวี คิซุโธ
 ยถาสุสาสิ ปิตุสุสุตัง
 สาครน ปริกขิตตัง
 จกุกัง ปริมณุลลัง.

๖. ตญจ ไส สมตีกุมม
 ปรมเว ปวตตถ
 ตญจ วาตสิขา ติกุขา
 อจจาหาลิ พลี ทิขัง.

๗. นาสกขาตคโต โปโส
 ปุนเทว นินตติตุ
 ทิไซ พยสนมาปาทิ
 เวรพุทานัง วสิ คโต.

๘. ตสุส ปุตตา จ ทารา จ
 เย จญญเ อนุชิวโน
 สพุเพ พยสนมาปาทุ
 อนเอนาทกเร ทิเช.

๔. พญาแรงแม่มีกำลัง มีปีกแข็ง ใหญ่กว่า
 นก ได้บินไป ณ เบื้องบน ด้วย
 ความเร็ว เหลือवलงมามองดูภูเขา
 และป่าไม้.

๕. พญาแรงแสดงให้เห็นแผ่นดิน มีน้ำ
 ล้อมรอบ กลมคล้ายกงจักร เหมือน
 ที่ได้ฟังมาจากบิดาฉะนั้น.

๖. ก็พญาแรงแฉนั้น ได้บินล้าที่นั่นต่อไป
 ช้างหน้าอีก ยอดแห่งลมแรงกล้า
 ได้ปะทะพญาแรงแม่ผู้มีกำลังนั้น.

๗. พญาแรงแม่บินล่องเลยไป ไม่สามารถ
 บินกลับมาที่นั่นอีก ตกอยู่ในอำนาจ
 ของลมชื่อเวรพุกวาท ถึงความ
 พิณาตแล้ว.

๘. เมื่อพญาแรงแม่ทำตามโอวาท บุตร
 ภรรยาของเขาและสัตว์เหล่าอื่น ที่
 อาศัยเขาเลี้ยงชีพทั้งหมด ได้ถึงความ
 พิณาตสิ้น.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

นวกนิบาต

๑. ศิษย์ฆาตกาวุณณา (๔๒๗)

ปริสุงกุปโต นามาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ ทุพฺพจํ ภิกขุํ
อารพฺภา กเถสิ.

โส กิร เอโก กุลปฺตุโต
นียยานิกสาสเน ปพฺพชิตฺวาปิ อตฺถ-
กาเมหิ อาริยุปฺชฺฐมาเยหิ เจว
สพฺรหมจารีหิ จ "เอวฺนเต อภิกฺกมิตฺพฺพํ,
เอวํ ปฏิภิกฺกมิตฺพฺพํ, เอวํ อาโลเกตฺพฺพํ,
เอวํ วิโลเกตฺพฺพํ, เอวํ สมฺมิมฺบฺชิตฺพฺพํ,
เอวํ ปสาเรตฺพฺพํ, เอวํ นิวาเสตฺพฺพํ,
เอวํ ปารุปีตฺพฺพํ, เอวํ ปตุโต
คเหตฺพฺพิ, ยาปนมตฺตํ ฆตฺตํ คเหตฺวา
ปัจจุเวกฺขิตฺวาว ปริภุญฺชิตฺพฺพํ, อินฺทฺริเยสุ
คฺตุตฺทฺวาเรน โภชนे มตฺตตฺถนฺนา
ชาครियมนฺยุตฺเตน ภวิตฺพฺพํ, อิทํ
อาคนฺตุกฺวตฺตํ นาม ชานิตฺพฺพํ, อิทํ

๑. พรรณนาศิษย์ฆาตก (๔๒๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุว่ายาก
รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ชื่อว่า
ปริสุงกุปตะ ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันว่า ภิกษุรูปนั้นเป็นกุลบุตร
คนหนึ่ง แม้วบชในศาสนาซึ่งนำออกจาก
ทุกข์ อันอาจารย์อุปชฌายะและเพื่อน
สพรหมจารี ผู้หวังประโยชน์ กล่าวสอน
ว่า "เธอควรก้าวไปอย่างนี้, ควรถอยกลับ
อย่างนี้, ควรแลดูอย่างนี้, ควรเหลียวดู
อย่างนี้, ควรคู้เข้าอย่างนี้, ควรเหยียดออก
อย่างนี้, ควรนุ่งอย่างนี้, ควรห่มอย่างนี้,
ควรถือบาตรอย่างนี้, ควรรับภัตพอยัง
อัตรภาพให้เป็นไปพิจารณาก่อนแล้วจึงฉัน,
ควรค้อมครองทวารในอินทริย์ทั้งหลาย รู้
ประมาณในโภชนะ ควรประกอบความ
เพียรเป็นเครื่องตื่นเป็นนิจ, ควรรู้ว่านี้

คมิกกวตฺตํ นาม, อิมานิ จุทฺทส ขนฺธกวดตฺตานิ, อสฺสิติ มหาวตฺตานิ, ตตฺถ เต สมฺมา วตฺติตพฺพํ, อิมเ เตรส รุตฺตจฺจคฺคณา นาม, เอเต สมาทาย วตฺติตพฺพนฺ"ติ โยวทียมาโน ทพฺพโจ อโหสิ, อกฺขโม อปฺปทกฺขิณคฺคาหิ อนุสสาสนิ "อหิ ตฺเมห น วทามิ, ตฺเมห ปน มํ กสฺมา วถ, อหเมว อตฺตโน อตฺถํ วา อนตฺถํ วา ชานิสฺสาสมิ"ติ อตฺตานิ อวจเนยฺ อกาสิ.

อถสฺส ทพฺพจภาวํ ฅตฺวา ภิกฺขุ ฅมฺมสภายํ อคฺคณกถํ กถเณตฺวา นิสฺสิทิสฺส.

สตฺถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต ตํ ภิกฺขุํ ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ ทพฺพโจสฺสิ"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต "กสฺมา ภิกฺขุ เอวรูป นียฺยานิกสสาสเน ปพฺพชิตฺวา อตฺถกามาณํ วจณํ น กโรสิ, ปุพฺเพปิ ตฺวํ ปณฺชิตานํ วจณํ อกตฺวา เวรพฺภวาทมฺเข จฺณณฺวิจฺณณฺเณ ชาโต"ติ วตฺวา อตฺถิตํ อาทริ.

ชื่อว่าวัตรของภิกษุผู้มา, นี้ชื่อว่าวัตรของ ภิกษุผู้ไป, เธอควรประพฤติโดยชอบใน ชั้นธกวัตร ๑๔ มหาวัตร ๘๐, ควร สมาทานอุตฺตงค์คุณ ๑๓", เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่ยินดีรับคำสอน กล่าวว่ "กระผมไม่ได้ว่าพวกท่าน, ก็เหตุไร พวกท่านจึงว่ากระผม, กระผมเท่านั้น จัก รู้สิ่งเป็นประโยชน์ และสิ่งไม่เป็นประโยชน์ ของตน" ได้ทำตนให้ใคร ๆ ว่ากล่าวไม่ได้.

ครั้งนั้น พวกภิกษุรู้ว่าภิกษุนั้นเป็นผู้ว่ายาก จึงได้นั่งประชุมกล่าวโทษกันในธรรมสภา.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอนั่งสนทนากันด้วย เรื่องอะไร" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า "เรื่อง ชื่อนี้" จึงรับสั่งให้เรียกภิกษุนั้นมาตรัสถามว่า "ได้ยินว่า เธอเป็นพระว่ายากจริง หรือ" เมื่อท่านกราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุ เพราะอะไรเธอบวชแล้วในศาสนา ซึ่งนำออก จากทุกข์ เห็นปานนี้แล้ว ไม่ยอมทำตาม คำของผู้หวังประโยชน์, แม้ในกาลก่อน เธอก็ไม่ทำตามคำของบัณฑิต จึงต้อง

ແຫລກລະເຍີຍດໃນຂ່ອງລມເວຣ໌ພກວາດ” ໄດ້
ທຽນຳອດີຕນິທານມາຕຣ໌ສວ່າ

ອດີຕ ດີຊຸມກູເກ ປພຸພເຕ
ໂພຣິສຕຸໂຕ ດີຊຸມຍ໌ນິຍ໌ ນິພຸພຕຕິ. ປຸຕຸໂຕ
ປນສຸສ ສຸປຕຸໂຕ ນາມ ດີຊຸມຣາຊາ
ອເນກສສຸສດີຊຸມປຣິວາໄວ ດາມສມປນຸໂນ
ອໂສ. ໂສ ມາຕາປິຕໄວ ໄປເສສີ
ດາມສມປນຸນຕຸຕາ ປນ ອດີທຸຣິປິ ອຸປປຕິ.

ອດ ນິ ປິຕາ “ຕາຕ ເອຕຕຕິ ນາມ
ຈານ໌ ອດີກຸກມິຕຸວາ ນ ຄນຸຕພຸພນຸ”ຕິ
ໂອວທິ. ໂສ “ສາຣູ”ຕິ ສມປຣົງຈຸຈິຕຸວາປິ
ເອກທິວສ໌ ປນ ຈຸຣູເຈ ທເວ ດີຊຸເມທິ
ສທຸຣິ ອຸປປຕິຕຸວາ ເສເສ ໂອຫາຍ ອດີກຸມິ
ຄນຸຕຸວາ ເວຣພກວາຕມຸຂ໌ ປຕຸວາ
ຈຸຣຸນຸວິຈຸຣຸນຸກາວ໌ ປາປຸຕິ.

ສຕຸຣາ ຕມຕຸຕ໌ ປກາເສນຸໂຕ
ອກິສມຸພຸທ໌ໄວ ນຸຕຸວາ ອິມາ ດາຕາ ອກາສີ

๑. “ปรีสงุปลโถ นาม
ດີຊຸມປໂຕ^๑ ສນນຸຕ໌ໂນ

ໃນອດີຕກາລ ພຣະໂພຣິສ໌ຕຸ໌ເກີດໃນ
ກຳເນີດແຮ່ງທີ່ເຂາດີຊຸມກູເກ. ແຕ່ບຸຕຣຂອງ
ພຣະໂພຣິສ໌ຕຸ໌ນັ້ນ ເປັນພຣະແຮ່ງຊື່ອສຸປັຕຕະ
ມີແຮ່ງຫຼາຍພັນເປັນປຣິວາຣ ມີກຳລັງມາກ.
ພຣະແຮ່ງນັ້ນເລີຍດຸມາຣດາປິດາ ແຕ່ພຣະ-
ແຮ່ງບິນໄປໂຄລຍິນັກ ເພາະມີກຳລັງມາກ.

ຄັ້ງນັ້ນ ປິດາກລ່າວສອນພຣະແຮ່ງນັ້ນວ່າ
“ແນະພ່ອ ເຈົ້າໄມ່ຄວຣບິນໄປລຳທີ່ມີປຣະມາດ
ເທົ່ານີ້”. ແມ້ພຣະແຮ່ງຈະຣັບວ່າ “ດີແລ້ວ”
ວັນໜື່ງຂະນະຝນຕກ ໄດ້ບິນໄປກັບພວກແຮ່ງ
ທັງແຮ່ງທີ່ເສື້ອເສື້ຍ ບິນໄປຍັງກຸມິປຣະເທດ
ທີ່ສູງຍິງ ໄປຕິ່ງຂ່ອງລມຊື່ອວ່າເວຣ໌ພກວາດຕິ່ງ
ຄວາມແຫລກລະເຍີຍດທັນທີ.

ພຣະສາສດາ ເມື່ອທຽນປຣະກາດ
ເນື້ອຄວາມນັ້ນ (ຫຼັງຈາກ) ຕຣ໌ສຣຸ້ຍິງແລ້ວ
ໄດ້ຕຣ໌ສພຣະດາຕາເລື່ານີ້ວ່າ

๑. “ทางบนยอดเขาดิชฌกุกฺกุ ชื่อว่า
ປຣິສັງກຸປໂຕ ເປັນທາງເກ່າ ພຣະແຮ່ງ

^๑ ຈ. ມ. ດີຊຸມປນຸໂຕ.

- ตตุราสี มาตาปิตโร
 คิฑุโณ ไปเสสิ ชินฺณเก
 เตสํ อชฺครี เมทํ
 อจุจหาสิ พหุตฺโส.
๒. ปีตา จ ปุตฺตํ อวจ
 ชานํ อจุจํ ปปาตินิ
 สุปตฺตํ ปกฺขสมฺปนฺนํ
 เตชสี ทูรคามินิ.
๓. ปริปลวฺนุตํ ปจฺวี
 ยทา ตาต วิชานหิ
 สาคเรน ปริกฺขิตฺตํ
 จกุกัว ปริมณฺฑลํ
 ตโต ตาต นีวตฺตสฺสุ
 มาสฺสุ เอตฺโต ปริ คมิ.
๔. อุตฺปตฺโตสิ เวเคน
 พลี ปกฺขี ทิฑฺตุตโม
 โอลิกยนฺโต วรฺกฺโค
 ปพฺพตานิ วณานิ จ.
๕. อทฺทส ปจฺวี คิฑุโณ
 ยถสฺสาสิ^๑ ปิตฺตฺสฺสุตํ
- ได้เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าอาศัย
 อยู่ ณ ที่นั้น พญาแร้งได้นำมันชั้น
 ของงูเหลือม มาให้แก่มารดาบิดา
 เหล่านั้นกินโดยมาก.
๒. ก็บิดารู้สึปปัดตะ มีปีกแข็งแรง มีเดข
 มักบินสูง ชอบบินไปไกล จึงได้
 กล่าวเตือนบุตรว่า.
๓. แนะพอ เมื่อใดเจ้ารู้ว่าแผ่นดิน
 ลอยอยู่ มีน้ำล้อมรอบ กลมเหมือน
 กงจักร เมื่อนั้น พอลงกลับจากที่นั้น
 อย่าได้บินต่อไปจากนั้น.
๔. พญาแร้งมีกำลัง มีปีกแข็ง ใหญ่กว่า
 นก ได้บินไป ณ เบื้องบน ด้วย
 ความเร็ว เหลียวลงมามองดูภูเขา
 และป่าไม้.
๕. พญาแร้งได้เห็นแผ่นดิน มีน้ำ
 ล้อมรอบ กลมคล้ายกงจักร เหมือน

^๑ ฉ. ม. ยถา 'สา' สิ.

- สาครน ปริกขิตฺตํ
 จกฺกัว ปริมณฺฑลํ.
๖. ตถฺยจ โส สมตฺกุกมฺม
 ปรเมว ปวตฺตต^๑
 ตถฺยจ วาตสิขา ติกฺขา
 อจฺจาหาสิ พลี ทิขี.
๗. นาสกฺขาทิคโต โปโส
 ปฺนเทว นินฺตติตฺตํ
 ทิไซ พฺยสนมาปาที
 เวรฺมฺภานํ^๒ วสํ คโต.
๘. ตสฺส ปฺตฺตา จ ทารา จ
 เย จณฺเณ อนุชฺชิวโน
 สพฺเพ พฺยสนมาปาที
 อนิเวทกเร ทิเช.
๙. เวมฺปิ อธิ วุฑฺฒานํ
 โย วากุญฺ นาวพฺุฑฺฒติ
 อติสิมฺจโร ทิตฺโต
 คิขฺโณ วาตีตสฺสโน
 สพฺเพ พฺยสนํ ปฺปโปนฺติ
 อกฺตฺวา วุฑฺฒสฺสโน”ติ.

ที่ได้ฟังมาจากบิดาฉะนั้น.

๖. ก็พญาเรานั้น ได้บินล้าที่นั่นต่อไป
 ข้างหน้าอีก ยอดแห่งลมแรงกล้า
 ได้ปะทะพญาเร้งผู้มีกำลังนั้น.
๗. พญาเร้งบินล่องเลยไป ไม่สามารถ
 บินกลับมาที่นั่นอีก ตกอยู่ในอำนาจ
 ของลมเวรพภวาท ถึงความพินาศ
 แล้ว.
๘. เมื่อพญาเร้งไม่ทำตามโอวาท บุตร
 ภรรยาของเขาและสัตว์เหล่าอื่น ที่
 อาศัยเขาเลี้ยงชีพทั้งหมด ได้ถึงความ
 พินาศสิ้น.
๙. บุคคลที่ไม่เชื่อคำของผู้ใหญ่ ใน
 ศาสนานี้ก็ฉนั้น ล่องคำสอนเดือด-
 ร้อนแล้ว เหมือนพญาเร้งเที่ยวล่อง
 เลยเขตแดน เดือดร้อนแล้ว ฉะนั้น
 สัตว์ทั้งหมดที่ไม่ทำตามคำสอนของ
 ผู้ใหญ่ ย่อมถึงความพินาศ”.

^๑ ฉ. ม. ปรเมว”จฺวตฺตต.

^๒ ฉ. เวรมฺภานํ.

ตตถ **ปริงกุปโถติ** สงกุปโถ.
มนุสฺสา หิริบุญสฺวณฺณตถาย คจฺจนฺตา
ตสฺมี ปเทเส ชาณฺฏเก โกณฺฏตุวา เตสฺสุ
รชฺชุย โปนฺนิตฺตวา คจฺจนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ชื่อ**
ปริงกุปโถ ความว่า ทางสูงชัน. มนุษย์
พากันไปเพื่อต้องการเงินและทอง ดอก-
หลักในประเทศนั้น ผู้กึ่งือกที่หลักนั้น
(จับเชือกนั้น) ไปอยู่.

เตน โส คิซฺหมปฺพุตเต ชงฺขมคฺโค
“สงกุปโถ”ติ วุจฺจติ. **คิซฺหมปโถติ**
คิซฺหมปฺพุตตมตฺถเก มหามคฺโค.

เพราะเหตุนั้น ทางเดินด้วยเท้าบนภูเขา
คิซฆฏฏนั้น ท่านจึงเรียกว่า “สังกุปโถ”.
คำว่า **ทางบนเขาคิซฆฏฏ** ความว่า
ทางใหญ่บนยอดเขาคิซฆฏฏ.

สนนฺตโนติ โปธาณ. **ตตฺราสีติ** ตสฺมี
คิซฺหมปฺพุตตมตฺถเก สงกุปโถ เอโก
คิซฺโธ อโหสิ.

คำว่า **เป็นทางเก่า** ความว่า เป็นทาง
มีมาแต่โบราณ. คำว่า **ได้มีแล้วในทาง**
นั้น ความว่า ได้มีพญาแร้งตัวหนึ่ง
อยู่ที่ทางสูงชัน (ทางกันดาร) บนยอดเขา
คิซฆฏฏนั้น.

โส ชิณฺณเก มาตาปีตโร โปเสสิ.
อชฺครี เมทฺนุติ อชฺครานํ เมทฺ.^๑

พญาแร้งนั้นได้เลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่า.
คำว่า **มันขันงูเหลือม** ความว่า มันขัน
ของงูเหลือม.

อจฺจาหาสีติ อติวีย อหาสิ. **พฺหุตฺโสติ**
พฺหุตฺโส.^๒

คำว่า **นำมามาก** ความว่า ได้นำมา
มากเหลือเกิน. คำว่า **โดยเป็นของมาก**
ความว่า โดยส่วนมาก.

^๑ ย. อชากรเมทฺ อชาครเมทฺ.
^๒ ย. พฺหุตฺโส.

ชานํ อัจจํ ปปาตินนฺติ "ปฺตโต เต
อติอฺจจํ ชานํ ลจฺคตี"ติ สุตฺวา "อฺจจํ^๑
ปปาติ อยฺนุ"ติ ชานนฺโต.

เตชสินฺติ ปุริสเดชสมฺปนฺนํ. ทูรคามินฺนฺติ
เตเนว เตเชน ทูรคามิ. ปริปลวฺนฺตนฺติ
อุปลปฺตตํ วิย อุทเก อุปลวฺมานํ.

วิชานหีติ วิชานาสี. จกุกํ
ปริมฺนทฺลนฺติ ยสมฺมี เต ปเทเส จิตฺตส
สมฺทฺเทน ปริฉินฺโน ชมฺพุทฺธิโป จกุกํ
ปญฺญาติ.

"ตโต ตาต ชานา นินฺตฺตาทิ"ติ
โอวทฺนฺโต เอวมาห.

อุทปฺตโตสีติ ปิตุ โอวาทํ อกฺตฺวา
เอกทิวสํ คิขฺุณฺเหหิ สทฺธิ อุปลฺติโต เต
โอหาย ปิตฺรา กถิตฺถฺจฺจานํ อคฺมาลี.

คำว่า รู้สึบดีตตะมักบินไปสูง ความว่า
ฟังว่า "บุตรของท่านบินไปสูงมาก"
รู้อยู่ว่า "พญาแร้งนี้บินสูง".

คำว่า มีเดช ความว่า เป็นผู้ที่มีอำนาจ
เต็มที่. คำว่า บินไปไกล ความว่า
มักบินไปไกลด้วยเดชนั้นนั่นเอง. คำว่า
ลอยอยู่ ความว่า เหมือนใบบัวลอยอยู่
บนน้ำ.

คำว่า รู้ ความว่า เจ้าทราบ. คำว่า
กลมเหมือนกงจักร ความว่า ชมพูทวีป
กำหนดด้วยมหาสมุทร ย่อมปรากฏคล้าย
กงจักรแกผู้ที่ยืนอยู่ในประเทศใด.

บิดากล่าวสอนอย่างนี้ว่า "นะพะพอ เจ้า
จงกลับจากที่นั่น".

คำว่า พญาแร้งได้ถึงเบื้องบนแล้ว
ความว่า ไม่ทำตามคำสอนของบิดา ใน
วันหนึ่ง ได้บินไปกับแร้งทั้งหลาย ทิ้งแร้ง
เหล่านั้นเสีย บินไปถึงสถานที่บิดาบอก
ไว้.

^๑ จ. ม. อฺจฺจ.

โกลิเกณฺโฑติ ตํ จานํ ปตฺวา เหฏฺฐา
โกลิเกณฺโฑ. วรฺกฺงฺโคติ วรฺกฺคีโว.

คำว่า แลดูอยู่ ความว่า ถึงสถานที่นั้น
แลดูข้างล่าง. คำว่า มีอวัยวะคต
ความว่า มีคอคคต.

ยถาสฺสาสิ ปิตฺตฺสฺสฺสนฺติ ยถาสฺส ปิตฺ
สนฺติกา สฺตํ อาสิ, ตเถว อหฺทฺส.
ยถาสฺสาสิตีปิ ปาโห.

คำว่า เหมือนได้ฟังมาจากบิดา ความว่า
เราฟังมาแล้วจากสำนักบิดาฉันใด, ได้
เห็นแล้วฉันนั้น. พระบาลีว่า ยถาสฺสาสิ
ดังนี้ก็มี.

ปรเมว ปวตฺตตถาติ ปิตฺธา อภฺชาตภู-
จानโต ปรํ อตีวตฺตฺนฺโตว.

คำว่า บินต่อไปข้างหน้าอีก ความว่า
ได้บินล่องเลยไปข้างหน้าจากสถานที่บิดา
บอกไว้.

ตญฺจ วาตฺติขา ติกฺขาติ นํ อโนวาทกํ
พลิมฺปิ สฺมานํ ทิฆํ ติฆินฺเวรฺพฺภวาทฺติขา
อจฺจาหาสิ อตีหริ, จุณฺณฺณวิจฺจุนฺณํ
อกาสิ.

คำว่า กระแสแห่งลมแรงกล้าได้ปะทะ
พญาแร้งนั้น ความว่า กระแสแห่งลม
เวรฺพภวาทแรงกล้าได้ปะทะ คือ พัด
พญาแร้งตัวมีกำลังไม่ทำตามโอวาทนั้น
แล้ว, คือ ทำให้แหลกละเอียดแล้ว.

นาสฺสฺษาติคฺโคติ นาสฺสฺษา อติคฺโคติ.
โปโสติ สฺตฺโต

คำว่า บินล่องเลยไปแล้ว ไม่สามารถ
กลับ ความว่า บินล่องเลยแล้ว ไม่
สามารถ(เพื่อจะกลับ). คำว่า โปโส
แปลว่า สัตว์.

อโนวาทฺกเรติ ตํสุมี ทิเช ปณฺหฺติตานํ
โอวาทํ อกรฺโนเต สฺพฺเพปิ เต

คำว่า ไม่ทำตามโอวาท ความว่า
ครั้งเมื่อพญาแร้งนั้น ไม่ทำตามโอวาท

มหาทุกข์ ปาปณีสสุ.

ของบัณฑิต สัตว์เหล่านั้น แม้ทั้งหมด
ก็ประสบทุกข์ใหญ่.

อกตวา วุฑฒสาสนนฺติ วุฑฒมานํ
หิตกามานํ วจนํ อกตวา เอวเมว
พยุสนํ มหาทุกข์ ปาปณาติ.

คำว่า ไม่ทำตามคำสอนของผู้ใหญ่
ความว่า ไม่ทำตามคำของผู้ใหญ่ ผู้หวัง
ประโยชน์ ย่อมถึงความพินาศ คือ
ทุกข์ใหญ่อย่างนั้นแน่ ๆ.

“ตสฺมา ตฺวํ ภิกฺขุ มา คิฑฺฒสทิสฺโส
ภว, อตฺตกามานํ วจนํ กโรหิ”ติ. โส
สํตฺถารว เอรํ โอรทิตโต ตโต ปฏฺจาย
สุพฺพใจ อโหสิ.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุ ฉะนั้น
เธออย่าเป็นเช่นเร้ง, จงทำตามคำของ
ผู้หวังประโยชน์”. ท่านถูกพระศาสดาทรง
สอนอย่างนี้แล้ว ได้กลายเป็นผู้ว่าง่าย
ตั้งแต่นั้นมา.

สตฺถวา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา พุพฺพจคิฑฺโฒ
เอตฺรหิ พุพฺพจภิกฺขุ อโหสิ, คิฑฺฒปีตา
ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ทรงประมวลงชาดกว่า “เร้ง
ว่ายากในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุว่ายากใน
บัดนี้, ส่วนบิดาเร้งในกาลนั้นเป็นเรา
ตถาคตแล”.

คิฑฺฒชาตกถวณฺณนา ปจฺมา.

พรรณนาคิฑฒชาดก ที่ ๑ จบ.

๑๔. น หิ เวเรน เวรานิ
 สมฺมุนฺตีธ กุทาจนํ
 อเวเรน จ สมฺมุนฺติ
 เอส ธมฺโม สนนฺตโน.

๑๕. ปเร จ น วิชานนฺติ
 มยเมตฺถ ยมามเส
 เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ
 ตโต สมฺมุนฺติ เมธคา.

๑๖. อฏฺฐิจฺฉินฺนา ปาณหฺรา
 ความสฺสธนฺหาริโน
 ฏฺฐํ วิลฺลุมฺปมานานํ
 เตสมฺปิ โหติ สงฺคฺติ
 กสมฺมา ตุมฺหาก โน สียา.

๑๗. สเจ ลภถ นิปกํ สหายํ
 สหฺธิญฺจํ สาธุวิหาริธี
 อภิกฺขุยฺย สหฺพฺพานิ ปริสุสฺยานิ
 จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา.

๑๔. ในโลกนี้ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด เวร
 ย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่จะ
 ระงับด้วยการไม่จองเวร นี่เป็น
 ธรรมเก่า.

๑๕. คนพวกอื่น ย่อมไม่รู้ว่าจะ
 จิบหายอยู่นั้น แต่คนพวกใดใน
 จำนวนคนเหล่านั้นรู้ (ว่าจะ
 จิบหายอยู่ที่นั่น) การทะเลาะวิวาท
 กันย่อมสงบ เพราะคนพวกนั้น.

๑๖. เมื่อเขาปล้นเอาประเทศนั้น มีคน
 ต้องถูกตัดกระดูก มีคนเสียชีวิต
 มีคนถูกขโมยวัว ม้า และเงินทอง
 ไป การมาคืนดีกัน แม้ของคน
 พวกนั้นก็ยังมีได้ แต่พวกเขาไม่ได้
 ถูกเข้าเช่นนั้นเลย โฉน(จึงมาคืนดี
 กันไม่ได้).

๑๗. ถ้าคนเราได้เพื่อน ที่จะเที่ยวไป
 ด้วยกัน ที่มีคุณธรรมประจําใจดี
 ฉลาด มีความรู้ มีความพอใจ
 มีสติ ช่วยกันฝ่าฟันอันตราย
 ทุกชนิด พึงเที่ยวไปกับเพื่อนนั้น.

๑๘. โน เจ ลฆาถ นิปกํ สหายํ
 สหุญฺญจรัํ สาธุวิหารีวรี
 ราชาว รมุจํ วิชิตํ ปหาย
 เอโก จเร มาตงฺครณฺเฏว นาโค.

๑๙. เอกสุสฺส จริตํ เสยฺโย
 นตฺถิ พาเล สหายตา
 เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา
 อปฺโปสฺสุกฺโก มาตงฺครณฺเฏว
 นาโค"ติ.

โกสัมพียชาดกํ ทุตฺติยํ.

๑๘. แต่ถ้าไม่ได้เพื่อน ที่จะเที่ยวไปด้วย
 กัน ที่มีคุณธรรมประจำใจดี ฉลาด
 มีความรู้ ก็ควรเที่ยวไปคนเดียว
 เหมือนพระราชา ทรงละทิ้งแว่น
 แคว้น ที่พระองค์ชนะแล้ว และ
 เหมือนพญาช้าง ชื่อว่ามาตังคะ
 เที่ยวอยู่ในป่าเหือกเดียว(ช้างโทน).

๑๙. เที่ยวไปคนเดียวดีกว่า ความเป็น
 สหายในเพราะคนพาลไม่มี ควร
 เที่ยวไปคนเดียว และไม่ควรรทำ
 บาป เหมือนพญาช้างชื่อว่า
 มาตังคะ มีความขวนขวายน้อย
 (ไม่ขวนขวายกับใคร) เที่ยวอยู่ในป่า".

โกสัมพียชาดก ที่ ๒.

๒. โกสมพิยชาตกถา

(๘๒๘)

ปุถุสทโทติ อิทํ สตถา โกสมพี
 นิสุสาย โฆสิตารามะ วิหรรนุโต โกสมพิย
 ภณฺชนการเก ภิกขุ อารพฺภ กเถสิ.
 วตฺถุํ โกสมพิกขณฺธเก อาคตเมว. อัย
 ปเนตฺถ สงฺเขโป.

ตทา กิร เทว ภิกขุ เอกสุมี
 อาวาเส วสิสุ วินยธโร จ สุตตฺนฺติโก
 จ. เตสุ สุตตฺนฺติโก เอกทิวสํ
 สรีรวลณฺขํ กตฺวา อุทกโกฏฺจเก
 อัจมนอุทกาวเสสํ ภาชเน จเปตฺวา
 นิภฺขมิ. ปจฺฉา วินยธโร ตตฺถ ปวิภูโจ
 ตํ อุทกํ ทิสฺวา นิภฺขมิตฺวา อิตฺรํ
 ปุจฺฉิ "อาวุโส ตยา อุทกํ จปีตฺนฺ"ติ.
 "อาม อาวุโส"ติ. "กึ ปเนตฺถ
 อาปตฺติภาวํ น ชานาสี"ติ. "อาม น
 ชานามิ"ติ. "อาวุโส เอตฺถาปตฺติ"ติ.
 "เตนหิ ปฏิกิรฺสสามิ นนฺ"ติ. "สเจ
 ปน เต อาวุโส อสณฺจิจฺจ อสตียา
 กตํ, นตฺถิ อาปตฺติ"ติ. โส ตสฺสา

๒. พรรณนาโกสัสมพิยชาดก

(๘๒๘)

พระศาสดา ทรงอาศัยนครโกสัสมพี
 ประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภ
 พวกภิกษุในเมืองโกสัสมพี ซึ่งทำการ
 ทะเลาะกัน จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
 ย่อมทำเสียดๆ ดังนี้เป็นต้น. เรื่อง
 มีมาในโกสัสมพิกขณฺธกัถาทั้งหมด. ส่วน
 ความย่อในเรื่องนี้ มีดังต่อไปนี้.

เล่ากันว่า ครั้งนั้นภิกษุ ๒ รูป อยู่
 ในวัดเดียวกัน คือภิกษุฝ่ายวินัยธรรกับ
 ภิกษุฝ่ายพระสูตร. ในพระ ๒ รูปนั้น
 วันหนึ่ง ภิกษุฝ่ายพระสูตรถ่ายอุจจาระ
 แล้ว เหลือน้ำชำระที่เหลืออยู่ไว้ในภาชนะ
 ที่ห้องน้ำแล้วออกไป. ภิกษุฝ่ายพระวินัยธ
 ร์เข้าไปในห้องน้ำนั้นที่หลัง ไปพบน้ำนั้น
 เข้า จึงออกมาตามอีกรูปหนึ่ง (รูปแรก)
 ว่า "ท่านเหลือน้ำไว้หรือ". ภิกษุฝ่าย
 พระสูตรกล่าวว่า "ครับ ผมเหลือไว้".
 ภิกษุฝ่ายวินัยธรรถามว่า "ท่านไม่รู้ดอก
 หรือว่า การทำเช่นนั้นเป็นอาบัติ" ภิกษุ
 ฝ่ายพระสูตรกล่าวว่า "ครับ ผมไม่รู้".
 ภิกษุฝ่ายวินัยธรรกล่าวว่า "ในการทำเช่นนั้น

อาปตติยา อนาปตติทิฏฐิ อโหสิ.

เป็นอาบัติ". ภิกษุฝ่ายพระสูตรกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้นผมจะทำคืนอาบัตินั้น (ปลงอาบัติ)". ภิกษุฝ่ายวินัยรกรกล่าวว่า "ถ้าท่านไม่ตั้งใจ ทำไปเพราะหลงลืม ก็ไม่เป็นอาบัติ". ภิกษุฝ่ายพระสูตรนั้น มีความเห็นว่าอาบัตินั้นไม่เป็นอาบัติ.

วินยธโรปิ อตฺตโน นิสฺสิตกาณํ "อํยํ สุตฺตฺตฺนฺติโก อาปตฺตี อาปชฺชมาโนปี น ชานาตี"ติ อารโจะสิ. เต ตสฺส นิสฺสิตเก ทิสฺวา "ตฺมหากํ อุปชฺชมาโย อาปตฺตี อาปชฺชิตฺวาปี อาปตฺติภาวํ น ชานาตี"ติ อาหํสุ. เต คนฺตุวา อตฺตโน อุปชฺชมายสฺส อารโจะสุ. โส เอวมาห "อํยํ วินยธโร ปุพฺเพ 'อนาปตฺตี'ติ วตฺวา อิทานิ 'อาปตฺตี'ติ วตฺติ, มฺสวาทิ เอโส"ติ. เต คนฺตุวา "ตฺมหากํ อุปชฺชมาโย มฺสวาทิ"ติ เอวฺมปี อดฺดมมณฺฑํ กลหํ กรีสุ. ตโต วินยธโร โอภาสํ ลภิตฺวา ตสฺสา อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺเขปนียกฺกมฺมํ อกาสิ.

ส่วนภิกษุฝ่ายวินัยรกรลับบอกแก่พวกศิษย์ของตนว่า "ภิกษุฝ่ายพระสูตรรูปนี้ แม้ต้องอาบัติก็ไม่รู้". พวกศิษย์ของภิกษุฝ่ายวินัยรกรเหล่านั้น ได้พบพวกศิษย์ของภิกษุฝ่ายพระสูตรก็พูดว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่านถึงต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ". พวกศิษย์ของภิกษุฝ่ายพระสูตรเหล่านั้นก็ไปบอกแก่อุปัชฌาย์ของตน. ภิกษุฝ่ายพระสูตรนั้น จึงพูดอย่างนี้ว่า "ภิกษุฝ่ายวินัยรกรรูปนี้ ที่แรกก็พูดว่า 'ไม่เป็นอาบัติ' เดี๋ยวนี้กลับมาพูดว่า 'เป็นอาบัติ' ท่านองค์นี้พูดปด". พวกศิษย์ของภิกษุฝ่ายพระสูตรนั้น ก็ไปพูดว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่านพูดปด" แล้วทะเลาะกันอย่างนี้อีก. ขณะนั้นภิกษุฝ่ายวินัยรกรได้ช่อง จึงลงอุกเขปนียกรรม เพราะการไม่เห็นอาบัตินั้น (แก่ภิกษุฝ่ายพระสูตร).

๒
๗
๖
๕
๔
๓
๒
๑

ตโต ปฏุจาย เตสํ ปจฺจยทายกา
 อูปาสิกาปิ เทว โภฏฺจาสา อเหสฺสุ.
 โอิวาทปฏิกุคฺคาหิกา ภิกฺขุณิโยปิ อารกฺข-
 เทวตาปิ เทว โภฏฺจาสา อเหสฺสุ. ตาสํ
 สนฺทิกฺกุสสมฺภตฺตา อากาสกฺกุสเทวตาปิ
 ยาว พุรหมฺโลกา สพุเพ ปุณฺณชฺชนา
 เทว ปกฺขา อเหสฺสุ. ยาว อกนิฏฺฐภวนา
 ปน อิทํ โกลาหลํ อคฺมาสิ.

อเถโก ภิกฺขุ ตถาคตํ อูปลงฺกมิตฺวา
 อุกฺเขปกานํ "ธมฺมิเกเนว กมฺเมนายํ
 อุกฺขิตฺโต"ติ อุกฺขิตฺตานวฺตตฺกานํ
 "อธมฺมิเกน กมฺเมเน อุกฺขิตฺโต"ติ ลหฺวี,
 อุกฺเขปกเกหิ วาริยมา นานมฺปิ เตสํ ตํ
 ออนุปริวาเรตฺวา วิจฺรณภาวํ จ สตฺถุ
 อาโรเจสิ. ภควา "สมคฺโค กิร โหตุ"ติ
 เทว วาเร เปเสตฺวา "น อิจฺฉนฺติ
 ภนฺเต สมคฺคา ภวิตฺนุ"ติ สุตฺวา
 ตติยวारे "ภินฺโน ภิกฺขุสฺสโฆ ภินฺโน
 ภิกฺขุสฺสโฆ"ติ เตสํ สนฺติกํ คนฺตุวาท
 อุกฺเขปกานํ อุกฺเขปน, อิตเรสฺสจ
 อสฺสณฺจิจฺจ อาปตฺติยา อทสฺสเน อาทีนํ
 วตฺวา ปกฺกามิ. ปน เตสํ ตตฺถเว

ตั้งแต่นั้นมา แม้อูบาสกอุบาสิกาผู้ถวาย
 ปัจจัยของภิกษุทั้งสองฝ่ายนั้น ก็เป็น
 ๒ พวก. นางภิกษุณีผู้รับโอวาทก็ดี
 อารักขเทวดาก็ดีก็เป็น ๒ พวก. แม้
 อากาสกฺกุสเทวดาที่เคยเห็นเคยคบกันกับ
 อารักขเทวดาเหล่านั้น ตลอดจน
 พรหมโลกที่เป็นปุณฺณชฺชนาทั้งหมด ก็เป็น
 ๒ ฝ่าย. ก็ความวุ่นวายนี้ได้ขึ้นไป กระทั่ง
 อกนิฏฐภพ.

ครานั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าเฝ้าพระ
 ตถาคตแล้ว กราบทูลแต่พระศาสดาถึง
 ความเห็นของฝ่ายที่ลงอุกเขปนียกรรมว่า
 "ภิกษุฝ่ายพระสุตฺตรรูปนี้อันสงฆ์ยกออกจาก
 หมู่ โดยการกระทำที่ถูกต้องแล้ว" ความ
 เห็นของภิกษุฝ่ายที่สนับสนุนภิกษุ ที่ถูก
 ลงอุกเขปนียกรรมว่า "ถูกสงฆ์ยกออก
 โดยการกระทำที่ไม่ถูกต้อง" และการที่
 ภิกษุผู้สนับสนุนผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรม
 เหล่านั้น แม้ถูกภิกษุผู้ลงอุกเขปนียกรรม
 ห้ามอยู่ ยังติดตามแวดล้อมภิกษุที่ถูกลง
 อุกเขปนียกรรมนั้น. พระผู้มีพระภาคทรง
 พุทฺธบัญญัติไป ๒ ครั้งว่า "ได้ยินว่า ขอให้
 ภิกษุปรองดองกันเถิด" ได้ทรงสั่งดับว่า

เอกสีมายั อูโปสถาทินี กาเรตฺวา
 ฆตฺตคฺคาทีสุ ภณฺทฺนชาตานิ
 “อาสนนฺตริกาย นิสีทิตฺตพฺพนุ”ติ ฆตฺตคฺเค
 วตฺตํ ปญฺญาเปตฺวา “อิทานิปี
 ภณฺทฺนชาตา วิหรนฺตี”ติ สุตฺวา ตตฺถ
 คนฺตฺวา “อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺทฺนนุ”ติ
 อาทีนึ วตฺวา อญฺญตฺเรณ ภิกฺขุณา
 ธมฺมวาทินา ภควโต วิหเสํ อนิจฺจนฺเตน
 “อาคเมตฺถ ภนฺเต ภควา ธมฺมสามี,
 อปฺปโสสุกฺโก ภนฺเต ภควา ทิฏฺฐธมฺม-
 สุขวิหารี อญฺญตฺโต วิหฺรตฺถ, มยเมเตน
 ภณฺทฺนเนน กลฺहेณ วิคฺคฺเขณ วิวาเทณ
 ปญฺญาธิสฺสสามา”ติ วตฺเต.

“พวกภิกษุไม่ต้องการที่จะปรองดองกัน
 พระเจ้าข้า” ครั้งที่ ๓ ทรงทราบว่า
 “ภิกษุสงฆ์แตกกันแล้ว ภิกษุสงฆ์แตกกัน
 แล้ว” จึงเสด็จไปยังสำนักของภิกษุ
 เหล่านั้น แล้วตรัสถึงโทษในการลง
 อุกเขปนียกรรมของภิกษุฝ่ายที่ลงโทษและ
 โทษในการไม่เห็นอาบัติ โดยไม่ตั้งใจของ
 ภิกษุอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วก็เสด็จกลับ. แล้ว
 ทรงสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นกระทำอุโบสถกรรม
 เป็นต้นในสีมาเดียวกันในวัดนั้นเองอีก
 เมื่อภิกษุเหล่านั้น ยังทะเลาะกันอยู่ใน
 โรงอาหาร จึงทรงบัญญัติวัตรในโรง
 อาหารไว้ว่า “ภิกษุที่ทะเลาะกันนั้น พึง
 นั่งสลับกัน” ได้ทรงสดับว่า “แม้เวลานี้
 ภิกษุทั้งหลายก็ยังทะเลาะกันอยู่” จึง
 เสด็จไปที่นั่นแล้วตรัสว่า “อย่าทะเลาะกัน
 เลยภิกษุทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นต้น เมื่อภิกษุ
 ที่ชอบพูดแต่สิ่งที่เป็นธรรมรูปหนึ่ง ซึ่งไม่
 ประสงค์ให้พระผู้มีพระภาคต้องมาลำบาก
 ทูลว่า “ขอให้พระผู้มีพระภาคผู้เป็น
 ธรรมสามี ได้โปรดยับยั้งไว้ก่อนเกิดพระ-
 เจ้าข้า, ขอให้พระผู้มีพระภาคมีความ
 ขวนขวายน้อย (อย่าทรงวุ่นวายไปเลย)
 ขอให้หมั่นประกอบกรรมประทับอยู่ อย่าง

ทรงพระสำราญในชาตินี้เกิด พระเจ้าข้า,
พวกข้าพระองค์จักปรากฏด้วยการแตกร้าง
การทะเลาะ การแก่งแย่ง การถกเถียง
กันดังนี้" จึงตรัสว่า

"ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว พาราณสียํ
พรหมทตฺโต นาม กาสฺกิราชา อโหสิ"ติ
พรหมทตฺเตน ทีฆิตฺตสฺส โกสลฺลญฺโฆ
รชฺชํ อจฺฉินฺนิตฺตวา อญฺญาตกเวเสณ
วสนฺตสฺส มาริตภาวญฺเจว ทีฆาวุกฺมาเรณ
อตฺตโน ชีวิตฺเต ทินฺเน ตโต ปฏฺจาย
เตสํ สมคฺคภาวญฺจ กเถตฺตวา "เตสํ
หิ นาม ภิกฺขเว ราชฺชนํ อาทินฺนทฺนุทฺทานํ
อาทินฺนสตฺถานํ เอวฺวรูปํ ฆนฺติโสฺรจฺจํ
ภวิสฺสตี, อธิ ไซ ตํ ภิกฺขเว โสภณ,
ยํ ตฺเมหฺ เอวํ สุวากฺษาเต ธมฺมวินยฺเย
ปพฺพชิตา สมานา ฆมา จ ภเวยฺยถ
โสฺรตา จา"ติ โหวิทฺตวา ทฺตฺติยมฺปิ
ตฺตฺติยมฺปิ "อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺนทฺนุ"ติ
วาเรตฺตวา อโนรมฺนฺเตปฺปิ ทิสฺสวา
"ปริยาทินฺนรูปา ไซ อิมํ โมฆปฺริสา
นยิมํ สุกรา สญฺญาเปตฺนุ"ติ
ปฏกมิตฺตวา ปฺนทิวเส ปิณฺฑทฺปาต-
ปฏิกฺกนฺโต คณฺฐกฺฎิยา โถกํ วิสฺสมิตฺตวา

"เรื่องเคยมีมาแล้ว ภิกษุทั้งหลาย
ในเมืองพาราณสี มีพระเจ้ากาสสิกราช
พระนามว่า พรหมทัต" ดังนี้เป็นต้น แล้ว
จึงทรงเล่าเรื่องที่พระเจ้าพรหมทัตทรงชิง
เอาราชสมบัติของพระเจ้าทีฆิตตโกสลผู้
ประทับอยู่ด้วยการปลอมพระองค์ แล้ว
ประหารชีวิตพระเจ้าทีฆิตตโกสลเสีย กับ
เรื่องที่ฆาตกรรมทูลถวายเป็นชีวิตของตนแก่
พระเจ้าพรหมทัตแล้ว ต่อจากนั้นมา
บุคคลทั้งสองก็สมัครสมานปรองดองกัน
แล้วตรัสสอนว่า "ภิกษุทั้งหลาย พระ
ราชาทั้งสองพระองค์นั้น ถือก่อนไม้ ถือ
ศีลตราวุธ ยังต้องมีขันติและโสรัจจะถึง
เพียงนี้ การที่พวกเธอซึ่งบวชในธรรมวินัย
ที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ จะต้องเป็นผู้
มีความอดกลั้นและยั้งเข้าหากันแล้ว
ก็คงจะงามในพระศาสนานี้แล" แล้วจึง
ตรัสห้ามถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้งว่า "อย่า
ทะเลาะกันเลยภิกษุทั้งหลาย" ทรงเห็น

เสนาสน์ สัสมเมตฺวา อตฺตโน ภิกษุเหล่านั้น แม้ห้ามยังไม่ฟังจึงเสด็จ
 ปตฺตจิวรมาทาย สัสมชฺฌเณ อากาเส หลีกไปเสีย ด้วยทรงเห็นว่า “โมฆบุรุษ
 จตฺวา อีมา คาถา อภาสิ เหล่านี้ มีลักษณะที่จะว่ากล่าวสั่งสอน
 ไม่ไหวแล้ว (เหลือขอ) การที่จะทำให้
 บุคคลเหล่านี้สำนึกตัวได้นั้น ไม่ใช่สิ่งที่ทำ
 ได้ง่าย” วันรุ่งขึ้นเสด็จกลับจากบิณฑบาต
 แล้ว จึงทรงพักผ่อนอยู่ที่พระคันธกุฎี
 เล็กน้อยแล้ว ทรงเก็บงำเสนาสนะ(ที่นอน
 และที่นั่ง) ทรงถือเอาบาตรและจีวรของ
 พระองค์ประทับยืนอยู่ในอากาศท่ามกลาง
 สงฆ์ ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๑๐. “ปฺนุสฺสทฺโท สมชโน
 น พาโล โกจิ มณฺณถ
 สัสมสฺมี ภิกฺขุมาณสฺมี
 นาณฺณํ ภิกฺขุโย อมณฺณรํ.

๑๑. ปริมฺภุจฺจา ปณฺชิตาภาสา
 วาจาโคจรภาณินโน
 ยาวิจฺจนฺติ มุขายามั
 เยน นีตา น ตั วิฑู.

๑๐. “คนพาลชอบทำเสียงเอะอะเหมือน
 กันทุกคน ไม่มีใครยอมรับว่าตน
 เป็นคนพาล เมื่อสงฆ์แตกกันก็ไม่มี
 ใครยอมรับเหตุอย่างอื่น ยิ่งไปกว่า
 (ว่าสงฆ์แตกกัน เพราะตนเป็น
 ต้นเหตุ).

๑๑. คนพาลเหล่านั้น เป็นคนลืมนสติ
 พุดจาคล้ายบัณฑิต เอาแต่พุดเป็น
 อารมณ์ เป็นคนพุดมาก ชอบ
 ต่อปากต่อคำให้ยาวออกไป เท่าที่
 ต้องการ ไม่รู้ว่าการต่อปากต่อคำ

- ออกไปนั้น จะเป็นเหตุนำไปสู่ความ
ขายหน้า.
๑๒. อุกโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ
อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อุปนยุหนฺติ
เวรี เตสํ น สมฺมตฺติ.
๑๒. เวนฺรของผู้นั้ค้อยแต่จองเวรนั้น ว่า
มันด่าเรา มันทำร้ายเรา มันเอา
ชนะเรา มันลักของของเรา จะไม่
ระงับ (ไม่หมดเวร).
๑๓. อุกโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ
อชินิ มํ อหาสิ เม
เย จ ตํ อนุปนยุหนฺติ
เวรี เตสฺสปสมฺมตฺติ.
๑๓. แต่เวรของผู้นั้ไม่ค้อยผูกเวรว่า มัน
ด่าเรา มันทำร้ายเรา มันเอาชนะ
เรา มันลักของของเรา ย่อมระงับ
(หมดเวร).
๑๔. น หิ เวเรน เวนฺรานิ
สมฺมมฺนตฺติธ กุทาจนํ
อเวเรน จ สมฺมมฺนตฺติ
เอส ธมฺโม สนนฺตโน.
๑๔. ในโลกนี้ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด เวน
ย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่จะ
ระงับด้วยการไม่จองเวร นั้นเป็น
ธรรมเก่า.
๑๕. ปเร จ น วิชานนฺติ
มยเมตฺถ ยมามเส
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ
ตโต สมฺมมฺนตฺติ เมธคา.
๑๕. คนพวกอื่นย่อมไม่รู้ว่ เราจะ
ฉิบหายอยู่ที่นั่น แต่คนพวกใดใน
จำนวนคนเหล่านั้นรู้ (ว่เราจะ
ฉิบหายอยู่ที่นั่น) การทะเลาะวิวาท
กันย่อมสงบ เพราะคนพวกนั้น.
๑๖. อฏฺฐิจฺฉินฺนา ปาณฺหฺรา
ควาสฺสธฺนฺหาริโน
รฏฺฐํ วิลุมฺปมานานํ
๑๖. เมื่อเขาปล้นเอาประเทศนั้น มีคน
ต้องถูกตัดกระดูก มีคนเสียชีวิต
มีคนถูกขโมยวัว ม้า และเงินทอง

เตสมปิ โหติ สงฺคติ
กสฺมา ตุมฺหาก โน สียา.

๑๗. สเจ ลภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธิญฺจํ สาธุวหารีรํ
อภิภฺยฺย สพฺพานิ ปริสุสฺยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา.

๑๘. โน เจ ลภถ นิปกํ สหายํ
สทฺธิญฺจํ สาธุวหารีรํ
ราชาว รมฺภจํ วิชิตํ ปหาย
เอโก จเร มาตงฺครณฺเฏว นาโค.

๑๙. เอกสฺส จริตํ เสยฺโย
นตฺติ พาเล สหายตา
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา
อบฺไปสุสฺสุโก มาตงฺครณฺเฏว
นาโค"ติ.

ไป การมาคืนดีกัน แม้ของคน
พวกนั้นก็ยังมีได้ แต่พวกเธอไม่ได้
ถูกเข้าเช่นนั้นเลย โจน(จึงมาคืนดี
กันไม่ได้).

๑๗. ถ้าคนเราได้เพื่อน ที่จะเที่ยวไป
ด้วยกัน ที่มีคุณธรรมประจำใจดี
ฉลาด มีความรู้ มีความพอใจ
มีสติ ช่วยกันฝ่าฟันอันตราย
ทุกชนิด พึงเที่ยวไปกับเพื่อนนั้น.

๑๘. แต่ถ้าไม่ได้เพื่อน ที่จะเที่ยวไปด้วย
กัน ที่มีคุณธรรมประจำใจดี ฉลาด
มีความรู้ ก็ควรเที่ยวไปคนเดียว
เหมือนพระราชา ทรงละทิ้งแคว้น-
แคว้นที่พระองค์ชนะแล้ว และ
เหมือนพญาช้าง ชื่อว่ามาตังคะ
เที่ยวอยู่ในป่าเชือกเดียว(ช้างโทน).

๑๙. เที่ยวไปคนเดียวดีกว่า ความเป็น
สหายในเพราะคนพาลไม่มี ควร
เที่ยวไปคนเดียว และไม่ควรทำ
บาป เหมือนพญาช้างชื่อว่า
มาตังคะ มีความขวนขวายน้อย
(ไม่ขวนขวายกับใคร) เที่ยวอยู่ในป่า".

ตตถ ปุถุ มหา สทโท อสุสาติ
ปุถุสทโท.

ในคำเหล่านั้น มีวิเคราะห์ว่า เสียง
ของคนพาลนี้ดัง คือ เอะอะ เพราะ
เหตุนั้น คนพาลนี้ จึงชื่อว่า ปุถุสทโท
มีเสียงเอะอะ.

สมชไนติ สmani เอกสทิสเ ชโน,
สพุโพวายั ภณฺชนการกชโน สมนุตโต
สทททนิจฺฉารณน ปุถุสทโท เจว สทิสเ
จาติ วุตฺตํ โหติ.

คำว่า เหมือนกันทุกคน ความว่า
คนพาลเป็นคนชั้นเดียวกัน คือ เหมือน
พวกเดียวกัน, อธิบายว่า คนที่ทำการ
ทะเลาะกันทั้งหมดนี้แหละ เป็นคนชอบ
ทำเสียงเอะอะ และเหมือน ๆ กัน เพราะ
การแผดเสียงออกโดยรอบ.

น พาลี โกจิ มณฺณถาติ ตตถ
โกจิ เอโกปี "อหํ พาลี"ติ น
มณฺณิตฺถ สพฺเพ ปณฺชิตฺมานิโน,
สพฺุโพวายั ภณฺชนการโก ชโนเยว.

คำว่า ไม่มีใครยอมรับว่าตนเป็น
คนพาล ความว่า ในจำนวนคนเหล่านั้น
ใคร ๆ ก็ไม่ยอมรับสักคนเดียวว่า "เรา
เป็นพาล" ทุกคนเข้าใจว่าตัวเป็นบัณฑิต
ทั้งนั้น, คนที่ทำการทะเลาะทั้งหมด
นี้แหละ นับว่าเป็นคนพวกเดียวกัน.

นาถุณํ ภิชฺชโย อมณฺณรฺฐนฺติ โกจิ
เอโกปี "อหํ พาลี"ติ น มณฺณิตฺถ,
ภิชฺชโย จ สัมสมฺมึ ภิชฺชมาเน อญฺโถปิ
เอโก "มยฺหํ การณน สัมโฆ ภิชฺชตี"ติ
อิหํ การณํ น มณฺณิตฺถาติ อตฺถเ.

คำว่า ไม่มีใครยอมรับเหตุอย่างอื่นยิ่ง
ไปกว่า ความว่า ใคร ๆ ก็ไม่ยอมรับสัก
คนเดียวว่า "เราเป็นพาล", และเมื่อสงฆ์
แตกกันมากขึ้นไป คนอื่นก็ไม่ยอมรับ
เหตุการณนี้สักคนเดียวว่า "สงฆ์แตกกัน
เพราะเราเป็นต้นเหตุ".

ปริมุฏชาติ มุฏจสฺสตีโน. ปณฺฑิตา-
ภาสชาติ อุตฺตโน ปณฺฑิตมาเนน
ปณฺฑิตตสทิสสา.

วจาโคจรภาณินติ วาการสฺส รสฺสา-
เทโส กโต, วจาโคจรา จ น
สติปฏฺฐานาทีริยธมฺมโคจรา, ภาณิน
จ. กถํ ภาณิน. ยาวิจฺจนฺติ
มุชฺชามนฺติ ยาว มุขํ อายามิตฺ^๑
อิจฺจนฺติ, ตาว ปสาเรตฺวา อคฺคปาเทหิ
จตฺวา ภาณิน, เอกปิ สัมคฺวารเณ
มุชฺสงฺโกจนํ น กโรตีติ อตฺถโก.

เยน นีตาติ เยน ภณฺฑทเนน อิมํ
นิลฺลชฺชภาวํ นีตา. น ตํ วิหฺวติ เหวํ
อาทีนวิ อิทฺถนฺติ น ตํ ชานนฺติ.

คำว่า เป็นคนลึกลับ ความว่า เป็นผู้
หลงลึกลับ (เปลอ). คำว่า พุดจาคล้าย
บัณฑิต ความว่า เหมือนกับบัณฑิต
ด้วยการถือตัวว่าเป็นบัณฑิต.

คำว่า เขาแต่พุดเป็นอารมณ์ เป็นคน
พุดมาก ท่านทำการแปลง ภา อักษร
ให้เป็น ร อักษร, คนพาลนั้นเขาแต่พุด
เป็นอารมณ์ คือ มิได้มีอริยธรรมเป็นต้น
ว่า สติปฏฺฐานเป็นอารมณ์, และเป็นคน
พุดมากด้วย. พุดมากอย่างไร. คือ
ชอบต่อปากต่อคำให้ยาวออกไปเท่าที่
ต้องการ ความว่า ชอบยื่นด้วยปลายเท้า
พุดต่อปากต่อคำออกไปเท่าที่เขาต้องการ
จะให้ปากคำ (คำพุด) จะยาวออกไป,
อธิบายว่า ใครสักคนจะไม่ทำการสำรวจ
ปาก เพราะความเคารพสงฆ์.

คำว่า เยน นีตา ความว่า คนพาล
เหล่านั้น จะเป็นผู้ถึงซึ่งความไม่มียางอาย
(ขายหน้า) นี้ เพราะการทะเลาะอันใด.
คำว่า ไม่รู้การต่อปากต่อคำนั้น
ความว่า เขาไม่รู้ว่า การทะเลาะกันนี้
มีโทษอย่างนี้.

^๑ ฉ. ม. ปสาเรตฺ.

เย ๑ ตี อุปนยเหตุตีตี ตี "อกุโกจุฉิ
มณฺ"ติ อาทิโก อากาโร เย อุปนยเหตุตี.

สนนุตโนติ โปราโณ. ปเวติ ปณฺชิตเต
จเปตฺวา ตโต อญฺเฆ ฆนฺทนาการกา
ปเร นาม. เต เอตฺถ สัมมชฺเฌ
โกลาหล์ กโรนฺดา "มยฺ ยมามเส
อุปรมาม มยฺ นสฺสาม, มยฺ สตตี
สมิปี มจฺจุสมิปี คจฺจามา"ติ น
ชานนฺติ.

เย ๑ ตตฺถ วิชานนฺตีตี เย ตตฺถ
ปณฺชิตตา "มยฺ มจฺจุสมิปี คจฺจามา"ติ
วิชานนฺติ.

ตโต สมฺมมฺนฺติ เมธคฺาติ ภิกฺขเว เอวํ
หิ เต ชานนฺตา โยนิโสมนสิการํ
อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ
วูปสมาย ปฏิปชฺชนฺติ.

คำว่า เวนของผู้ที่คอยแต่จ้องเวนนั้น
ความว่า คนเหล่านี้ได้ผูกใจเจ็บแบบที่ว่า
"มันค่าเรา" เป็นต้นนั้น.

คำว่า เป็นธรรมเก่า คือ เป็นของเก่าแก่.
คำว่า พวกอื่น ความว่า ผู้ที่ทำการ
ทะเลาะกัน ยกเว้นบัณฑิตทั้งหลาย คือ
คนอื่นนอกจากบัณฑิตนั้นแล้ว ได้ชื่อว่า
คนอื่น. คนอื่นเหล่านั้น เมื่อทำความ
วุ่นวายขึ้นในท่ามกลางสงฆ์นั้นย่อมไม่รู้ว่า
"เราจะฉิบหาย คือ ย่อยยับ เราจะ
เสียหาย, เราใกล้ความตายเข้าไปทุกที
คือ ทุกเวลาแล้ว".

คำว่า คนพวกใดในจำนวนคนเหล่านี้
นั้นรู้ ความว่า คนเหล่านี้ในจำนวนคน
เหล่านั้นเป็นบัณฑิต รู้ว่า "พวกเราใกล้
ความตายเข้าไปแล้ว".

คำว่า การทะเลาะวิวาทกัน ย่อมสงบ
เพราะคนพวกนั้น ความว่า ภิกษุทั้ง
หลาย บัณฑิตเหล่านั้นเมื่อรู้อย่างนี้แล้ว
ยังการกระทำไว้ในใจ โดยอุบายแยบคาย
ให้เกิดขึ้น ดำเนินการไปเพื่อระงับการ
ทะเลาะวิวาทเหล่านั้น.

อภฺยจฺฉินฺนนาติ อຍ် คธา พระคาถาว่า
 พรหมทตฺตญฺจ ที่มารุกุมารญฺจ สนฺธาย
 วุตฺตา เตสมฺปิ โหติ สงฺคฺติ, กสฺมา
 ตุมฺหากํ น โหติ, เยสํ โว เวน
 มาตาปิตูนํ อภฺยจฺฉินฺนานิ, น ปาณา
 หตา น ควาสฺสฺสนานิ คหิตานิ. อิทํ
 วุตฺตํ โหติ "ภิกฺขเว เตสํ หิ นาม
 อาทินฺนทณฺฑานํ อาทินฺนสตฺถานํ ราชฺฐํ
 เอรูปา สงฺคฺติ สมากโม อาวาหฺวิวาห-
 สมฺพนฺธํ กตฺวา เอกโต ปานโกชนํ
 โหติ, ตุมฺเห เอรูเป สาสเน
 ปพฺพชิตฺวา อตฺตโน เวมตฺตุมฺปิ
 นิสฺสชฺชิตฺุ น สกโกถ, โก ตุมฺหากํ
 ภิกฺขุภาโว"ติ.

สเจ ลภถาติ อาทิกาถาโย ปณฺชิต-
 สหายสฺส ๑ พาลสหายสฺส ๑
 วนฺณวนฺณนฺที่ปนฺตถํ วุตฺตา.

พระคาถาว่า มีคนต้องถูกตัดกระดูก
 เป็นต้นนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ทรง
 หมายถึงพระเจ้าพรหมทัตกับที่มารุกุมาร
 ว่า พระราชาทั้งสองพระองค์เมื่อนั้นยัง
 กลับมาคืนดีกันได้, ไฉนบิดามารดาของ
 พวกเธอมิได้ถูกตัดกระดูกเลย, ชีวิตก็ไม่
 ถูกทำร้าย วัฏ ม้า และเงินทองก็ไม่ได้
 ถูกยื้อแย่งไป จึงกลับมาคืนดีกันไม่ได้.
 ทรงอธิบายไว้ดังนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็
 พระราชาทั้งสองพระองค์นั้น ทรงถือ
 ท่อนไม้ ถือศัสตราวุธ ยังกลับมาคืนดีกัน
 คือ กลับมาคบกันใหม่ คือ ทำความ
 เกี่ยวดองกัน ด้วยอาวามงคลและ
 วิวาหมงคล ตีมาร่วมกันกินร่วมกันถึง
 เพียงนี้, พวกเธอบวชในพระศาสนาที่ดี
 อย่างนี้ ไม่อาจจะสละแม้แต่เพียงแวร
 ของตัว, พวกเธอเป็นภิกษุอย่างไรกัน".

พระคาถาว่า สเจ ลภถ เป็นตัน
 พระองค์ตรัสไว้เพื่อทรงแสดงคุณของเพื่อน
 ที่เป็นบัณฑิตและโทษของเพื่อนที่เป็นพาล
 (ว่าต่างกันอย่างไร).

อภิภูย สหพานิ ปริสุสยานิติ สหเพ
ปากฏปริสุสเย ๑ ปฏิจจนฺนปริสุสเย
๑ อภิภวิตฺวา เตน สหฺธิ อุตฺตมโน
สตีมา ๑เรยฺย.

ราชาว ฏฺจํ วิชิตํ ปหายาติ ยถา
อุตฺตโน วิชิตํ ฏฺจํ มหาชนกราชา ๑
อรินฺทมราชา ๑ ปหาย เอกโกว จริสฺสุ,
เอวญฺจเรยฺยาติ อุตฺโต.

มาตฺงฺครณฺเวย นาโคติ มาตฺงฺโค
อรณฺเวย นาโคว. มาตฺงฺโคติ หตฺถิ
วุจฺจติ, นาโคติ มหนฺตาริวิจฺจนเมตฺ.
ยถา หิ มาตฺงฺโปสโก มาตฺงฺคนาโค
อรณฺเวย เอกโก จริ, น ๑ ปาปานิ
อกาสิ, ยถา ๑ สีลวหตฺถิ นาโค,
ยถา ๑ ปารีเลยฺยโก, เอวํ เอก
๑เร, น ๑ ปาปานิ กยิราติ วุตฺตํ
หิติ.

สตฺถา เอวํ กเถตฺวาปิ เต ภิกฺขุ
สมคฺคเ กาคฺคํ อสฺสโกนฺโต
พาลกโณณการามคามิ คนฺตุวา ภคฺตุ-

คำว่า ฝ่าฟันอันตรายทุกชนิด ความว่า
มีความพอใจและมีสติ ฝ่าฟันอันตราย
ทุกชนิด คือ ทั้งอันตรายที่เปิดเผยและ
อันตรายลับ ๆ พึ่งเที่ยวไปกับเพื่อนที่ดีนั้น.

คำว่า เหมือนพระราชาทรงละทิ้ง
แว่นแคว้นที่พระองค์ชนะแล้ว ความว่า
พึ่งเที่ยวไปเหมือนพระเจ้ามหาชนก และ
พระเจ้าอรินทมะ ทรงละทิ้งแว่นแคว้น
แดนดินของพระองค์เที่ยวไปแต่พระองค์
เดียวเท่านั้น.

คำว่า มาตงฺครณฺเวย นาโค ความว่า
เหมือนพญาช้างในป่า. ช้างท่านเรียกว่า
มาตงฺคะ, คำว่า นาโค นี้ เป็นชื่อของ
ช้างขนาดใหญ่. ท่านอธิบายไว้ว่า
เหมือนอย่างว่า ควรเที่ยวไปคนเดียวและ
ไม่ควรทำบาป เหมือนช้างขนาดใหญ่ที่
เลี้ยงมารดาเที่ยวไปในป่าเชือกเดียว, และ
ไม่ทำบาป เหมือนช้างตัวมีศีล ชื่อว่า
นาคะ, และเหมือนช้างปารีโลยกะ.

แม้พระศาสดาจะได้ทรงชี้แจงดัง
กล่าวมานี้ ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ภิกษุ
ทั้งหลายเหล่านั้นปรองดองกันได้ จึงเสด็จ

เถรสฺส เอภิกาเว อานิสฺสํ กเถตุวา
 ตโต ตินฺณํ กุลปฺตฺตานํ วสฺนฺญจฺานํ
 คนฺตุวา เตสํ สามคฺคิรเส อานิสฺสํ
 กเถตุวา ตโต ปารีเลยฺยกวณฺสนฺฑํ
 คนฺตุวา ตตฺถ เตมาสํ วสิตุวา ปฺน
 โกสฺมฺพี อนาคนฺตุวา สวตฺถิเมว
 อคมาสิ. โกสฺมฺพิวาลิโนปิ อุปาสกา
 “อิเม ไซ อยฺยา โกสฺมฺพิกา ภิกฺขุ
 พฺหุโน อมฺหากํ อนตฺถสฺส การกา
 อิเมหิ อุพฺพาฬุห ภควา ปกฺกนฺโต,
 มยํ อิเมสํ เนว อภิวาทนาทีนิ
 กริสฺสาม, น อุปคตานิ ปิณฺฑปาตํ
 ทสฺสาม, เอวํ อิเม ปกฺกมิสฺสนฺติ วา
 วิภฺกมิสฺสนฺติ วา ภควนฺตํ วา
 ปสาเทสฺสนฺตี”ติ สมนฺตยิตฺวา ตถา
 อภิสฺสุ. เต เตน ทนฺนทกฺกมฺเมน ปีพิตา
 สวตฺถิ คนฺตุวา ภควนฺตํ ขมาเปสฺสุ.

ไปยังหมู่บ้านพาลกโณการามเสีย ทรง
 ซึ่งแจ้งถึงอานิสงส์ในการอยู่คนเดียว แก่
 พระภคฺุเถระ ถัดจากนั้นก็เสด็จไปยังที่อยู่
 ของกุลบุตร ๓ คน ทรงซึ่งแจ้งถึงอานิสงส์
 ในสามัคคีรสแก่กุลบุตร ๓ คนนั้น ต่อจาก
 นั้นเสด็จไปยังป่าปารีไลยกะประทับอยู่ที่นั่น
 ตลอดไตรมาสมิได้เสด็จกลับกรุงโกสัณพี
 เสด็จไปกรุงสาวัตถีเลยทีเดียว. ฝ่ายพวก
 อุบาสกชาวโกสัณพีปรึกษากันว่า “พระ-
 คุณเจ้า ภิกษุชาวโกสัณพีเหล่านี้แหละเป็น
 ผู้ทำให้เสียประโยชน์แก่พวกเราส่วนมาก
 พระผู้มีพระภาคทรงรำคาญภิกษุเหล่านี้
 จึงเสด็จหลบไปเสีย, พวกเราจะต้องไม่
 ทำการกราบไหว้เป็นต้น แก่ภิกษุเหล่านี้
 อย่างเด็ดขาด, จะไม่ถวายบิณฑบาตแก่
 ภิกษุเหล่านี้ ผู้เข้ามาหา, โดยวิธีนี้พวก
 ภิกษุเหล่านี้จะได้หลบไปหรือสึกไป หรือ
 มิฉะนั้นก็ต้องไปทำให้พระผู้มีพระภาคทรง
 โปรดปราน” แล้วก็ได้ทำตามที่ปรึกษากัน
 นั้น. ภิกษุเหล่านั้น ถูกบีบด้วยทัณฑกรรม
 นั้นเข้าจึงพากันไปเมืองสาวัตถี ทูลขอ
 ขมาโทษพระผู้มีพระภาค.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนิ อหริตฺวา
 ชาตกั สมิธานนฺติ "บิดา สุทฺถโชน-
 มหาราชฯ อโหสิ, มาตาว มหามาया,
 ที่ฆาวุกุมาริ อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 "พระบิดา คือ พระเจ้าสุทฺถโชนมหาราช,
 พระมารดา ก็คือ พระนางมหามาया,
 ที่ฆาวุกุมาร คือ เราตถาคตแล".

โกสุมพิยชาตกวรรณนา พุติยา.

พรรณนาโกสุมพิยชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. มหาสุวราชชาตก^๑
(๔๒๙)

๒๐. “ทุโม ยทา โหติ ผลุปปนโน
ภฏชนฺติ น วิหงฺคมา สมฺปตฺนตา
ชีณฺนติ ฌตฺวาน ทุมํ ผลจฺจเย
ทิสฺสทิสฺสํ ยนฺติ ตโต วิหงฺคมา.

๒๑. จร จาริกํ โลหิตตฺถนฺท มา มริ
กึ ตฺวํ สุว สุภฺขทุมฺมฺหิ ฉายสิ
ตทิงฺฆม พฺรหฺมิ วสฺสนฺตสนฺนิภา
กสฺมา สุว สุภฺขทุมํ น วิญฺจสิ.

๒๒. เย เว สขีนิ สขาโร ภานฺติ
ปาณาจฺจเย สุขทุกฺเขสุ หิส
ชีณํ อชีณฺนติ น ตํ ชนฺนติ
สนฺโต สตํ ธมฺมมนุสฺสฺสรนฺตา.

๓. มหาสุวราชชาตก
(๔๒๙)

๒๐. “เมื่อใดต้นไม้ไม่มีผล เมื่อนั้นฝูงนกก็จะ
มารุมกันกินผลไม้นั้น ฝูงนกรู้ว่า
ผลไม้วายแล้ว เพราะผลหมดไป
ก็จะพากันบินจากต้นไม้ นั้น ไปยัง
ทิศต่าง ๆ.

๒๑. จงเที่ยวเรื่อย ๆ ไปเถิด ท่านผู้มี
จะงอยปากแดง อย่าเพิ่งตายเลย
ทำไมท่านพญานกแขกเต้า จึง
ชบเซา (เหมือนเข้าฌาน) อยู่ใน
ป่าไม้แห้ง เชิญเถิด เชิญท่านผู้มี
(ขนเขียว) เหมือนป่าไม้ในฤดูฝน
พุดออกมาเถิด เพราะเหตุไร ท่าน
พญานกแขกเต้า จึงไม่ทิ้งป่าไม้แห้ง
นั้นไปเสีย.

๒๒. ท่านพญาหงส์ ผู้ที่เป็นเพื่อนของ
เพื่อนทั้งในยามสุขและทุกข์ ตลอด
จนสิ้นชีวิต ไม่ละทิ้งเพื่อนที่สิ้นเนื้อ
ประดาตัว เพราะเห็นวายังไม่

^๑ ฉ. มหาสุวชาตก

สิ้นเนื้อประดาตัวนั้น นับว่าเป็น
คนดี ที่ยังนึกถึงธรรมของคนดีอยู่.

๒๓. โสหิ สติ อญฺเฏตโรสุมิ หัส
ภาตี ๑ เม โหติ สขา ๑ รุกฺโข
ตี นุสฺสเห ชีวิกตฺโต ปหาตุ
ซีถมนฺติ ฅตฺวาน น เอส ธมฺโม.

๒๓. ท่านพญาหงส์ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่ง
ในจำนวนคนดีทั้งหลาย ต้นไม้เป็น
ทั้งญาติ และเพื่อนของข้าพเจ้าจึง
ไม่อาจที่จะทิ้งต้นไม้ไป เพื่อมีชีวิต
อยู่ (เพื่อเอาตัวรอด) การทิ้งไป
เพราะทราบว่าจะผลวายเป็นแล้ว
นั้นไม่ยุติธรรมเลย.

๒๔. สาธุ สกฺขิ กตฺ โหติ
เมตฺติ สํสฺติ สนฺตโว
สเจตฺ ฅมฺมํ โรเจสิ
ปาสฺโสสิ วิชานตฺ.

๒๔. ท่านพญานกแขกเต้า ท่านได้
กระทำความรัก ความเป็นเพื่อน
และความสนิทสนมไว้เป็นพยาน
อย่างดีแล้ว ถ้าท่านชอบธรรมะ
ทั้ง ๓ ประการนั้น ผู้ทั้งหลายก็ยอม
สรรเสริญท่าน.

๒๕. โส เต สุว วริ ทุมฺมิ
ปตฺตยาน วิหฺงคฺม
วริ วรฺสุสุ วฺงกฺค
ยํกิญฺจ มนสิจฺจสิ.

๒๕. ท่านพญานกแขกเต้า ผู้ไปด้วยปีก
มีคอโค้ง ข้าพเจ้าเองจะให้พรแก่
ท่าน ขอให้ท่านเลือกเอาพรอย่างใด
อย่างหนึ่ง ที่ท่านปรารถนาอยู่ใน
ใจ.

๒๖. วรฺบฺจ เม หัส ตฺวํ ทเทฺย
อัยฺ หิ รุกฺโข ปฺนฺรายุํ ลภฺถ

๒๖. ท่านพญาหงส์ ท่านจะให้พรแก่เรา
ก็ต้นไม้ไม่ควรจะมีอายุอยู่ต่อไป ขอให้

โส สาชวา ผลิมา สัมวิรุโฬุห
มรุตติโก ติฏฐตฺตฺ โสภมาโน.

ต้นมะเดื่อตั้งกล่าวงอกงาม โดย
รอบด้าน มีกิ่งก้าน ติดผล มี
รสหวานปานน้ำผึ้ง ยืนต้นอยู่อย่าง
สง่าเทอญ.

๒๗. ตํ ปสฺส สมฺม ผลิมํ อุฬาริ
สหาเว เต โหตุ อุทุมฺพเรน
โส สาชวา ผลิมา สัมวิรุโฬุห
มรุตติโก ติฏฐตฺตฺ โสภมาโน.

๒๗. สหายเอ๋ย จงดูต้นมะเดื่อ มีผล
สะพรั่ง ขอให้ท่านอยู่ร่วมกันกับ
ต้นมะเดื่อตลอดไป ขอให้ต้นมะเดื่อ
ตั้งกล่าว จงออกงามโดยรอบด้าน
มีกิ่งก้าน ติดผล รสหวานปาน
น้ำผึ้ง ยืนต้นอยู่อย่างสง่าเทอญ.

๒๘. เอวํ สกฺก สฺขี โหหิ
สหา สพฺเพหิ ภาตฺติภิ
ยถาหมชฺช สฺขิตฺโต
ทิสฺวาน สผลํ ทุมํ.

๒๘. ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้ท่านมี
ความสุข พร้อมทั้งหมู่ญาติทั้งมวล
เช่นเดียวกันกับ ที่ข้าพเจ้ามี
ความสุข เพราะได้เห็นต้นไม้มีผล
ในวันนี้เกิด.

๒๙. สุวสุส วจันํ สุตฺวา
กตฺวาน สผลํ ทุมํ
ปฏฺกามิ สหา ภริยา
เทวานํ นนฺทหนํ วนฺนุ"ติ.
มหาสุวราชชาดกํ ตติยํ.

๒๙. ท้าวสักกะ ครั้นฟังคำของพญา
นกแขกเต้าแล้ว ก็ทำให้ต้นไม้มีผล
แล้ว เสด็จกลับยังเทวอุทยานชื่อ
นันทวัน พร้อมด้วยพระชายา".

มหาสุวราชชาดก ที่ ๓.

๓. มหาสุวราชชาตกถา

(๔๒๙)

ทุโม ยथा โหตีติ อิทิ สตุธา
เซตวเน วิหระนโต อญฺญตรํ ภิกขุ
อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สตุถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ
คเหตุวา โกสลชนปเท อญฺญตรํ
ปจฺจนุตคามํ อุปนิสฺสาย อรญฺเณ
วิหาลิ. มนุสฺสา ตสฺส รตฺติฏฺฐาน-
ทิวาฏฺฐานาทีนึ สมฺปาเทตฺวา คมนาคมน-
สมฺปนฺนฏฺฐานเน เสนาสนํ กตฺวา
สกุจฺจํ อุฏฺฐหึสฺ. ตสฺส วสฺสูปคตสฺส
ปจฺมมาเสเยว โส คาโม ฉายิ.
มนุสฺसानํ พีชมตฺตมฺปิ อวสิฏฺฐจํ นาโหสิ.
เต ตสฺส ปณฺีตปิณฺุทฺปาตํ ทาตุ
นาสกุขึสฺ. โส สฺปฺปายเสนาสเนปิ
ปิณฺุทฺปาเตน กิลมนฺุโต มคฺคํ วา ผลํ
วา นิพฺพตฺเตตุํ นาสกุขิ. อถ นํ
เตมาสจฺจุเยน สตุถารํ วนฺุทิตุํ อาคตํ
สตุธา ปฏฺิสนฺุถารํ กตฺวา "กจฺจิ
ภิกขุ ปิณฺุทฺปาเตน น กิลนฺุโตสิ
เสนาสนํ สฺปฺปายํ อโหสิ"ติ ปุจฺฉิ. โส

๓. พรรณนามมหาสุวราชชาดก

(๔๒๙)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง
จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **เมื่อใดที่
ต้นไม้มีผล** ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ภิกษุรูปนั้นเรียน
กรรมฐาน ในสำนักพระศาสดาแล้วไป
อยู่ในป่าอาศัยหมู่บ้านชายแดนแห่งหนึ่ง
ในโกศลชนบท. ชาวบ้านจึงเตรียมที่พัก
กลางคืนและที่พักกลางวันเป็นต้นไว้ให้ท่าน
สร้างเสนาสนะไว้ในสถานที่ที่มีการไปมา
สะดวก พวกคนบำรุง ด้วยความเอาใจใส่.
ในเดือนแรกที่ท่านจำพรรษานั้นเอง
หมู่บ้านนั้นถูกไฟไหม้. ไม่มีอะไรเหลืออยู่
แม้แต่พืชพันธุ์สำหรับมนุษย์. พวก
ชาวบ้านเหล่านั้น จึงไม่สามารถจะถวาย
บิณฑบาตอันประณีตแก่ท่านได้. ท่าน
ต้องลำบากเรื่องอาหาร แม้ว่าเสนาสนะ
เป็นที่สบายก็ตาม จึงไม่อาจให้มีรรคหรือ
ผลเกิดขึ้นได้. ต่อมาเมื่อไตรมาสผ่านไป
แล้ว พระศาสดาจึงทรงทำปฏิสันถารท่าน
ผู้มาถวายบังคมพระศาสดา แล้วตรัส

ตมตถิ อโรเจสิ. สตุถา "ตสุส ตั
 เสนาสนํ สປายนุ"ติ ฅตฺวา "ภิกฺขุ
 สมณน นาม เสนาสนสປายเ สติ
 โลลุปจาร์ ปหาย ภิกฺขุจิว ฅถาลหุํ
 ปริกฺขุชิตฺวา สนฺตฺฎฺจเณ สมณธมฺมํ
 กาคุํ ฆฏฺฏติ ปฺราณกปณฺชิตา
 ติริจฺจณโยนิยํ นิพฺพตเตตฺวา อตฺตโน
 นิวาสนรฺกฺเช สฺกฺขจฺจนฺณํ ฆาทฺนฺตปิ
 โลลุปจาร์ ปหาย สนฺตฺฎฺจเณ มิตฺตธมฺมํ
 อภินฺชิตฺวา อณฺณตฺต น อคฺมิสุ ตฺวํ
 กสฺมา 'ปฺปนฺทฺปาโต ปฺริตฺโต ลฺูชฺ'ติ
 สປายเสนาสนํ ปฺริจฺจชฺ"ติ ฅตฺวา เตน
 ยาจฺโต อตีตํ อหาริ.

อตีเต กิร หิมวฺนฺเต คจฺจาคีเร
 เอกสฺมี อฺุฑฺมฺพรวเน อเนกสตฺสหสฺสา
 สฺวกา วสิสุ. ตตฺถเโก สฺวราชา อตฺตโน
 นิวาสนรฺกฺขสฺส ฅเลสุ ชฺีณฺณสุ ฅเทว

ถามว่า "เธอไม่ลำบาก ด้วยเรื่องอาหาร
 ดอกหรือ เสนาสนะเป็นที่สบายหรือ".
 ท่านจึงทูลเรื่องราวนั้นให้ทรงทราบ. พระ
 ศาสดาทรงทราบว่ "เสนาสนะนั้นเป็นที่
 ที่สบายสำหรับท่าน" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
 ชื่อว่าสมณะ เมื่อเสนาสนะอันเป็นที่
 สบายมีอยู่ ควรละทิ้งความประพฤติด้วย
 ความมักมากเสีย ฉ้นอาหารตามที่ได้มา
 อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามที่เป็นผู้สันโดษทำ
 สมณธรรมไป จึงจะควร บัณฑิตแต่
 ครั้งก่อนเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฺจณ แม้
 จะต้องกินขุยไม้แห้ง ที่ต้นไม้อันเป็นที่
 อาศัยของตนก็เป็นผู้สันโดษ ละความ
 ประพฤติด้วยความมักมากเสีย ไม่
 ทำลายมิตรธรรม ไม่ยอมไปทีอื่น ฅน
 เธอจึงละทิ้งเสนาสนะอันเป็นที่สบายมาเสีย
 เพราะเห็นว่าอาหารเศร้าหมอง (ไม่น่าฉ้น)
 และมีน้อยแล้ว" อันภิกษุรูปนั้นทูล
 อารารณา จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

เล่ากันว่า ในครั้งอดีตกาล นก
 ฅกเต้าหลายแสนตัว อยูที่ป่ามะเดื่อ
 แห่งหนึ่งที่ฝั่งแม่น้ำคจฺจาคีที่ป่าหิมพานต์.
 พญานกฅกเต้าตัวหนึ่งในจำนวนนก

อวสิฏฐิ โหติ องฺกุโร วา ปตฺโต วา
 ตโจ วา ปปฺปิกา วา ตํ ขาติตฺวา
 คจฺจกาย ปานีโย ปิวิตฺวา ปรมปฺปิโจ
 สนฺตฺตฺวา หุตฺวา อญฺญตฺต น คจฺจติ.
 ตสฺส ปรมปฺปิโจสนฺตฺตฺตฺวาภาวคฺคณน
 สกฺกสฺส ภาวนิ กมฺปิ. สกฺโก
 อวชฺชมาโน ตํ ทิสฺวา ตสฺส วิมฺสนตฺถิ
 อตฺตโน อานุกาเวโน ตํ รุกฺขิ สุกฺขาเปสิ.
 รุกฺโข ขาณุกมตฺโต หุตฺวา จิตฺทาวจิทฺโ
 วาเตน . ปหฺรนฺโต อาโกฏฺยมาโน วีย
 อฏฺฐาสิ. ตสฺส จิตฺเทหิ จุณฺณานิ
 นิกฺขมนฺติ.

สุวราชานิ ตานิ จุณฺณานิ ขาติตฺวา
 คจฺจกาย ปานีโย ปิวิตฺวา อญฺญตฺต
 อคฺคนฺตฺวา วาตาตปปี อคฺคณฺตฺวา
 อุกฺกุฬฺพราชานุกมตฺตเก นิสฺสิตฺติ. สกฺโก
 ตสฺส ปรมปฺปิโจภาวํ ญตฺวา
 “มิตฺตตฺตมฺเม คฺคณิ กถาเปตฺวา วรมสฺส
 ทตฺวา อุกฺกุฬฺพรํ อมตผลํ กริตฺวา
 อาคมิสฺสสามิ”ติ เอโก หัสฺสราชานิ หุตฺวา
 สุขิ อสุรกญฺญํ ปฺรโต กตฺวา ตํ

หลายแสนตัวนั้น เมื่อผลของต้นไม้ซึ่งเป็น
 ที่อาศัยของตนหมดไปแล้ว ยังมีสิ่งใดก็
 ตามเหลืออยู่ จะเป็นหน่อ ใบ เปลือก
 หรือสะเก็ด ก็กินสิ่งที่เหลืออยู่นั้นแล้ว
 ดื่มน้ำในแม่น้ำคงคา เป็นผู้สันโดษ
 มักน้อยอย่างยิ่งไม่ยอมไปที่อื่น. ด้วยคุณ
 คือ . ความเป็นผู้สันโดษมักน้อยอย่างยิ่ง
 ของเธอ ภพของท้าวสักกะจึงสิ้นสะเทือน.
 ท้าวสักกะทรงตรวจดู ก็เห็นเหตุการณ์นั้น
 เพื่อจะทดลองพญานกแขกเต้านั้น จึงทำ
 ให้ต้นไม้ที่นั่นแห้งด้วยอำนาจของพระองค์.
 ต้นไม้ที่เหลือแต่ตอ เป็นรูเล็กรูใหญ่ โคน
 ลมพัดจะเหมือนกับถูกเคาะ. ขุยออกมา
 จากรูใหญ่น้อยของต้นไม้.

พญานกแขกเต้ากินขุยเหล่านั้นแล้ว ไป
 ดื่มน้ำที่แม่น้ำคงคา ไม่ยอมไปที่อื่น ไม่
 คำนึงถึงลมและแดด จับเจ้าอยู่ปลาย
 ตอไม้มะเดื่อ. ท้าวสักกะทรงทราบว่
 พญานกแขกเต้ามีความมักน้อยอย่างยิ่ง
 จึงทรงดำริว่า “เราจะให้เธอกล่าวคุณใน
 มิตรธรรมแล้วจะให้พรแก่เธอ จะทำต้นไม้
 มะเดื่อให้มีผลไม่รู้จักตายแล้ว จึงจะกลับ”
 แล้วจึงทรงจำแลงเพศเป็นพญาหงส์ตัวหนึ่ง

อุทุมพรวณิ คนตุวา อวิหุเร เอกสุส
 รุกขสุส สาขา ย นิสิติตวา เตน. สทุธิ
 กถิ สมภูชาเปนุโต ปจมิ คาถมาห

ให้นางสุชาดาอสุรกายก็นำหน้าเสด็จไป
 ยังป่าไม้มะเดื่อนั้น แล้วจับอยู่ที่กิ่งของ
 ต้นไม้ต้นหนึ่งไม่ห่างนัก เมื่อจะหาเรื่อง
 สนทนากับพญานกแขกเต้านั้น จึงกล่าว
 คาถาแรกว่า

๒๐. "ทุโม ยथा โหติ ผลुपपुनो
 ภูणुขनुติ น วิหุงคมา สมปตनुตา
 ชินनुติ ฌตุวาน ทุมิ ผลจเจเย
 ทิโสทิสสิ ษนุติ ตโต วิหุงคมา"ติ.

๒๐. "เมื่อใดต้นไม้ไม่มีผล เมื่อนั้นผู้งนกก็จะ
 มารุมกันกินผลไม้นั้น ผู้งนกรู้ว่า
 ผลไม้วายแล้ว เพราะผลหมดไป
 ก็จะพากันบินจากต้นไม้ นั้น ไปยัง
 ที่ศต่าง ๆ".

ตสุสตุโต "สุวรรณ รุกโข นาม
 ยथा ผลสมปनुโน โหติ ตथा ตั
 สาขาโต สาขา สมปตनुตา วิหุงคมา
 ภูणุขनुติ ตั ปน ชินโน ฌตุวา ผลานัน
 อจเจเยน ตโต รุกขโต ทิโสทิสสิ
 วิหุงคมา คจจนุติ"ติ.

คาถาข้างต้นนี้ หมายความว่า
 "ท่านพญานกแขกเต้า ธรรมดาต้นไม้
 ในเวลาใดมีผล เวลานั้นผู้งนกก็จะพากัน
 มาอ้อจับกิ่งนั้นโดดมากิ่งนี้กินผลไม้ แต่
 นกทั้งหลายทราบว่าผลไม้วายแล้ว เพราะ
 ผลไม้หมดไปก็จะพากันบินจากต้นไม้ นั้น
 ไปสู่ที่ศน้อยใหญ่".

เอวณุจ ปน วตุวา ตโต
 อฺยุโยเชตุ ทุติยิ คาถมาห

ก็แลพญาหงส์ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
 จึงกล่าวคาถาที่ ๒ เพื่อยุให้พญานก
 แขกเต้าไปเสียจากที่นั้นว่า

๒๑. "จร จาริกิ โลหิตตุณูท มา มริ
 กิ ตวํ สุว สุกฺขทุมฺมุหิ ฌายสิ

๒๑. "จงเที่ยวเรื่อย ๆ ไปเถิด ท่านผู้มี
 จะงอยปากแดง อย่าเพ็งตายเลย

ตติงฺฆ พฺรหฺมิ วสุสฺสฺสฺสนฺนิภา
กสฺมา สุว สุกฺขทุมํ น วิญฺจสี"ติ.

ทำไมท่านพญานกแขกเต้า จึง
ซบเซา (เหมือนเข้าฌาน) อยู่ใน
ป่าไม้แห้ง เชิญเกิด เชิญท่านผู้มี
(ขนเขียว) เหมือนป่าไม้ในฤดูฝน
พุดออกมาเกิด เพราะเหตุไร ท่าน
พญานกแขกเต้า จึงไม่ทิ้งป่าไม้แห้ง
นั้นไปเสีย".

ตตฺถ ฉายสีติ กิการณา
สุกฺขชาณฺณมตฺถเก ฉายนฺโต ปชฺฌายนฺโต
ติฏฺฐสี. อิงฺฆาติ โจทฺนตฺถ นีปาโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ซบเซา
ความว่า เพราะเหตุไร ท่านจึงซบเซา
เหงาหงอย (ทำเหมือนเข้าฌาน) อยู่ที่
ปลายตอไม้แห้ง. คำว่า อิงฺฆ เป็นนิบาต
ในอรรถว่าเชื้อเชิญ.

วสุสฺสฺสฺสนฺนิภาติ วสุสฺสฺสฺสกาเล วนสฺสฺสฺสโ
สุภคฺคณฺสสมาภิณฺโณ วีย นิลภาโส
โหติ เตน ตํ วสุสฺสฺสฺสนฺนิภาติ
อาลปติ. น วิญฺจสีติ น จทฺทเทสิ.

คำว่า เหมือนป่าไม้ในฤดูฝน ความว่า
พญานกแขกเต้ามีสีเขียว เหมือนราวป่า
ในฤดูฝนที่เกลื่อนกล่นด้วยคุณที่ดี ดังนั้น
พญาหงส์จึงเรียกพญานกแขกเต้า นั้นว่า
ท่านผู้มี (ขนเขียว) เหมือนป่าไม้ในฤดูฝน.
คำว่า น วิญฺจสี คือ น จทฺทเทสิ
แปลว่า ไม่ทิ้ง.

อถ นํ สุวราชา "อหํ หัส
อตุตฺตโน กตญฺญกตเวทิตาย อิมํ น
ชหามี"ติ วตุวา เทว คาถา อภาสิ

ขณะนั้น พญานกแขกเต้าจึงกล่าว
ว่า "ท่านพญาหงส์ ข้าพเจ้าจะไม่ทิ้ง
ต้นไม้ไป เพราะตัวเองเป็นผู้กตัญญู-
กตเวที" แล้วก็กล่าว ๒ คาถาว่า

๒๒. “เย เว สขีนิ สขาโร ภวนฺติ
ปาณาจฺเจเย สุขทุกฺเขสุ หิंस
ขีณิ อชฺฌนฺติ น ตํ ชนฺติ
สนฺโต สตี ฌมฺมมนุสฺสสรฺนตา.

๒๒. “ท่านพญาหงส์ คนที่เป็นเพื่อนของ
เพื่อนทั้งในยามสุขและทุกข์ ตลอด
จนสิ้นชีวิต ไม่ละทิ้งเพื่อนที่สิ้นเนื้อ
ประดาตัว เพราะเห็นว่ายังไม่
สิ้นเนื้อประดาตัวนั้น นับว่าเป็น
คนดี ที่ยังนึกถึงธรรมของคนดีอยู่.

๒๓. โสหิ สตี อญฺญตโรสุมิ หิंस
ภาตี จ เม โหติ สขา จ รุกฺโข
ตี นุสฺสเห ชีวิกตฺโต ปหาตุ
ชฺฌนฺติ ฌตฺวาน น เอส^๑ ฌมฺโม”ติ.

๒๓. ท่านพญาหงส์ ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่ง
ในจำนวนคนดีทั้งหลาย ต้นไม้เป็น
ทั้งญาติ และเพื่อนของข้าพเจ้าจึง
ไม่อาจที่จะทิ้งต้นไม้ไป เพื่อมีชีวิต
อยู่ (เพื่อเอาตัวรอด) การทิ้งไป
เพราะทราบว่า ผลวายแล้วนั้นไม่
ยุติธรรมเลย”.

ตตฺถ เย เว สขีนิ สขาโร
ภวนฺตีติ เย จ สหายานํ สหายา
โหนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คนที่
เป็นเพื่อนของเพื่อน ความว่า ก็คน
เหล่าใดเป็นเพื่อนของเพื่อน.

ชฺฌนํ อชฺฌนฺติ ปญฺชิตา นาม อตฺตโน
สหายโกคปริกฺขเยน ชฺฌนฺมปิ น ชนฺติ.
สตี ฌมฺมมนุสฺสสรฺนตาติ ปญฺชิตานํ
ปเวณิ อนุสฺสรฺมานา.

คำว่า ชฺฌนํ อชฺฌนํ ความว่า ธรรมดา
บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ละทิ้งเพื่อนของตน
แม้จะสิ้นเนื้อประดาตัวเนื่องจากหมดเพื่อน
และหมดทรัพย์สิน. คำว่า ระลึกถึงธรรม

^๑ ฉ. ท. อ. เหน.

๓๙

ของคนดี ความว่า ยังระลึกถึงประเพณี
ของบัณฑิตทั้งหลายอยู่.

ณาคี ๑ เมติ หังสราช อัย รุกุไซ
สมปิยายนฏฺเจน มยหิ ฌาติ ๑
สหวณฺณจฺรณตาย^๑ สขา ๑. ซีวิกตฺโตติ
ตมหิ ซีวิกาย อตฺถิโก หุตฺวา ปหาตุ
น สกุโกมิ.

คำว่า ฌาติของเรา ความว่า ท่าน
พญาหงส์ ต้นไม้นี้ได้ชื่อว่าเป็นฌาติของ
ข้าพเจ้า เพราะความหมายที่ว่าเป็นที่รัก
ของข้าพเจ้าและชื่อว่าเป็นเพื่อน เพราะสี
เดียวกัน (สีเขียวเหมือนกัน). คำว่า
ซีวิกตฺโต ความว่า เราไม่อาจที่จะละทิ้ง
ต้นไม้ขึ้นไปโดยต้องการจะมีชีวิตอยู่ (จะ
เอาตัวรอด).

สกุโก ตสฺส กถิ สุตฺวา ตฺมุไซ
ปสฺสิตฺตฺวา วริ ทาตุกาโม เทว คาถา
อภาสิ

ท้าวสักกะได้ทรงสดับคำของพญา-
นกแขกเต้านั้น ก็ทรงโสมนัสมีพระ
ประสงค์จะทรงสรรเสริญแล้วประทานพร
จึงตรัส ๒ คาถาว่า

๒๔. "สาธุ สกุขิ กตํ โหติ
เมตฺติ สํสฺติ สนฺถโว
สเจตํ ฌมฺมํ โรเจสิ
ปาสฺสิสฺสิ วิชานตํ.

๒๔. "ท่านพญานกแขกเต้า ท่านได้กระทำ
ความรัก ความเป็นเพื่อน และ
ความสนทนสนม ไว้เป็นพยาน
อย่างดีแล้ว ถ้าท่านชอบธรรมะ
ทั้ง ๓ ประการนั้น ผู้รู้ทั้งหลายก็
ย่อมสรรเสริญท่าน.

^๑ จ. ม. สมาจิณฺณจฺรณตาย.

๒๕. โส เต สุว วรี ทมมิ
ปตฺตยาน วิหังคม
วรี วรสุสุ วงงค
ยัมภิจิ มนสิจฺจสี"ติ.

๒๕. ท่านพญานกแขกเต้า ผู้ไปด้วยปีก
มีคอโค้ง ข้าพเจ้าเองจะให้พรแก่
ท่าน ขอให้ท่านเลือกเอาพรอย่างใด
อย่างหนึ่ง ที่ท่านปรารถนาอยู่
ในใจ".

ตตฺถ สาธุติ สมฺปหังสเนน สาธุ
สกุชิ กตัม โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อย่างดี
แล้ว ความว่า ท่านได้กระทำไว้เป็น
พยานแล้ว ด้วยการแสดงความยินดี.

เมตฺติ สัสติ สนฺถโวติ สขีภาโว จ
เมตฺติ จ ปริสมชฺชเม สนฺถโว จาติ ยัม
เมตฺติ กตัม สาธุ โหติ ลทฺธกัม
ภทฺทกเมว.

คำว่า เมตฺติ สัสติ สนฺถโว ความว่า
ไมตรีจิตอันใด คือ ความเป็นเพื่อน
ความรักและความสนิทสนมในท่ามกลาง
บริษัท ไมตรีจิตอันนั้นเป็นอันท่านได้
กระทำไว้ดีแล้ว คือ สิ่งที่ได้มานั้นประเสริฐ
นักแล.

สเจตัม ธมฺมมฺนฺติ สเจ เอตัม เมตฺติธมฺมัม.
วิชานตฺนฺติ เอวํ สนฺเต วิญฺญฺณัม
ปัสสิตพฺพตฺตโกสฺสีติ อตฺตโก.

คำว่า ถ้าท่านชอบธรรมนั้น ความว่า
ถ้าท่านชอบธรรมคือไมตรีจิตนั้น. คำว่า
ผู้รู้ทั้งหลาย ความว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น
ท่านก็เป็นบุคคลที่ผู้รู้ควรจะสรรเสริญ.

โส เตติ โส อหัม ตฺยหัม. วรสุสุติ
อิจฺจ.

คำว่า โส เต คือ เรานั้น (จะให้พร)
แก่ท่าน. คำว่า จงเลือก ได้แก่
จงปรารถนาเอา.

มนสิจฺจสตีติ ยํกิญฺจิ มนสา อิจฺจสิ คำว่า **ปรารถนาในใจ** ความว่า ท่าน
สพฺพํ ตํ ททามิ เตติ. ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยใจ เราให้สิ่งนั้น
แก่ท่านทั้งหมด.

สุวราชา วรํ วรรณฺโต สตุตมํ
คาถมาห

พญานกแขกเต้าเมื่อจะเลือกพร จึง
กล่าวคาถาที่ ๗ ว่า

๒๖. "วรรณฺจ เม หัส ตฺวํ^๑ ทเทยฺย
อโย หิ รุกฺโข ปุณฺรํยํ ลภถ
โส สาขวา ผลิมา สํวิรุฬฺห
มจฺจตุฏฺโถ ติฏฺฐตุ โสภมาโน"ติ.

๒๖. "ท่านพญาหงส์ ท่านจะให้พรแก่เรา
ก็ต้นไม้ไม่ควรได้มีอายุอยู่ต่อไป ขอ
ให้ต้นไม้เตี้ยดั่งกล่าววงงงาม โดย
รอบด้าน มีกิ่งก้าน ติดผล มี
รสหวานปานน้ำผึ้ง ยืนต้นอยู่อย่าง
สง่า เทอญ".

ตตถ สาขวาติ สาขาสมฺปนฺโน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีกิ่งก้าน**
ความว่า **มีกิ่งก้านสมบูรณ์**.

ผลิมาติ ผลินิหิ สาขาทิ อุเปโต.
สํวิรุฬฺหติ สมฺนุตโต วิรุฬฺหปตฺโต
ตรุณปตฺตสมฺปนฺโน หุตฺวา.

คำว่า **มีผล** ความว่า ประกอบ
ด้วยกิ่งก้านที่ติดผล. คำว่า **วงงงามโดย
รอบด้าน** ความว่า เป็นต้นไม้ที่ถึงความ
วงงงามโดยรอบด้าน คือ สมบูรณ์ด้วย
ใบเหมือนต้นไม้อ่อน.

มจฺจตุฏฺโถติ สํวิชฺชมานมจฺจผลลฺลสุ
มกฺขิกมจฺจ วิย มจฺจผลโล หุตฺวาติ
อตฺโต.

คำว่า **มีรสหวานปานน้ำผึ้ง** ความว่า
บรรดาผลอร่อยที่มีอยู่ ขอให้ มีรสหวาน
เหมือนน้ำผึ้ง.

^๑ ฉ. ท. ภวํ.

อถสฺส สกฺโก วรี ททมาโน
อญฺจมี คาถมาห

ขณะที่ทำวสัฏฐะเมื่อจะประทานพร
ให้ ได้กล่าวคาถาที่ ๘ ว่า

๒๗. "ตี ปสฺส สมฺม ผลิมิ อุฬาริ
สหาว เต โหตุ อุกุมฺพเรน
โส สาชวา ผลิมมา สวีรุฬุห
มรุตฺติโก ติฏฺฐตุ โสภมาโน"ติ.

๒๗. "สหายเอ๋ย จงดูต้นมะเดื่อ มีผล
สะพรั่ง ขอให้ท่านอยู่ร่วมกันกับ
ต้นมะเดื่อตลอดไป ขอให้ต้นมะเดื่อ
ดังกล่าว จงงอกงามโดยรอบด้าน
มีกิ่งก้าน ติดผล รสหวานปาน
น้ำผึ้ง ยืนต้นอยู่อย่างสง่าเทอญ".

ตตุถ สหาว เต โหตุ
อุกุมฺพเรนาติ ตว อุกุมฺพเรน สหฺริ
สห เอกโตว วาโส โหตุ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สหาว
เต โหตุ อุกุมฺพเรน ความว่า ขอให้
การอยู่ร่วมโดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กันกับต้นมะเดื่อนั้น จะมีแก่ท่าน.

เอวญฺจ ปน วตฺวา อตฺตภาวํ
วิชฺชิตฺวา อตฺตโน จ สุขาย จ
อานุกาโร ทสฺเสตฺวา คงฺคาโต หตฺถเนน
อุทกํ คเหตุวา อุกุมฺพราชาณุกํ ปหริ.
ดาวเทว สาขาวินฺปิสมฺปนฺโน มรฺุรฺมโล
รุกฺโข อญฺจหิตฺวา มุณฺฑมณฺธิปพฺพโต
วिय วิลาสนฺโต อญฺจาสสิ. สุวราชา ตํ
ทิสฺวา โสมนสฺสปฺปโต สกฺกสฺส ฤตี
กโรนฺโต นวมิ คาถมาห

ก็แล ทำวสัฏฐะครั้งตรัสอย่างนี้แล้ว
จึงแปลงร่างจากพญานางสีเขียว(กลับมาเป็น
ทำวสัฏฐะตามเดิม) ทรงแสดงอาการภาพ
ของพระองค์ และนางสุชาดาให้เห็น เอา
พระหัตถ์ถ่วงน้ำจากแม่น้ำคงคามารดตอ
มะเดื่อ. ทันใดนั้นเองต้นมะเดื่อมีกิ่งก้าน
และค่าคบสมบุรณ์ มีผลอร่อย ยืนต้น
สล้างอยู่ เหมือนนกเขาแก้วมณีไล่น.
พญานกแขกเต้าเห็นดังนั้น ก็มีความยินดี
เมื่อทำการสดุดีทำวสัฏฐะ จึงกล่าวคาถา
ที่ ๙ ว่า

๒๘. "เอวํ สกุก สุขี โหหิ
 สห สพุเพหิ ภาติภิ
 ยถาหมชฺช สุขิตโต
 ทิสฺวาน สผล^๑ ทุมฺนุ"ติ.

สกุกโกปี ตสฺส วรํ ทตฺวา อุทุมฺพรํ
 อมตผลํ กตฺวา สหุรี สุชาตาย อตฺตโน
 จานเมว คโต.

ตมตฺถิ ทิปฺยมาณา โอสานเ
 อภิสมฺพุทฺธคาธา จปีตา

๒๙. "สุวสุส วจันํ สุตฺวา^๒
 กตฺวาน สผลํ ทุมํ
 ปกุกามิ สห ภริยาย
 เทวานํ นนฺทนํ วนฺนุ"ติ.

สตุธา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrti วา
 "เอวํ ภิกฺขุ ปฺปราณกปณฺธิตา
 ติริจฺจฺฉานโยนิยํ นิพฺพตฺเตตฺวาปิ

๒๘. "ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้ท่านมี
 ความสุข พร้อมทั้งหมู่ญาติทั้งมวล
 เช่นเดียวกัน กับที่ข้าพเจ้ามีความสุข
 เพราะได้เห็นต้นไม้มีผล ในวันนี้
 เกิด".

ส่วนท้าวสักกะทรงประทานพร แก่
 พญานกแขกเต้านั้น ทำให้มะเดื่อมีผล
 ไม่รู้จักหมด (มีผลตลอดเวลา) แล้วก็
 เสด็จกลับยังสถานที่ของพระองค์ตามเดิม
 พร้อมด้วยนางสุชาดา.

พระธรรมสังคานาจารย์ได้จัดพระ
 คาถาของพระพุทธองค์ที่แสดงถึงความ
 ชื่อนั้นไว้ในตอนท้ายว่า

๒๙. "ท้าวสักกะ ครั้นฟังคำของพญา
 นกแขกเต้าแล้ว ก็ทำให้ต้นไม้มีผล
 แล้ว ก็เสด็จกลับยังเทวอุทยานชื่อ
 นันทวัน พร้อมด้วยพระชายา".

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
 บัณฑิตแต่ก่อน แม้จะเกิดในกำเนิดสัตว์

^๑ อี. ผลิต์.

^๒ ฉ. ท. ส. อี. วรํ ทตฺวา.

^๑ พระอาจารย์ผู้รวบรวมพระธรรมวินัย ในคราว
 สังคายนา หรือเรียกว่า "พระสังคีติกาจารย์".

นิลุโลลุปจารา อหะสุํ ตูวํ กสุมา
 เอรูเป สาสเน ปพพิชิตวา
 โลลุปจารี จรสิ คจจ ตตเถว
 วสาหี"ติ กมมุญจามมสุส กเถตวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ. โส ภิกขุ ตตถ
 คนุตวา วิปัสสนํ วฑฺฒนโต อรหตํ
 ปาปุณิ. "ตทา สกโก อนุรุทโธ อโหสิ
 สุวราชา ปน อหเมวา"ติ.

เดรัจฉาน ก็เป็นผู้มีความประพฤติปราศ-
 จากความมักมากดังที่กล่าวมานี้ เธอบวช
 ในศาสนาที่มีลักษณะเช่นนี้ ไฉนจึง
 ประพฤติเป็นผู้มักมากเล่า ไปเถิด ไปอยู่
 ที่นั่นนั่นแหละ" แล้วทรงบอกพระ
 กรรมฐานให้แก่ภิกษุรูปนั้น แล้วประชุม
 ชาดก. ภิกษุรูปนั้นไปที่นั่น เจริญวิปัสสนา
 อยู่ก็ได้บรรลุพระอรหัต. "ทำวสัฏกะใน
 ครั้งนั้นคืออนุรุท, ส่วนพญานกแขกเต้า
 คือเราตถาคตแล".

มหาสุวราชชาดกวรรณนา ตติยา.

พรรณนามมหาสุวราชชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. จุลลสุวกราชชาตก^๑ (๔๓๐)

๓๐. "สนุนติ รุกฺขา หริตปตฺตา
ทุมานเนกผลา พหู
กสมฺมา นุ สุกฺเข โกฬิเป
สุวสุส นิริโต มโน.
๓๑. ผลสุส อูปภฺนุชฺมิหา
เนกาวสุสคณฺเณ พหู
อผลมฺปิ วิทิตฺวาน
สว มิตฺติ ยถา ปฺเร.
๓๒. สุกฺขญฺจ รุกฺขโกฬิเป
โอปตฺตมผลํ ทุมํ
โอหาย สกฺุณา ยนฺติ
กี โทสํ ปสฺสเส ทิช.
๓๓. เย ผลตฺถา สมฺภชฺนฺติ
อผลลิตฺติ ชนฺติ นํ
อตฺตตฺถปญฺญา ทุมเมธา
เต โหนฺติ ปกฺขปาติโน.

๕. จุลลสุวกราชชาตก (๔๓๐)

๓๐. "ต้นไม้มีใบเขียว มีผลดกมีอยู่มาก
เพราะเหตุอะไรหนอ พญานก
แขกเต้า จึงมีใจยินดีต้นไม้แห่งผุ.
๓๑. เราเคยบริโภค ผลของต้นไม้นั้น
หลายปี เราเห็นว่า ต้นไม้นี้ไม่มีผล
ก็ยังรักษาไม่ตรีไว้เหมือนดังก่อน.
๓๒. พวกนกจะทิ้งต้นไม้แห่งผุ ไม่มีใบ
ไว้ผลไป (ในที่อื่น) ฉะนั้นพญานก
แขกเต้า ท่านเห็นโทษอะไร (ใน
การไปอย่างนี้).
๓๓. นกเหล่าใดเข้าไปคบหา เพราะ
ต้องการผลไม้ ครั้นรู้ว่า ต้นไม้นี้
ไม่มีผล ก็ละทิ้งต้นไม้นั้นไปเสีย
นกเหล่านั้น มีปัญญาเห็น
ประโยชน์แก่ตัว ชื่อว่ามีปัญญา-
ทราวม มักทำไม่ตรีให้ตกไป.

^๑ จ. จุฬสุวชาตก.

ยถาหมชฺช สุขิโต
ทิสฺวาน สผลํ ทุมิ.

๓๙. สุวสุส วจันํ สุตฺวา
กตฺวาน สผลํ ทุมิ
ปฏกามิ สห ภริยาย
เทวานํ นนฺทนํ วนฺนุ"ติ.
จฺลลสุวกราชชาตกํ จตฺตถิ.

เหมือนข้าพระองค์มีความสุข ใน
วันนี้ เพราะได้เห็นต้นไม้มีผล
ฉะนั้น.

๓๙. ทำวสีกกเทวราช ครั้นฟังคำของ
พญานกแขกเต้าแล้ว ทรงทำต้นไม้
ให้มีผล พาพระอัครมเหสีเสด็จ
กลับไปสู่เทพนั้นทวัน".
จลลสุวกราชชาดก ที่ ๔.

สตุถา อาคนุตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สฺนุณิสฺสนฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "อนจฺฉริย
ภิกฺขเว ตถาคตฺสฺส อิทานิ โลกฺปฺปจาร์-
ปหานํ โส ปุพฺพเปปี ติรจฺฉานโยนินฺย
นิพฺพตฺโต โลกฺปฺปจาร์ ปหาสี"ติ วุตฺวา
อตีตํ อหริ.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ขณะนี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกัน" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า "ด้วย
เรื่องข้อนี้" จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ตถาคตละความโลภมักมากในอาหารใน
กาลนี้ ไม่น่าอัศจรรย์ แม้ในครั้งก่อน
ตถาคตนั้น เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
ยังได้ละความโลภในอาหารได้แล้ว" ทรง
นำเรื่องอดีตนิทานมาตรัสว่า.

สพฺพปี วตฺถุ เหฏฺฐา
กถิตนียาเมเนว วิตุถาเรตพฺพํ
(หังสราชา)

เรื่องแม่ทั้งหมดควรทราบโดยพิสดาร
ตามทำนองที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้น
(พญานหงส์กล่าวคาถาว่า)

๓๐. "สนฺติ รุกฺขา หริตปฺตฺตา
ทฺฆมาเนกผลา พฺหุ
กสมฺมา นุ สุกฺเข โกฟ้าเป
สุวสุส นิริโต มโน.
(สุวรรณชา)

๓๐. "ต้นไม้มีใบเขียว มีผลดกมีอยู่มาก
เพราะเหตุอะไรหนอ พญานก
แขกเต้า จึงมีใจยินดีต้นไม้แห่งผุ.
(พญานกแขกเต้ากล่าวคาถาตอบว่า)

๓๑. ผลสุส อุปฺภุชฺชิมฺหา
เนกฺวสุสคณฺเณ พฺหุ
อผลมฺปิ วิทิตฺวาน
สว มิตฺติ ยถา ปุเร.

๓๑. เราเคยบริโภค ผลของต้นไม้
หลายปี เราเห็นว่า ต้นไม้ไม่มีผล
ก็ยังรักษาไมตรีไว้เหมือนดังก่อน.

(หังสราชา)

๓๒. สุขขญจ รุกฺขโกฟ้าปิ
 โอบตุดมผลัม ทุมัม
 โอบหาย สกฺกนา ยนฺนติ
 ก็ โทสั ปสฺสเส ทิซ.

(สุวราชา)

๓๓. เย ผลตฺตา สมฺภขนฺนติ
 อผลิตติ ชนฺนติ นัม
 อตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 เต โหนฺนติ ปกฺขปาติโน.

(หังสราชา)

๓๔. สาธุ ปกฺขิ^๑ กตัม โหติ
 มิตฺติ สัสมฺติ สนฺนทโว
 สเจตัม ธมฺมัม โรเจสิ
 ปาสัโสสิ วิชานตัม.

๓๕. โส เต สุว วริ ทมฺมิ
 ปตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต

(พญาหงส์กล่าวคาถาว่า)

๓๒. พวกนกจะทิ้งต้นไม้แห้งผุ ไม่มีใบ
 ไร้ผล ไป(ในที่อื่น) แนะนำพญานก
 แยกเต่า ท่านเห็นโทษอะไร (ใน
 การไปอย่างนี้).

(พญานกแยกเต่ากล่าวคาถาตอบว่า)

๓๓. นกเหล่าใดเข้าไปคบหา เพราะ
 ต้องการผลไม้ ครั้นรู้ว่า ต้นไม้
 ไม่มีผล ก็ละทิ้งต้นไม้ขึ้นไปเสีย
 นกเหล่านั้น มีปัญญาเห็น
 ประโยชน์แก่ตัว ชื่อว่ามีปัญญา-
 ทราวม มักทำไมตรีให้ตกไป.

(พญาหงส์กล่าวคาถาสองคาถาว่า)

๓๔. ความมีไมตรีต่อกัน ความเป็นเพื่อน
 ความสนิทสนม ท่านได้ทำให้เป็น
 พยานดีแล้ว ถ้าท่านชอบใจธรรม
 นั้น ท่านก็จะเป็นที่สรรเสริญของ
 ท่านผู้รู้ทั้งหลาย.

๓๕. แนะนำ พญานกแยกเต่าผู้มีปีกเป็น
 ยานไปโดยเวหา มีคอโค้งเป็นสง่า

^๑ ฉ. สกฺขิ.

วรี วรสุสุ วรูกงค
ยงฺกิณฺจึ มนสิจฺจสิ.

(สุวราชา)

๓๖. อปี นาม นํ ปุณ ปสุเส
สปตฺตํ สมลํ ทุมํ
ทลิตุทเว นิธิ ลทธา
นฺนุเทยฺยาหิ ปุณปุณฺนี.

(อภิสมพุทธคาถา)

๓๗. ตโต อมตมาทาย
อภิสิณฺจึ มหิรุหิ
ตสฺส สาขา วิรุหิสฺสุ
สีตจฺฉายา มโนรมา.

(สุวราชา)

๓๘. เอวํ สกฺก สฺซี โหหิ
สห สพฺเพหิ ภาตภิ
ยถาหมชฺช สฺชิตโต
ทิสฺวาน สมลํ ทุมํ.

เรานั้นจะให้พรแก่ท่าน ท่านจง
เลือกเอาพร ตามใจปรารถนาเถิด.

(พญานกแขกเต้ากล่าวคาถาตอบว่า)

๓๖. ทำไหน ข้าพเจ้าจะพึงเห็นต้นไม้
มีใบมีผลอีก ข้าพเจ้าจะพึงยินดี
มาก เหมือนคนจนได้ขุมทรัพย์
ฉะนั้น.

(อภิสมพุทธคาถาว่า)

๓๗. ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชทรง
ตักเอาอมตวาริ มาประพรมต้นไม้
กิ่งก้านของต้นไม้ นั้น งอกงามแล้ว
มีเงาร่มเย็นเป็นที่รื่นรมย์ใจ.

(พญานกแขกเต้า กล่าวสรรเสริญท้าว
สักกเทวราชว่า)

๓๘. ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอให้พระองค์จงมี
ความสุข พร้อมกับพระญาติทั้งหมด
เหมือนข้าพระองค์มีความสุข ใน
วันนี้ เพราะได้เห็นต้นไม้มีผล
ฉะนั้น.

(อภิสมุพทุคคาถา)

๓๙. สุวสุส วจนั สุตวา^๑
 กตวาน สผลั ทุมั
 ปกฺกามิ สห ภริยาย
 เทวานันฺ นนุหนันฺ วนฺนุ"ติ.
 อตฺถปิ ปุริมวเสน เวทิตพฺโพ.
 อนุตฺตานปทมตฺตเมว ปน วณฺณยิสฺสุสาม.

หริตปตฺตาทิ นิลปตฺตสญฺจมนฺนา.
 โกฬปาเปติ วาเต ปหรนฺเต อาโกฏิตสทฺทํ
 วิย มฺภวจมาเน นิสฺสุสาเร.

สุวสุสฺสาทิ อายสฺมโต สุวราชสุส กสฺมา
 เอรูเป รุกฺเข มโน นิรโต.

ผลสุสฺสาทิ ผลั อสุส รุกฺขสุส.
 เนกฺวสุสคณฺเติ อนเนกฺวสุสคณฺเ.

พฺพุติ สฺมานปี อนเนกสเต น เทว น
 ตโย อถ โข พฺพูนี.

(อภิสัมพทุคคาถา)

๓๙. ท้าวสักกเทวราช ครั้นฟังคำของ
 พญานกแขกเต้าแล้ว ทรงทำต้นไม้
 ให้มีผล พาพระอัศรมเหสีเสด็จ
 กลับไปสู่เทพันทวัน".

บัณฑิตพึงทราบแม้เนื้อความเหมือน
 ตอนต้น. เราจักพรรณนาเพียงบทที่ยาก
 เท่านั้น.

คำว่า **มิใบเขียว** ความว่า มิใบเขียว
 ชะอุ่ม. คำว่า **ไม้เฒ** ความว่า ไม้ไร่แก่น
 ที่ปล่อยทิ้งไว้ ครั้นเมื่อถูกลมพัดจะมีเสียง
 คล้ายเสียงคนเคาะ.

คำว่า **ของพญานกแขกเต้า** ความว่า
 เพราะเหตุไร พญานกแขกเต้าผู้มีอายุจึง
 มีใจยินดีต้นไม้เห็นปานนั้น.

คำว่า **ผลของต้นไม้** ความว่า ผลของ
 ต้นไม้นั้น. คำว่า **ไม่ใช่ปีเดียว** ความว่า
 หลายปี.

คำว่า **มาก** ความว่า มีอยู่หลายร้อยปี
 ไม่ใช่สองสามปี โดยที่แท้คือหลายปี
 มาแล้ว.

^๑ ฉ. ท. ส. อ. วรฺ ทตฺวา.

วิจิตวานาติ หัสราชา อิทานิ อมฺหากํ
อิมํ รุกฺขํ อผลํ วิจิตฺวาปิ ยถา ปุเร
เอเตน สทฺธิ เมตฺติ ยาว เมตฺติ ตํ
หิ มยํ น ภินฺทาม เมตฺตี ภินฺทนฺตา
หิ อนริยา อสปุริสา นาม โหนฺตฺติ
ปกาสเนฺโต เอวมาห.

โอปตฺตุนฺติ อวตตํ นิปฺตตํ
ปตฺตปตฺตํ. ก็ โทสํ ปสฺสเสติ อญฺเฆ
สกุณา เอตํ โอหาย อญฺเฆตฺถ คจฺจนฺติ
ตฺวํ เอวํคฺมเน ก็ นาม โทสํ ปสฺสสีติ.

เย ผลตฺตฺวาติ เย ปกฺขิโน ผลตฺตฺวาย
ผลการณา สมฺภขฺนฺติ อุปคจฺจนฺติ.
อผลฺลิตฺติ ฌตฺวา เอตํ ชนฺนฺติ.

อตฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปญฺญา ปรี อโนโลเกตฺวา อตฺตนิเยว
จิตฺตา เอเตสํ ปญฺญาติ อตฺตตฺตฺตฺตฺตฺต.

คำว่า **รู้แล้ว** ความว่า พญานกแขกเต้า
เมื่อประกาศว่า บัดนี้พญาหงส์แม่รู้ว่า
ต้นไม้นี้ของเราไม่มีผล แต่เรายังรักษา
ไมตรีกับต้นไม้นั้นเหมือนดังก่อน ไม่
ทำลายไมตรีนั้น เพราะผู้ทำลายไมตรี
ชื่อว่าไม่เป็นคนดี ไม่เป็นสัตบุรุษ ได้
กล่าวอย่างนี้แล้ว.

คำว่า **ไม่มีใบ** ความว่า มีใบร่วงหล่น
คือ ไม่มีใบ มีใบถูกปลิดแล้ว. คำว่า
ท่านเห็นโทษอะไร ความว่า นกเหล่าอื่น
ละต้นไม้นั้นไปในที่อื่น ท่านเห็นโทษอะไร
ในการไปอย่างนี้.

คำว่า **นกเหล่าใด** (คบหา) เพราะ
ต้องการผลไม้ ความว่า นกเหล่าใด
คบหา คือเข้าไปหา เพราะต้องการผลไม้
คือ เพราะเหตุแห่งผลไม้. คำว่า **ไม่มีผล**
ความว่า พวกนกรู้ว่าต้นไม้นี้ไม่มีผล จึง
ทิ้งต้นไม้นั้นไปเสีย.

คำว่า **มีปัญญาเห็นประโยชน์แก่ตัว**
ความว่า ชื่อว่า มีปัญญาเห็นแก่
ประโยชน์ของตัวเอง เพราะอรรถว่า ปัญญา
ของคนผู้ที่มีปัญญามีไว้เพื่อประโยชน์ตน
ไม่มองดูคนอื่น มีไว้ที่ตนเท่านั้น.

ปกฺขปาติโนติ เต อตฺตโนเยว วุฑฺฒิ
 ปจฺจาสิสมานา มิตฺติปกฺขํ ปาเตนฺติ
 นาเสนฺตํติ ปกฺขปาติโน นาม โหนฺติ.
 อตฺตโน ปกฺขเยว วา ปตฺนุตํติปิ
 ปกฺขปาติโน. อปี นาม นฺนฺติ หังสฺราช
 สเจ มม มโนรโถ นิปฺผชฺชเยย ตยา
 ทินฺโน วโร สมฺปชฺชเยย อปี นาม
 อหํ อิมํ รุกฺขํ สปตฺตํ สผลํ ปฺน
 ปฺสฺเสยฺยํ ตโต ทลิตฺทว นิสฺสิ ลภิตฺวา
 ปฺนปฺนํ เตสํ อภินฺนุเทยฺยํ ตํ
 ทิสฺวาว ปโมเทยฺยนฺติ.

คำว่า มักทำไมตรีให้ตกไป ความว่า
 ชื่อว่า มักทำไมตรีให้ตกไป เพราะ
 อรรถว่า คนมุ่งหวังความเจริญของตน
 ฝ่ายเดียว ยังไมตรีที่เป็นฝักฝ่ายให้ตกไป
 คือให้พินาศ. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า มักทำ
 ไมตรีให้ตกไป เพราะอรรถว่า ไมตรี
 ของตนเท่านั้นตกไปในฝ่ายแห่งตน. คำว่า
 ทำใจเราจะเห็นต้นไม้ นั้น ความว่า
 ข้าแต่พญาหงส์ ถ้าความปรารถนาแห่งใจ
 ของข้าพเจ้าพึงสำเร็จ พรที่ท่านให้แล้วก็
 จะสำเร็จ ทำใจข้าพเจ้าจะเห็นต้นไม้ นี้
 กลับมีใบมีผลอีก แต่ นั้น ข้าพเจ้าจะยินดี
 ใบและผลของต้นไม้เหล่านั้น เป็นอันมาก
 คือพึงบันเทิง เพราะเห็นต้นไม้ นั้น
 เหมือนคนจนได้ทรัพย์แล้วยินดี ฉะนั้น.

อมตมาทายาติ อตฺตโน อานุกาเวน
 จิตฺ คฺงฺโคทกํ คเหตุวอ อภิสฺสิญฺจยํติ
 อตฺโต.

คำว่า ถือเอาอมตวาริ ความว่า (ทำ
 สักกเทวราช) ประทับยืนด้วยอานูกาพ
 ของพระองค์ ทรงวิกน้ำคางคามาประพรหม.

อิมสมิ ชาตเก อิมาย สทฺธิ
 เทว อภิสมฺพุทฺธคาถา โหนฺติ.

ในชาดกนี้ อภิสัมพุทธคาถามี ๒
 คาถากับคาถานี้.

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๕๕-๕๖

สตถา อิมิ รัมมเทสนิ อหริตฺวา พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
 ชาตํ สโมธานสิ "ตทา สกุโก นี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "ท้าวสักกะ
 อนุรุโธ อโหสิ, สุวราชา ปน ในกาลนั้นได้เป็นอนุรุทธะ, ส่วนพญานก
 อหเมวา"ติ. แยกเต้าได้มาเป็นเราตถาคตแล".

จลฺลสุวราชชาตกวรรณนา จตฺตถา. พรรณนาจลลสุวราชชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. หริตจข่าตก (๔๓๑)

๔๐. "สุดเมตต์ มหาพฺรหม
กาเม ภฺวชฺติ หริโต
กจฺเจตฺติ วจฺนํ ตจฺจํ
กจฺจิ สฺสฺสฺส อิริยสิ.

๔๑. เหวเมตต์ มหาราช
ยถา เต วจฺนํ สฺตํ
กมุคฺคํ ปฺปฺปโนสมิ
โมหนฺยเยสฺส มุจฺฉิต.

๔๒. อทฺ ปญฺญา กิमतฺถิยา
นิปฺญา สาธุจฺฉินฺตี
ยาย อฺปฺปติตฺติ รากํ
กึ มโน น วิโนทเย.

๔๓. จตฺตาโรเม มหาราช
โลเก อติพฺลลา ฐสา
ราโค โทโส มโท โมโห
ยตฺถ ปญฺญา น คารตี.

๔๔. อรหา สิลสมฺปนฺโน
สฺสฺสฺส จรตี หริโต
เมธาวิ ปญฺชิตฺโต เจว
อิตฺติ โน สมฺมโต ภวํ.

๕. หริตจข่าตก (๔๓๑)

๔๐. "ท่านมหาพรม ข้าพเจ้าได้ฟังข่าว
นั้นมาว่า ท่านหริตะบริโกคกาม
คำนั้นเป็นคำเท็จใช่ไหม ท่านยัง
บริสุทธิ์ใช่ไหม.

๔๑. มหาบพิตร เรื่องนี้เป็นจริงตามที่
พระองค์ได้ทรงสดับมา อาตมา
ปฏิบัติผิดทางเสียแล้ว ผลอดตัวไป
ในอารมณที่นำไปสู่ความลุ่มหลง.

๔๒. ใจคิดอะไร ไม่พึงบรวเหวระคะที่
เกิดขึ้นด้วยปัญญาใด ปัญญานั้น
ละเอียดอ่อน คิดอะไรได้ดี จะมี
ประโยชน์อะไร.

๔๓. มหาบพิตร ในโลกมีกำลังที่สำคัญ
ยิ่งอยู่ ๔ อย่าง คือ รากะ โทสะ
ความมัวเมา และโมหะ เป็นที่ซึ่ง
ปัญญาหยั่งลงไปไม่ถึง.

๔๔. ข้าพเจ้ายกย่องพระคุณเจ้า ว่า
หริตดาบส เป็นพระอรหันต์
สมบุรณ์ด้วยศีล เป็นทั้งบัณฑิต
และผู้มีปัญญา ย่อมประพุดตัวอย่าง
ผู้บริสุทธิ์.

๔๕. เมธาวิณมปิ หีสนฺติ
 อธิสฺริมฺมุคฺเณ รตํ
 วิตฺถกา ปาปกกา ราช
 สุภา รากุปฺสณฺหิตา.

๔๖. อุปฺปนฺโนยํ สรีโรช
 ราโค วณฺณวิหุสฺสิโน
 ตว ตํ ปชฺห นมตฺถ
 พหฺนาสี เมธาวิ สฺมฺมโต.

๔๗. เต อนุทฺถกรณ กาม
 พหฺนทุกฺเข มหาวิเส
 เตสํ มฺลํ คเวสิสุสํ
 เอชฺชํ รากํ สพฺนุณฺโณ.

๔๘. อิทํ วตฺวาน หาริตโต
 อธิ สจฺจปรกฺกโม
 กามรากํ วิราเชตฺวา
 พรหมฺโลกุปโค อหฺนฺติ.
 หริตจฺชาตกํ ปญฺจมนํ.

๔๕. มหาบพิตร ความนึกคิดที่เลว ๆ
 สวयงาม อิงอาศัยราคะ ย่อม
 เบียดเบียน แม้นต่อนักปราชญ์ผู้ยินดี
 ในคุณธรรมของฤาษี.

๔๖. ราคะอันเกิดจากร่างกายซึ่งเกิดขึ้น
 แล้วนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้ผิวพรรณของ
 พระคุณเจ้าชูปชิต ข้าพเจ้าขอ
 นมัสการท่าน ท่านเป็นผู้ที่คน
 ส่วนมากนับถือว่าเป็นนักปราชญ์
 ขอจงละราคะนั้นเสีย.

๔๗. อาตมภาพ จะต้องค้นหารากเหง้า
 ของกามเหล่านั้น (เพื่อละ) กาม
 ทั้งหลายนั้น ทำให้ตาบอด มีทุกข์
 มาก มีพิษมาก จะต้องตัดราคะ
 พร้อมทั้งเครื่องผูกมัดเสีย.

๔๘. หริตฤาษี ผู้มีความเพียรคืออัสจจะ
 ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ก็คลายกาม-
 ราคะเสีย แล้วได้ไปเกิดในพรหม-
 โลก".

หริตจชาดก ที่ ๕

๕. หริตจชาตกถา

(๔๓๑)

สุดเมตติ มหาพรหมเมติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนุโต อุกกณฺจิตฺติกุญฺหํ
 อารพฺภ กเถสิ.

ตี หิ วิกุญฺหํ เอกํ อลงฺกตํ
 มาตุคามํ ทิสฺวา อุกกณฺจิตฺติ
 ทิสฺสเกสฺสนขโถมํ วิพฺภวามิตฺตคามํ อจฺริย-
 ปชฺชมาเยหิ อรุจฺยา อานีตํ สตุถา
 "สจฺจํ กิร วิกุญฺหํ อุกกณฺจิตฺตีสี"ติ
 ปุจฺจติววา "สจฺจํ ภาเน"ติ วุตฺเต
 "กึการณา"ติ วุตฺวา "อลงฺกตํ มาตุคามํ
 ทิสฺวา กิเลสฺวเสน ภาเน"ติ วุตฺเต
 "วิกุญฺหํ กิเลสฺส นาม คุณวิหฺรฺสฺสนโต"^๑
 นิสฺสสาโท นิสฺสเย นิสฺสพฺพตฺตาเปตี เอส
 ปน กิเลสฺส กึการณา ตํ น
 กิลเมสฺสตี น หิ สินฺนํ ปหริตฺวา
 ปหฺรณฺวาโต ปุรฺาณปณฺณสฺส ลฺลชฺชตี^๒
 อิมํ หิ กิเลสํ นิสฺสาย โภชิตฺวาณสฺ-
 สานุปทํ จรฺมานา ปญฺจาภินฺวาอภฺจ-

๕. พรรณนาหริตจชาดก

(๔๓๑)

พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวัน
 มหาวิหาร ทรงปรารภถึงภิกษุผู้เอยาก
 จะสึก จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ท่าน
 มหาพรหมได้ฟังมาแล้วนี้ ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องราวโดยพิสดารว่า ภิกษุรูปนั้น
 เห็นผู้หญิงที่แต่งตัวสวยคนหนึ่งแล้ว
 เอยากสึก ไข่มม เล็บ และหวดเครา
 ยาว เมื่อถูกอาจารย์และอุปัชฌาย์นำไป
 ด้วยความไม่พอใจ พระศาสดาจึงตรัส
 ถามว่า "เขารู้ว่าเขาเอยากสึกจริงหรือภิกษุ"
 เมื่อภิกษุรูปนั้นทูลรับสารภาพว่า "จริง
 พระเจ้าข้า" จึงตรัสถามว่า "เพราะ
 เหตุไร" เมื่อภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า
 "เพราะอำนาจกิเลสที่ได้เห็นผู้หญิงแต่งตัว
 สวย พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
 ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว ไม่เป็นสิ่งที่น่ายินดี
 เพราะมันมีแต่ทำลายคุณงามความดีทำ
 ให้เกิดในนรก ก็กิเลสนี้ทำไมจะไม่ทำให้
 เธอลำบากเล่า ด้วยว่าลมที่พัดมายังเขา

^๑ ฉ. คุณวิหฺรฺสโก.

^๒ ฉ. ม. ลชฺชตี.

สมาปตฺติลาภิโน วิสุทฺถมหาบุรุษาสปิ สตี
อุปฏฺฐเปตฺติ อสกุโกนฺดา ฉานํ
อนฺตรธาเปสนฺ"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสฺตโต เอกสุมี
นิคฺเม อสีติโกฏฺวิเว พุราหมณฺกุล
นิพฺพตฺติ. กาญจนฉวิตาย ตสฺส
"หริตจกฺมาโร"ติสฺส นามํ กรีสุ. โส
วฺยปฺปตฺโต ตกฺกสิลาเย อุกฺคหิตสิปโป
กฺกฺกมฺพํ สนฺนุสเปตฺวา มาตาปิตูนํ
อจฺยเยน ธนฺวิโลกนํ กตฺวา "ธนมว
ปฺนุณฺยาติ ธนฺสฺส อุปฺปาทกา น
ปฺนุณฺยานฺติ มยาปี มรณฺมุขํ จฺนฺณ-
วิจฺจนฺเนน ภฺวิตพฺพนฺ"ติ มรณฺภยภีโต
มหาทานํ ทตฺวา หิมวณฺต์ ปวิสิตฺวา
อิสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส
ปฺนุจ อภิญฺญา ๑ สมาปตฺติโย ๑
นิพฺพตฺเตตฺวา ตตฺถ จิรํ วนฺมูลผลาหาโร
ยาเปตฺวา โสณฺมุพิลเสวณฺตุถํ ปพฺพตา

สิเนรุแล้ว ทำไมจะไม่พัดไปไม้เก่าให้ร่วง
ได้ แม้แต่มหาบุรุษผู้บริสุทธิ์ผู้ได้
อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ เมื่อเที่ยว
ติดตามหาพระโพธิญาณอยู่นั้น ก็ยัง
ไม่อาจตั้งสติไว้ให้มันได้ ยังฉานให้
อันตรธานไป ก็เพราะอาศัยกิเลสนี้เอง"
ครั้นแล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระ
โพธิสัตว์เกิดในตระกูลพรหมณ์ ซึ่งมี
ทรัพย์สมบัติ ๔๐ โกฎิ ในนิคมแห่งหนึ่ง.
บิดามารดาตั้งชื่อพระโพธิสัตว์ว่า "หริตจ-
กุมาร" เพราะเหตุที่ผิวพรรณของท่าน
เหมือนทอง. พระโพธิสัตว์เจริญวัยแล้ว
ก็ได้ศึกษาศิลปศาสตร์ที่นครตักกสิลา จน
สำเร็จแล้วรวบรวมทรัพย์ไว้ เมื่อบิดา
มารดาล่วงลับไปแล้ว ก็มาตรวจดูทรัพย์-
สมบัติ คิดว่า "ทรัพย์สมบัติเท่านั้นที่ยัง
มีตัวอยู่ แต่คนที่หาทรัพย์สมบัติไว้ไม่มีตัว
อยู่เลย ถึงเราเองก็ต้องแหลกเป็นจุนอยู่
ในปากของความตาย" กลับต่อมรณภย
แล้ว จึงได้ให้ท่านเป็นการใหญ่แล้ว
เข้าป่าหิมพานต์ไปบวชเป็นฤาษี ใน

โอดริตวา อนุพุพเพน พาราณสี ปตฺวา
 ราชยุยานะ วสิตฺวา ปุณทิวเส
 พาราณสียัม ภิกฺขาย จรฺนฺโต ราชจฺดณฺ
 สมฺปาปฺณิ. ราชานํ ตํ ทิสฺวา
 ปสนฺนจิตฺโต ปกุโกสาเปตฺวา สมฺมุสฺสิต-
 เสตฉตฺเต ราชปลฺลฺงเก นิสฺสีทาเปตฺวา
 นนินคฺคฺรสนโฆชนํ โภเชตฺวา อนุโมทนา-
 วसानะ อติเรกตรํ ปลฺลิตฺวา "กนฺ
 หนฺเต คจฺจถา"ติ ปุจฺจิตฺวา "วสฺสวาท-
 สฺมฺมจฺฉานํ อุปถาเรมิ มหาราชา"ติ วุตฺเต
 "สาธุ หนฺเต"ติ ภูตฺตปาทราไส ตํ
 อาทาย อุยุยานํ คนฺตฺวา ตสฺส
 รตฺติภูจฺฉานทิวาภูจฺฉานาทินิ การานเปตฺวา
 อุยุยานปาลํ ปริจาริกํ กตฺวา ทตฺวา
 วนฺทิตฺวา นิภฺขมิ. มหาสฺตฺโต ตโต
 ปฏฺจาย นิพฺพุทฺธํ รมฺญโถ เคเห
 ภูณฺชนฺโต ทฺวาทส วสฺसानิ วสิ.

วันที่ ๗ ก็ยังอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘
 ให้เกิดแล้ว มีเผือกมัน และผลไม้ในป่า
 เป็นอาหาร ยังชีพอยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน
 (ต่อมา) เพื่อต้องการจะเสพบของเดิม
 ของเปรี้ยว จึงลงจากภูเขาถึงนคร
 พาราณสีตามลำดับแล้ว อาศัยอยู่ใน
 พระราชอุทยาน ในวันรุ่งขึ้นก็เที่ยว
 ภิภษาจารย์ในเมืองพาราณสี จนมาถึง
 พระลานหลวง. พระราชาทอดพระเนตร
 เห็นถาพนั้น ก็มีพระทัยเลื่อมใส จึงให้
 นิมนต์มา. ให้นั่งบนราชบัลลังก์ภายใต้
 เศวตฉัตรที่ยกขึ้นไว้สูง แล้วให้ฉันอาหาร
 รสอร่อยนานาชนิด ในเวลาพระดาบส
 อนุโมทนาเสร็จ ทรงเลื่อมใสยิ่งขึ้น จึง
 ตรัสถามว่า "ท่านผู้เจริญ พระคุณเจ้าจะ
 ไปไหน" เมื่อพระดาบสทูลว่า "อาตมภาพ
 กำลังหาที่พักจำพรรษาอยู่ มหาบพิตร"
 ก็รับสั่งว่า "ดีแล้วขอรับ" เสดย
 พระกระยาหารเข้าเสร็จแล้ว จึงทรงพา
 พระดาบสนั้น ไปยังพระราชอุทยานรับสั่ง
 ให้สร้างที่พักกลางคืน และที่พักกลางวัน
 เป็นต้นสำหรับพระดาบส ทรงแต่งตั้งผู้
 รักษาพระราชอุทยาน ให้เป็นผู้รับใช้
 พระดาบส มอบถวาย ทรงไหว้ดาบสแล้ว

อถกทิวสั ราชา ปจฺจนฺตํ กุปิตํ
 วุปลเมตฺตํ คจฺจนฺโต "อมฺหากิ
 ปุณฺณกุเขตฺตํ มา ปมชฺชิตฺติ มหาสตุตฺติ
 เทวียา นิยุยาเทตฺวา อคมาสิ. ตโต
 ปฏฺฐาย สา มหาสตุตฺติ สหตฺถา
 ปริวิสติ. อถกทิวสั สา โภชนํ
 สมฺปาเทตฺวา ตสฺมี จิรายมาเน
 คนฺโรทเกน นฺหาตฺวา สณฺหมญฺจสาฎกํ
 นิวาเสตฺวา สีหปฺลชฺริ วิวราเปตฺวา
 สรีเร วาตี ปหฺราเปนฺตี ขุทฺทกมญฺจเก
 นิปชฺชติ. มหาสตุตฺโตปิ สุนิวฺตุโถ สุปารุโต
 ภิกฺขุภาชนํ อาทาย อากาเสนาคนฺตฺวา
 สีหปฺลชฺริ สมฺปาปฺถนิ.

เทวียา ตสฺส วากจิริสทฺทํ สุตฺวา
 เวเคน อญฺจหนฺติยา มญฺจสาฎโก ภสฺสิ.
 มหาสตุตฺตสฺส วิสภาคารมฺมณ^๑ จกฺขุ
 ปฎฺธิณฺณนิ. อถสฺส อเนกวสฺสโกฏฺ-

^๑ อ. วิสภาคารมณ.

เสด็จกลับ. ตั้งแต่นั้นมาพระมหาสัตว์
 ก็ฉันอยู่ในพระราชวังเป็นประจำอยู่มาเป็น
 เวลา ๑๒ ปี.

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาจะเสด็จไป
 ปราบปรามชายแดนที่ก่อความไม่สงบขึ้น
 จึงมอบพระมหาสัตว์ให้แก่พระราชเทวีว่า
 "อย่าละเลยบุญเขตของเรา" แล้วจึงเสด็จ
 ไป. ตั้งแต่นั้นมาพระราชเทวีก็ทรงอังคาส
 พระมหาสัตว์ด้วยพระหัตถ์เอง. อยู่มา
 วันหนึ่ง พระราชเทวีทรงจัดเตรียมอาหาร
 ไว้เสร็จแล้ว เมื่อพระดาบสยังซักข้าวอยู่
 จึงสรรสนานด้วยน้ำหอมแล้ว นุ่งผ้า
 เนื้ออย่างดี ทรงให้เปิดพระเกลศออกแล้ว
 บรรทมบนพระแท่นเล็กให้ลมโชย
 พระกายอยู่. ฝ่ายพระมหาสัตว์เมื่อนุ่งหอม
 ดีแล้วก็ดีโภชณะสำหรับภิกขาเหาะมาถึง
 พระเกลศ.

เมื่อพระราชเทวีได้ทรงสดับเสียงผ้าคากรอง
 ของพระดาบสนั้น จึงเสด็จลุกขึ้นโดยเร็ว
 พระภูษาทรงเนื้อเกลี้ยง จึงหลุดลุ่ย.
 วิสภาคารมณ^๑จึงกระทบจักขุพระมหาสัตว์

^๑ วิสภาคารมณ หมายถึง สิ่งที่ทำให้อารมณ์
 ผิดปรกติ.

สตสหัสสกาลั อพฺพนฺตเร นิฏฺฐกิลเโส
 กรณฺทเก สยิตอาสีวิโส วยิ อฏฺฐหิตฺวา
 ฌานั อนฺตรธาเปสิ. โส สตี
 อฏฺฐเปตฺตุ อสฺกโกนฺโต คนฺตฺวา เทวี
 หตฺเต คณฺหิ. ตาวเทว สานี ปริกฺขิปิสุ.
 โส ตาย สหฺฐิ โลกธมฺมํ เสวิตฺวา
 ภูณฺชิตฺวา อุตฺถยานั คนฺตฺวา ตโต
 ปฏฺฐาย เทวสิกั ตเถว อกาสิ. ตสฺส
 ตาย สหฺฐิ โลกธมฺมปฏฺฐิเสวณั สกฺลนฺคเร
 ปากฺกั ชาตึ. อมฺจจา "หริตจตาปโส
 เอวมกาสิ"ติ รมฺโถ ปณฺณํ ปหิณฺสิ.
 ราชา "มํ ภิณฺทิตฺกามา เอวํ วทฺหตี"ติ
 อสฺทหิตฺวา ปจฺจนฺตึ วุปลเมตฺวา
 พาราณสี ปจฺจาคนฺตฺวา นครึ ปทฺทฺชณฺ
 กตฺวา เทวียา สนฺติกั คนฺตฺวา "สจฺจํ
 กิร มม อຍ္ယโย หริตจตาปโส ตยา
 สหฺฐิ โลกธมฺมํ ปฏฺฐิเสวี"ติ ปุจฺฉิ. "สจฺจํ
 เทวา"ติ. โส ตสฺสาปิ อสฺทหิตฺวา
 "ตเมว ปุจฺฉิสฺสามิ"ติ อุตฺถยานั คนฺตฺวา
 วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตึ นิสิตฺติวา ตံ
 ปุจฺฉนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

(พระมหาสัตว์มองเห็นรูปตอนนั้น). กิลส
 ซึ่งอาศัยอยู่ภายในจิตใจมานานหลายแสน
 โกฎิปี่ จึงกำเริบขึ้น ถึงกับทำให้ฌาน
 เสื่อม เหมือนนงูพิษที่นอนอยู่ในขวด. พระ
 ดาบสไม่อาจตั้งสติให้มั่นได้ จึงไปจับ
 พระหัตถ์พระราชเทวี. ทั้งสองก็รูดปิด
 พระวิสูตรทันที. พระดาบสนั้นเสพ
 โลกธรรม (ประเพณีของชาวโลก) กับ
 พระราชเทวีนั้น อันเสร็จแล้วก็กลับพระ
 ราชอุทยานและตั้งแต่นั้นมาก็ทำเช่นนั้น
 แหะละทุกวัน. การที่พระดาบสเสพ
 โลกธรรมกับพระราชเทวีนั้น ได้เป็นข่าว
 แพร่สะพัดไปทั้งเมือง. พวกอำมาตย์
 ข้าราชการทั้งหลาย ได้ส่งสาส์นไปยัง
 พระราชาว่า "หริตจดาบสทำอย่างนี้".
 พระราชาไม่ทรงเชื่อทหารนั้น ด้วยทรง
 เห็นว่า "พวกที่ต้องการทำลายเราจึงพูด
 อย่างนั้น" ปรามปรามชายแดนสงบแล้ว
 ก็เสด็จกลับนครพาราณสี ทรงกระทำ
 ประทักษิณพระนครแล้ว ก็เสด็จไปยัง
 พระตำหนักพระราชเทวี แล้วตรัสถามว่า
 "เขว่าหริตจดาบส พระคุณเจ้าของเรา
 เสพโลกธรรมกับเธอจริงหรือ". พระราชเทวี
 ทูลว่า "จริง เพคะ". แต่พระราชาก็ไม่

ทรงเชื้อพระราชเทวีนั้น ทรงพระดำริว่า
 "จะต้องถามพระดาบสนั่นเอง" จึงเสด็จ
 ไปยังพระราชอุทยาน ทรงไหว้พระดาบส
 แล้วประทับนั่งอยู่ด้านหนึ่ง เมื่อจะตรัส
 ถามพระดาบสนั้น จึงตรัสคาถาแรกว่า

๔๐. "สุตเมตตี มหาพुरुหุเม
 กามะ ภูณชติ หาริตโต
 กจเจตตี วจันตี ตุจจันตี
 กจจิจิ สุตุโธ อิริยสีตี"

ตตถ กจเจตนติ กจจิจิ เอตตี
 "หาริตโต กามะ ภูณชติ"ติ อเมหิ สุตตี
 วจันตี ตุจจันตี อภูตตี กจจิจิ ตวั สุตุโธ
 อิริยสีตี วิหรัสตีตี.

โส จินุตติ "อัย รากา 'นาหิ
 ปริภุชชามี'ติ วุตเตปิ มม สททหิสฺสเดว
 อิมสมิ ปน โลกะ สจฺจสทิสฺสี ปติภุจจา
 นาม นตฺติ อชฺชณิตสจฺจจา หิ โพรหฺมุเล
 นิสฺสีทิตฺวา โพรหิ ปาปฺณิตฺตุน สกโกนฺตติ
 มยา สจฺจเมว กเถตฺตุน วภูฏตี"ติ.
 โพรหิสฺสตฺตสฺส หิ เอกจฺเจสฺส จาเนสฺส
 ปาณาติปาโตปิ อทินฺนาทานนฺปิ มิจฺฉา-
 จาโรปิ สุรปาณมฺปิ โหติเยว

๔๐. "ท่านมหาพुरुหุ ข้าพเจ้าได้ฟังข่าว
 นั้นมาว่า ท่านหริตะบริโภคกาม
 คำนั้นเป็นคำเท็จไซ้ใหม่ ท่านยัง
 บริสุทธีไซ้ใหม่"

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คำนั้น
 เป็นคำเท็จไซ้ใหม่ ความว่า คำนี้
 ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า "ท่านหริตะบริโภค
 กาม" เป็นคำเท็จ คือ 'ไม่จริงไซ้ใหม่
 ท่านยังคงเป็นผู้บริสุทธีไซ้ใหม่.

พระดาบสคิดว่า "พระราชานี้เมื่อ
 เราแม้บอก ว่า 'อาตมภาพไม่ได้บริโภค'
 ก็ต้องเชื่อเราอย่างแน่ ๆ แต่ว่าในโลกนี้
 ไม่มีที่ยึดเหนี่ยวเสมอเหมือนความสัจ
 เพราะว่ามีผู้ที่ละทิ้งสัจจะเสียแล้วจะ
 ไม่สามารถนั่งที่โคนไม้โพธิ์ แล้วลุถึงการ
 ตรัสรู้ได้ ควรที่เราจะพูดแต่ความจริง
 เท่านั้น". ความจริงในบางกรณี พระ
 โพรหิสฺสตรก็ฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง

ยาย อุปฺปติตฺ ราคํ
 กิ มโน น วิโนทเย”ติ.

ตตฺถ อุทฺติ นิปาโต. อิทํ วุตฺตํ
 โหติ “ภนฺเต คิลานสฺส นาม ฆาสซํ
 ปฏิสรณํ ปิปาสิตสฺส ปานียํ ปฏิสรณํ
 ตุมหากํ ปเนสา นิปุณา สาธุนํ
 อุตฺถานํ จินฺตินี ปญฺญา กิमतฺถิยา
 ยาย อุปฺปติตฺ ราคํ กิ มโน น
 วิโนทเย”ติ กิ จิตฺตํ วิโนทตฺ
 นาสกฺขีติ.

อถสฺส กิเลสพลํ ทสฺเสนฺโต หาริตो
 จตฺตุถิ คาทมาห

๔๓. “จตฺตาโรเม มหาราช

โลเก อติพลา ภูสา
 ราโค โทโส มโห โมโห
 ยตฺถ ปญฺญา น คารตี”ติ.

ตตฺถ ยตฺถาติ เยสุ ปริยฺญานํ
 ปตฺเตสุ มโหเม ปติโต วีย ปญฺญา
 คาริ ปติฏฺจํ น ลภติ.

ละเอียดอ่อน คิดอะไรได้ดี จะมี
 ประโยชน์อะไร”.

คำว่า อุท ในคาถานั้นเป็นนิบาต.
 พระราชาทรงอธิบายไว้ดังนี้ “พระคุณเจ้า
 ผู้เจริญ ธรรมดาคนไข้ต้องพึ่งยา คน
 กระหายน้ำก็ต้องพึ่งน้ำดื่ม ใจคิดอะไร
 ไม่พึ่งบรรเทา” ราคะที่เกิดขึ้นด้วย
 ปัญญาใด ก็ปัญญานั้นของท่าน
 ละเอียดอ่อน คิดประโยชน์ที่ดีได้จะมี
 ประโยชน์อะไร อธิบายว่า ปัญญาไม่
 อาจบรรเทาความคิดอะไรได้.

ขณะนั้น หริตดาบสเมื่อแสดงกำลังแห่ง
 กิเลสของพระองค์ จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๔๓. “มหาบพิตร ในโลกมีกำลังที่สำคัญ
 ยิงอยู่ ๔ อย่าง คือ ราคะ โทสะ
 ความมัวเมา และโมหะ เป็นที่ซึ่ง
 ปัญญาหยั่งลงไปไม่ถึง”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยตฺถ
 หมายความว่า เมื่อกิเลสเหล่านี้มา
 กลุ่มรวม ปัญญาก็ไม่ได้ที่ที่จะหยั่งลงไป
 คือ ที่พึ่ง เหมือนบุคคลตกลงไปใน
 ห้วงน้ำใหญ่.

ตี สุตฺวา ราชา ปญฺจมี
คาถมาห

พระราชชาติทรงสดับคำนั้นแล้ว จึง
ตรัสคาถาที่ ๕ ว่า

๔๔. "อรหา สีลสมฺปนฺโน
สุทฺโธ จรติ หาริตโต
เมธาวี ปณฺทิตโต เจว
อิตติ โน สมฺมโต ภาวนฺ"ติ.

๔๔. "ข้าพเจ้ายกย่องพระคุณเจ้า ว่า
หริตดาบส เป็นพระอรหันต์
สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นทั้งบัณฑิต
และผู้มีปัญญา ย่อมประพุดดีอย่าง
ผู้บริสุทธิ์".

ตตฺถ อิตติ โน สมฺมโตติ เหว
อมุหาก็ สมฺมโต สมฺภาวิตโต ภาว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าพเจ้า
ยกย่องพระคุณเจ้าว่า หมายความว่า
ข้าพเจ้านับถือ คือ ยกย่องพระคุณเจ้า
อย่างนี้.

ตี สุตฺวา ตโต หาริตโต ญฺจ
คาถมาห

ลำดับนั้น หริตดาบสได้ฟังคำนั้น
ของพระราชชาติแล้ว จึงกล่าวคาถาที่ ๖ ว่า

๔๕. "เมธาวิณฺมุปี หีสฺนฺติ
อิสฺสิมฺมุคฺเคน รตฺติ
วิตกฺกา ปาปกกา ราช
สุภา รากุปฺสณฺหิตา"ติ.

๔๕. "มหาบพิตร ความนึกคิดที่เลว ๆ
สวयงาม อิงอาศัยราคะ ย่อม
เบียดเบียน แม้ต่อนักปราชญ์ผู้ยินดี
ในคุณธรรมของฤาษี".

ตตฺถ สุภาติ สุภานิमितฺตคฺคฺคฺคฺคฺค
ปวตฺตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า งาม
ความว่า ถึงความคิดนึกที่เป็นไปด้วยการ
ยึดว่าเป็นสิ่งที่สวयงาม.

อด นั กิเลสปราบหानะ อุตสาเหนต์
ราชา สุตตมัม คาคมาห

ขณะนั้น พระราชาเมื่อยังดาบสนั้น
ให้อุตสาเหนต์ในการละกิเลส ได้ตรัสคาถา
ที่ ๗ ว่า

๔๖. "อุปปนุโนยัม สรีโรไซ
ราโค วณฺณวิทฺฐโน
ตว ตัม ปชห นมตฺถ^๑
พฺพนาสิ เมธาวิ สมฺมโต"ติ.

๔๖. "ราคะอันเกิดจากร่างกายซึ่งเกิดขึ้น
แล้วนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้ผิวพรรณของ
พระคุณเจ้าชุบชีวิต ข้าพเจ้าขอ
นมัสการท่าน ท่านเป็นผู้ที่คน
ส่วนมาก นับถือว่าเป็นนักปราชญ์
ของงัละระคะนั้นเสีย".

ตตฺถ วณฺณวิทฺฐโน ตวาติ ตว
สรีรวณฺณสฺส ๑ คุณวณฺณสฺส ๑
ทฺฐโน พฺพนาสิตี พฺพนัม อาสิ ตวัม
เมธาวิตี สมฺมโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำให้
ผิวพรรณของท่านชุบชีวิต ความว่า เป็น
สิ่งที่ทำร้ายผิวพรรณของร่างกาย และ
วรรณะคือคุณความดีของท่าน. คำว่า
คนเป็นส่วนมาก หมายความว่า ท่าน
เป็นผู้ที่คนส่วนมาก นับถือว่า เป็น
นักปราชญ์.

ตัม สุตฺวา ตโต มหาสฺตฺโต
สตี ปฏฺฐิตฺวา กาเมสฺส อาทีนํ
สฺสลฺลกุเชตฺวา อฏฺฐมัม คาคมาห

ครานั้น พระมหาสัตว์ได้ฟังคำนั้น
ของพระราชาแล้ว ก็กลับได้สติคิดถึงโทษ
ของกามขึ้นได้ จึงกล่าวคาถาที่ ๘ ว่า

๔๗. "เต อนฺธกรเณ กาเม
พฺพทฺทุกฺเข มหาวิเส

๔๗. "อาตมภาพ จะต้องค้นหารากเหง้า
ของกามเหล่านั้น (เพื่อละ) กาม

^๑ จ. ภาทมตฺถ เต.

เตสั มุลั คเวสิสุสั
 เจชุขั^๑ รากั สพนุณนุ"ติ.

ตตถ อนุกรณติ ปญญาจกขุ-
 วินาสนโต อนุภาวกร.

พทุทุกเขตติ เอตถ "อปปสุสาทา
 กามา"ติ อาทีนิ สุตตานิ อหริตวา
 เตสั พทุทุกขตา ทสเสตพพา.
 มหาวิเสติ สมฺปยุตฺตกิเลสวิสสุส เจว
 วิปากวิสสุส จ มหนุตตาย มหาวิเส.

เตสั มุลนุติ เต วุตฺตปฺปกาวเร กาม
 ปหาตุ เตสั มุลั คเวสิสุสั ปริเยสิสุสामी.
 กิ ปน เตสั มุลนุติ. อโยนิโสมนสิกาโร.

ทั้งหลายนั้น ทำให้ตาบอด มีทุกข์
 มาก มีพิษมาก แล้วจะต้องตัด
 รากะพร้อมทั้งเครื่องผูกมัดเสีย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำให้
 ตาบอด ความว่า ทำให้เป็นเหมือนคน
 ตาบอด เพราะทำลายล้างปัญญาจักขุ
 เสีย.

ในคำว่า มีทุกข์มาก นี้ ควรนำพระสูตร
 ทั้งหลาย เช่นสูตรที่ว่า "กามทั้งหลาย
 มีความเพลิดเพลินนิดหน่อย" เป็นต้นมา
 แสดงให้เห็นว่ากามเหล่านั้นมีทุกข์มาก.
 คำว่า มีพิษมาก หมายความว่า กาม
 ชื่อว่ามีพิษมาก เพราะเหตุที่พิษคือกิเลส
 ที่ประกอบอยู่ด้วยกัน และพิษคืออวิบากมี
 จำนวนมาก.

คำว่า รากเหง้าของกามเหล่านั้น
 หมายความว่า อาตมภาพจะต้องค้นคว้า
 คือต้องแสวงหารากเหง้าของกามเหล่านั้น
 เพื่อละทิ้งกามทั้งหลายมีประเภทดังกล่าว
 แล้วนั้น. ถ้ามว่า รากของกิเลสเหล่านั้น

^๑ ฉ. เจจจ.

คืออะไรเล่า. ตอบว่า คืออโยนิโสมนสิการ (การคิดผิดทาง).

เชษฐ์ รำคำ สพนุทธนุติ มหาราช
อิทานิ ปณฺณชคฺเคน ปหริตฺวา
สุภนิมิตฺตพฺพนฺน สพนุทฺธํ รำคำ
ฉินฺทิสฺสุสามีติ.

คำว่า จะต้องตัดราคาพร้อมทั้งเครื่อง
ผูกมัด หมายความว่า มหาบพิตร บัดนี้
อาตมภาพจะพาดฟันด้วยมีด คือปัญญา
ตัดราคาพร้อมทั้งเครื่องผูกมัด ด้วยเครื่อง
ผูกมัดอันเป็นเครื่องหมายสวยงาม.

อิทฺถญฺ ปน วตฺวา "มหาราช
โอกาสฺนุตาว เม กรโหตี"ติ โอกาสํ
กาเรตฺวา ปณฺณสาลํ ปวิสิตฺวา
กสิณมณฺฑลํ โอลิเกตฺวา ปุณฺ ญฺจํ
ฉานํ อุปฺปาเทตฺวา ปณฺณสาลโต
นิขุขมิตฺวา อากาเส ปลฺลฺงฺเกน
นีสิตฺวา รญฺโถ รมฺมํ เทเสตฺวา
"มหาราช อหิ อญฺชานเ วญฺจการณา
มหาชนมฺชฺฉเม ครหปฺตฺโต อปฺปมตฺโต
โหตี ปุณฺ ทานิ อหิ อนฺติถิกฺนฺธ-
วณฺสณฺทเมว คมิสฺสุสามี"ติ รญฺโถ
โรทฺทฺตฺสฺส ปรีเทวฺนฺตฺสฺส หิมวณฺตฺเมว
คนฺตฺวา อปฺริหิณฺชฺฉมาโน พุรฺหมฺโลกฺุปฺโต
อโหสิ.

ก็แล พระดาบสครั้งกล่าวคาถานี้
แล้ว จึงกล่าวว่า "มหาบพิตร ขอจงให้
โอกาสแก่อาตมภาพก่อน" ได้รับโอกาส
แล้ว จึงเข้าไปยังบรรณศาลาเพ่งดูดวง
กสิณ ก็ทำให้ฉานที่เสื่อมไปแล้วเกิดขึ้น
ได้อีก แล้วออกจากบรรณศาลานั่งขัด
สมาธิ แสดงธรรมแก่พระราชาอยู่ใน
อากาศ กล่าวว่า "มหาบพิตร เพราะเหตุ
ที่อยู่ในที่ที่ไม่สมควร อาตมภาพจึงได้รับ
การตำหนิในท่ามกลางมหาชน ขอให้
พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาท บัดนี้
อาตมภาพจะต้องไปยังไพโรสถน্থ์ ซึ่งไม่มี
กลิ่นผู้หญิงตามเดิมอีก" เมื่อพระราชา
ทรงกันแสงและพิลาปอยู่ ก็ไปป่า
หิมพานต์ตามเดิม มิได้เสื่อมจากฉาน
จึงได้ไปเกิดในพรหมโลก.

สตถุตา ตั การณ์ ฌตฺวา

พระศาสดา ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองอย่างยิ่ง ทรงทราบเหตุการณีนั้น จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔๘. "อิทัง วตฺวาน หริโต
อิสิ สจฺจปรกฺกโม
กามราคะ วิราเชตฺวา
พฺรหฺมโลกุปโค อหฺนฺติ."

๔๘. "หริตฤาษี ผู้มีความเพียรคือสัจจะ ครั้นกล่าวคำนี้แล้ว ก็คลายกามราคะเสีย แล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก".

อภิสฺมพฺพุโธ หุตฺวา อิมํ คาถํ
วตฺวา สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั
สโมธานะสิ. สจฺจปริโยสฺสานะ อุกฺกณฺจิต-
ภิกฺขุ อรหตฺเต ปตฺติภฺจฺหิ. ตทา ราชา
อานนฺโท อโหสิ หริตจตาปโส ปน
อหเมวาทิ.

ดังนี้แล้วทรงประกาศสัจจะ ประชุมชาดก. เวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้อยากจะสึกดำรงอยู่ในอรหัต. พระราชาในครั้งนั้นคืออานนท์ ส่วนหริตจตาบส คือ ตัวเราเองดังนี้.

หริตจชาตกวณฺณนา ปญฺจมา.

พรรณนาหริตจชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. ปทกุตลมาณวชาตก (๔๓๒)

๔๙. "พหุสุสุตฺตํ จิตฺตกถํ
 คฺงคฺคา วรหิติ ปาฏฐี
 วฺยฺยหฺมาณก ภาทฺทฺนฺเต
 เอกํ เม เทหิ คธาถกํ.
๕๐. เยน สิญฺจณฺติ ทฺภุชิตํ
 เยน สิญฺจณฺติ อาตฺรํ
 ตสฺส มชฺชเม มริสฺสามิ
 ชาตํ สรณโต ภยํ.
๕๑. ยตฺถ วีสานิ รุหนฺติ
 สฺตฺตา ยตฺถ ปติฏฺฐิตา
 สา เม สีสํ นิปีเพติ
 ชาตํ สรณโต ภยํ.
๕๒. เยน ภาตฺตานิ ปจฺจนฺติ
 สีตํ เยน วิหฺลฺลณฺติ
 โส มํ ทฺหติ คตฺตานิ
 ชาตํ สรณโต ภยํ.

๖. ปทกุตลมาณวชาตก (๔๓๒)

๔๙. "แม่น้ำคงคาพัดพามาณพ ชื่อปาฏฐี
 ผู้มีถ้อยคำไพเราะ ทั้งได้รับการ
 ศึกษามากลยไป ดูกรท่านผู้ถูกน้ำ
 พัดพาไป ขอความเจริญจงมีแก่
 ท่าน ขอท่านจงให้เพลงขับบทน้อย
 แก่ข้าพเจ้าสักบทหนึ่งเถิด.
๕๐. บุคคลที่ได้รับความทุกข์ เขารอด
 ด้วยน้ำใด บุคคลที่เราร้อนกระวน
 กระวาย เขารอดด้วยน้ำใด เราจะ
 ต้องตายท่ามกลางน้ำนั้น ภัย
 เกิดขึ้นจากที่พึงอาศัย.
๕๑. พืชงอกงามขึ้นได้ บนแผ่นดินใด
 สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้ บน
 แผ่นดินใด แผ่นดินนั้นถล่มทับ
 ศิระชะข้าพเจ้าแตก ภัยเกิดขึ้นแล้ว
 จากที่พึงอาศัย.
๕๒. ชาวโลกหุงข้าวด้วยไฟใด กำจัด
 ความหนาวด้วยไฟใด ไฟนั้นไหม้
 ลวกร่างกายของข้าพเจ้า ภัยเกิดขึ้น
 แล้วจากที่พึงอาศัย.

๕๓. เยน ภาตุเตน^๑ ยยาเปนุติ
 ปุณฺณ พุราหุมนชตติยา
 โส มํ ภาตุโต พุยาปาเท
 ชาตํ สรณโต ภายํ.

๕๔. คิมหานํ ปจฺฉิเม มาเส
 วาตมิจฺจนุติ ปณฺชิตา
 โส มํ ภาตฺชติ คตฺตทานิ
 ชาตํ สรณโต ภายํ.

๕๕. ยํ นิสฺสุสิตา ชคตฺสิรฺหํ (วิหฺงคฺมา)
 สฺวาเย อคฺคิ ปมฺภุจฺติ
 ทิสฺสุวา ภาชถ วฺงกฺงฺกา
 ชาตํ สรณโต ภายํ.

๕๖. ยมานยํ โสมนฺสฺสํ
 มาลีนํ จนฺทนฺสฺสทํ
 สฺวา มํ ฆฺวา นีหฺรติ
 ชาตํ สรณโต ภายํ.

๕๓. พราหมณ์และกษัตริย์เป็นจำนวน
 มาก เลี้ยงชีวิตด้วยข้าวสุกใด
 ข้าวสุกที่ข้าพเจ้ากินแล้วนั้น ทำให้
 ข้าพเจ้าถึงความพินาศ ภัยเกิดขึ้น
 แล้วจากที่พึงอาศัย.

๕๔. บัณฑิตทั้งหลาย บรรณาสายลม
 ในเดือนท้ายฤดูร้อน ลมนี้พัด
 กระหน่ำร่างกายของเราจนย่อยยับ
 ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึงอาศัย.

๕๕. พวกนกพากันอาศัยต้นไม้ ซึ่งออก
 ขึ้นที่พื้นดินใด ต้นไม้นั้นนั้นก็พ่นไฟ
 ออกมา นกทั้งหลายเห็นแล้ว ก็
 พากันหลบหนีไป ภัยเกิดขึ้นแล้ว
 จากที่พึงอาศัย.

๕๖. เรานำหญิงใด ผู้มีความโสมนัสยินดี
 ผู้ตัดทรงดอกไม้ ผู้มีตัวอบอวลด้วย
 กลิ่นไม้จันทน์มา หญิงนั้นขับไล่เรา
 ออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแล้วจาก
 ที่พึงอาศัย.

^๑ ฉ. เยน ภาตุเตน.

๕๗. เยน ชาเตน นนฺทิสฺสั
 ยสฺส วิภวมิจฺฉิสฺสั
 โส มํ ชฺรธา นีหฺรติ
 ชาตํ สฺรณโต ภายํ.

๕๘. สฺถนฺนตุ เม ชานปฺทา
 เนคมา จ สฺมาคตา
 ยโตทกํ ตทาทิตฺตํ
 ยโต เขมํ ตโต ภายํ.

๕๙. ราชา วิลุมฺปเต ภูจฺฉิ
 พฺราหฺมโณ จ ปุโรหิตो
 อตฺตคฺคฺคฺคฺตา วิหฺรต
 ชาตํ สฺรณโต ภายณฺ"ติ.

ปทกฺุสฺลมาณวชาตกํ ภูจฺฉิ.

๕๗. เราขึ้นชมยินดีด้วยบุตรใด ผู้เกิด
 แล้ว และเราปรารถนาความเจริญ
 รุ่งเรืองให้แก่บุตรใด บุตรนั้นซบได้
 เราออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแล้ว
 จากที่พึงอาศัย.

๕๘. ชาวชนบทและชาวนิคม ผู้มา
 ประชุมกันแล้ว โปรดฟังข้าพเจ้า
 น้ำมีในที่ใด ไฟก็มีที่นั่น ความ
 เกษมสำราญ เกิดขึ้นจากที่ใด ภัย
 ก็บังเกิดขึ้นจากที่นั่น.

๕๙. พระราชา และพราหมณ์ปุโรหิต
 พากันปล้นสะดมรัฐเสียเอง ท่าน
 ทั้งหลาย จงพากันรักษาตนของตน
 อยู่เถิด ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึง
 อาศัย".

ปทกฺุสฺลมาณวชาตก ที่ ๖.

๖. ปทกุตลมาณวชาตกถณณา (๔๓๒)

พทุสุตุนติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรนุโต เอกํ ทารกํ อารพุก กเถสิ.

โส กิร สวตถุยํ กุฏุมพิกปุตโต
สตุตวสุสกาเลเยว ปทกุตโล อโหสิ.
อถสุส ปิตา "อิมํ วิมฺสิสุสามี"ติ ตสุส
อชานนุตสุเสว มิตตมฺรํ อคมาสิ. โส
ปิตุ คตฎฺฐานํ อปุจฺจิตฺวาว ตสุส
ปทานุสาเรน คนฺตฺวา ปิตุ สนฺติเก
อฎฺฐาสิ. อถ นํ ปิตา เอกทิวสํ
ปุจฺจि "ตาท ตฺวํ มยิ ตํ อชานาเปตฺวา
คเตปิ กถํ มม คตฎฺฐานํ ชานาสิ"ติ.
ตาท ปทํ เต สญฺชานามิ ปทกุตโล
อหฺนฺติ.

อถสุส วิมฺสนตฺถาย ปิตา ภูตฺตปาทฺราโส
มฺรฯ นิภฺขมิตฺวฯ อนนฺตฺรํ ปฏฺวิสุสฺกมฺรํ

๖. พรรณนาปทกุตลมาณวชาตก (๔๓๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงเด็กชาย
คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า เป็น
ผู้ศึกษามาก ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันว่า เด็กชายคนนั้นเป็นลูก
ของคนมั่งมีทรัพย์ ในเมืองสาวัตถี เวลา
มีอายุได้เพียง ๗ ขวบเท่านั้น ก็เป็นผู้
ฉลาดในการติดตามรอยเท้า. ครั้งนั้น
บิดาของเด็กชายนั้นคิดว่า "เราจัก
ทดสอบลูกชายคนนี้ดู" จึงได้ไปเรือนของ
เพื่อนของเด็กชายคนนี้ ผู้ไม่รู้จักเลย.
เด็กชายนั้นก็มิได้ไต่ถามสถานที่บิดาไปเลย
ก็เดินไปตามรอยเท้าของท่าน ได้ยืนอยู่
ใกล้บิดา. ครั้นอยู่มาวันหนึ่งบิดาถามเขา
ว่า "พ่อหนู เมื่อพ่อไม่ให้เจ้ารู้เดินไป
เจ้ากลับรู้สถานที่พ่อไปได้อย่างไรกัน".
ลูกชายตอบว่า พ่อ ผมจำรอยเท้าของ
พ่อได้อย่างแม่นยำ ผมมีความฉลาด
รอบรู้ในการตามรอยเท้า.

ต่อมา บิดาเพื่อจะทดสอบลูกชายนั้น
บริโภคอาหารเข้าแล้ว ออกจากเรือนไป

คนุตฺวา ตโต ตติยํ ปวิสิตฺวา ตติยฆฺรา
 นิขฺมิตฺวา ปุณฺ อตฺตโน ฆฺรทฺวาริ
 อาคนุตฺวา ตโต อุตฺตรทฺวาริ คนุตฺวา
 ทฺวารเณ นิขฺมิตฺวา นคริ วามํ
 กโรนฺโต เขตฺวานิ คนุตฺวา สตุถาริ
 วนฺทิตฺวา ฆมฺมํ สฺถนฺนฺโต นิสิตฺติ ทารโก
 “กหิ เม ปิตา”ติ ปุจฺฉิตฺวา “น
 ชานามา”ติ วุตฺเต ตสฺส ปทานุสาเรณ
 อนนฺตรํ ปฏฺวิสุสฺสฆฺมํ อาที กตฺวา
 ปิตุ คตฺมคฺเคเนว เขตฺวานิ คนุตฺวา
 สตุถาริ วนฺทิตฺวา ปิตุ สนฺติเก อฏฺฐาสิ.

ปิตฺราปิ “กถิ ตาต มม อธิวาคตฺมาวํ
 อญฺญาสิ”ติ ปฏฺฐโง “ปทํ สนฺชานิตฺวา
 ปทานุสาเรณ อาคโตมฺหิ”ติ อาห.
 สตุถา “กิ กเถสิ อฺปาสกา”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “ภนฺเต อยํ ทารโก ปทกฺสโล
 อหิ อิมิ วิมฺสนฺโต อิมินา นาม
 อฺปาเยน อาคโต อยมฺปิ มํ เคเห
 อทิสฺวา มม ปทานุสาเรเนว อาคโต”ติ
 วุตฺเต “อนจฺฉริยํ อฺปาสก ภูมิจฺฉิ

ยังเรือนของผู้คู้้นเคยกัน ซึ่งอยู่ติด ๆ กัน
 จากเรือนของผู้คู้้นเคยกันนั้น เข้าไปเรือน
 หลังที่สาม ออกจากเรือนหลังที่สาม
 กลับยังประตูเรือนของตนอีก จากเรือน
 ของตนนั้นไปยังประตูด้านทิศเหนือ
 ออกทางประตูให้พระนครอยู่ซ้ายมือ
 เดินไปยังพระเชตวัน ถวายบังคมพระ
 ศาสดาแล้ว นั่งฟังธรรมอยู่. เด็กชาย
 ถามว่า “บิดาของเราไปไหน” เมื่อคนอื่น
 ตอบว่า “พวกเราไม่รู้” จึงเดินไป
 พระเชตวันตามหนทางที่บิดาเดินไป
 นั้นเอง เริ่มต้นตั้งแต่เรือนของผู้คู้้นเคยกัน
 ซึ่งอยู่ติด ๆ กัน ตามรอยเท้าของบิดานั้น
 ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ได้ยืนอยู่ใกล้
 บิดา.

แม้ถูกบิดาถามว่า “พ่อหนู เจ้ารู้ว่า
 พ่อมาที่พระเชตวันนี้ได้อย่างไร” จึง
 ตอบว่า “ผมจำรอยเท้าได้แม่นย้า จึงเดิน
 มาตามรอยเท้า”. พระศาสดาตรัสถามว่า
 “ท่านพูดอะไรหรืออฺปาสก” เมื่ออฺปาสก
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 เด็กชายคนนี้จะฉลาดในการติดตามรอยเท้า
 ข้าพระองค์เมื่อจะทำการทดสอบเด็กชาย
 ผู้นี้ดู จึงใช้อฺปาบายเช่นนี้เดินมา แม้เด็กชาย

ปทสณฺษานนํ โปราณกปณฺชิตา อากาเส
ปทํ สณฺษานีสฺสู”ติ วตุวา เตน ยาจิโต
อติตํ อานริ

ผู้ไม่เห็นเข้าพระองค์ในเรือน ก็เดินมา
ตามรอยเท้าของข้าพระองค์ ได้อย่าง
ถูกต้อง” ตรัสว่า “อุบาสก การจำ
รอยเท้าบนพื้นดินได้เป็นของไม่น่าอัศจรรย์
บัณฑิตสมัยก่อนจำรอยเท้าในอากาศได้”
(นี่ที่น่าอัศจรรย์) อันอุบาสกนั้นทูล
อาราธนาแล้ว จึงทรงนำอดีตนิทาน
มา(ตรัสเล่าว่า)

อติเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต ตสฺส อคฺคมเหสี
อติจริตฺวา รนฺดา ปุจฺฉิตา “สเจ อหํ
ตุเมห อติจรามิ อสฺสมุขี ยกฺขินี
โหมมี”ติ สปลํ กตฺวา ตโต กาลํ
กตฺวา เอกสฺมี ปพฺพตปาเท อสฺสมุขี
ยกฺขินี หุตฺวา เลณคฺหายํ วสฺมานา
มหาอฏฺวิยํ ปุพฺพนฺตโต อปรนฺตคฺมน-
มคฺเค อนุสณฺจเรณฺเต มนุสฺเส คเหตุวา
ชาทติ. สา กิร ตีณิ วสฺสานิ เวสฺสวณฺ
อุปฺภูจฺหิตฺวา อายามโต ตีส โยชเน
วิตถารโต ปญฺจ โยชเน จาเน มนุสฺเส
ชาทิตุํ ลภิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี พระ
อัคกรมเหสีของท้าวเธอประพฤตินอกใจ
ถูกพระราชราชักถามจึงทำการสาบานว่า
“ถ้าหากหม่อมฉันประพฤตินอกใจพระองค์
ขอให้หม่อมฉันจงเกิดเป็นยักษ์ณี มีหน้า
เหมือนม้า” ต่อมาสิ้นพระชนม์ก็เกิดเป็น
ยักษ์ณีมีหน้าเหมือนม้า อาศัยอยู่ในถ้ำ
ร้นลับที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง คอยจับกิน
พวกมนุษย์ที่สัญจรไปมา ในหนทางจาก
เมืองหนึ่งไปยังเมืองหนึ่งในดงใหญ่. เล่า
กันว่า นางยักษ์ณีนั้นบำรุงรับใช้ท้าว
เวสสุวรรณถึงสิ้น ๓ ปี ได้รับพรให้กิน
พวกมนุษย์ในเนื้อที่ยาว ๓๐ โยชน์ กว้าง
& โยชน์.

อถกทิวสั เอโก อฑุโธม มหัทธโน
 มหาโกโค อภิวโป พุราหมณเณ พหุหิ
 มนุสฺเสหิ ปริวุโต ตั มคฺคิ อภิวหิ. ตั
 ทิสฺวา ยกุขินี ตฺสฺสิตฺวา ปกุขนุหิ.
 บริวารมฺนุสฺสา ปลาเยสฺส. สา วาตเวเคน
 คนฺตฺวา พุราหมณเณ คนฺหิตฺวา ปฎิจฺย
 นิปฺชฺชาเปตฺวา คฺคฺหิ คจฺจนฺตึ
 บฺริสฺสมณฺสฺสึ ปฎิลภิตฺวา กิเลสฺวเสน
 ตฺสฺมึ สึเนหิ อฺปฺปาเทตฺวา ตั
 อชาทิตฺวา อตฺตโน สามิกิ อกาสิ. เต
 อฺโกปี อญฺญมญฺญํ สมคฺคสฺวาสึ วสึสฺส.

ตโต ปฎุจาย ยกุขินี มนุสฺเส คนฺนฺหฺนฺตึ
 วตฺตตฺนฺนฺตฺลตาทีนึปี คฺเหตฺวา ตฺสฺส
 นานคฺครสโกชนิ อฺปนฺตฺวา อตฺตนา
 มนุสฺสมํสึ ชาทติ. คมนกาเล จ ตฺสฺส
 ปลาเยนฺนเยน มหติยา สึลาย คฺคฺหฺทวาริ
 ปิทฺหิตฺวา คจฺจติ. เอวึ เตสฺ
 สมฺเมทมาเนสฺ วสนฺเตสฺ โพิสฺสตุโต
 นิพฺพตฺตฺภูจฺจนา จวิตฺวา พุราหมณเณ
 ปฎิจฺจ ตฺสฺสา กุจฺฉิสฺมึ ปฎิสฺนฺธิ คนฺนฺหิ.
 สา ทสฺมาสจฺจเยน ปุตฺตึ ชเนตฺวา

ครั้งอยู่มาวันหนึ่ง พราหมณ์คนหนึ่งเป็น
 ผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก
 มีรูปร่างงดงาม มีผู้คนเป็นอันมาก
 แวดล้อม เดินไปทางนั้น. นางยักษิณีเห็น
 พราหมณ์นั้นแล้วดีใจจึงเข้าไปหา. พวก
 บริวารต่างพากันวิ่งหนี. นางยักษิณีนั้น
 ไปด้วยความเร็วดังลมพัด จับพราหมณ์
 ให้อนอนหลังพาไปถ้ำ ได้รับสัมผัสของ
 บุรุษจึงเกิดความรักใคร่ ในพราหมณ์นั้น
 ด้วยอำนาจกิเลสไม่กินพราหมณ์นั้น ได้
 ทำให้เป็นสามีของนาง. พราหมณ์และ
 ยักษิณีทั้งสองนั้นอยู่อย่างสมัครสมาซึ่ง
 กันและกัน.

จำเนียรกาลแต่นั้นมา นางยักษิณีเมื่อจับ
 คนทั้งหลายได้ ก็จักยึดแม้กระทั่งผ้า
 ข้าวสาร น้ำมัน เป็นต้น นำโภชนะมี
 รสเลิศชนิดต่าง ๆ เข้าไปให้แก่พราหมณ์
 นั้น ส่วนตนเองกินเนื้อมนุษย์. อนึ่ง
 ในเวลาที่นางออกไป นางใช้ก้อนหิน
 ขนาดใหญ่ปิดประตูถ้ำไว้แล้วจึงไป เพราะ
 กลัวพราหมณ์นั้นหนีไป. เมื่อนางยักษิณี
 และพราหมณ์นั้นอยู่กันอย่างบันเทิงรื่น
 เช่นนี้ พระโพธิสัตว์จุติจากสถานที่เกิด

ปุตเต จ พุราหุมนเณ จ พลลสิเนหา
 หุตฺวา อุโกปิ โปเสสิ. สภา อปรภาเค
 ปุตเต วุฑฺฒิปุตเต ปุตฺตํ ปิตรา
 สหฺมึ อนุโตคฺุหายํ ปเวเสตฺวา ทฺวารํ
 ปิทฺติ.

อถกทิวสํ โพรสิตฺโต ตสฺสา
 คตทาลํ ฌตฺวา สิลํ อปนตฺวา ปิตฺรํ
 พฺหิ อกาสิ. สภา อาคนฺตฺวา "เกณ
 สิลลา อปนีตา"ติ วตฺวา "อมฺม มยา
 อปนีตา อนุทฺทาเร นิสฺสํติ น สกฺโกมี"ติ
 วตฺเต ปุตฺตสิเนเหเน น กิณฺจึ อโวจ.
 อถกทิวสํ โพรสิตฺโต ปิตฺรํ ปุจฺฉิ "ตาท
 มยฺหํ มาตฺ มุขํ อนุญาทิสฺสํ ตฺมฺหากํ
 อนุญาทิสฺสํ ก็ นุ โข การณฺน"ติ.
 ตาท ตว มาตา มนุสฺสํสขาทิตฺกา
 ยกฺขินี มยํ อุโก มนุสฺสชาติ. "ตาท
 ยทิ เอวํ อธิ กสฺมา วสฺมา เอยิ
 มนุสฺสปถํ คจฺฉามา"ติ. "ตาท สเจ
 มยํ ปลายิสฺสาม อุโกปิ อเมห ตว
 มาตา มาเรสฺสตี"ติ.

เพราะอาศัยพราหมณ์จึงถือปฏิสนธิในท้อง
 ของนางยักษิณีนั้น. ล่วงไปได้ ๑๐ เดือน
 นางยักษิณีก็ให้กำเนิดบุตรชาย มีความ
 รักใคร่ในบุตรและพราหมณ์อย่างแรงกล้า
 เลี้ยงดูทั้งสองคน. ต่อมาเมื่อบุตรเติบโต
 แล้ว นางยักษิณีจึงให้บุตรเข้าไปอยู่
 ภายในถ้ำกับบิดาแล้วปิดประตู.

อยู่มาวันหนึ่ง พระโพรสิตฺว์รู้ว่า
 นางยักษิณีนั้นไปแล้ว จึงยกก้อนหินออก
 ให้บิดาไปข้างนอก. นางยักษิณีกลับมา
 พูดยว่า "ใครเอาก้อนหินออก" เมื่อลูกชาย
 พูดยว่า "แม่จ๋า ลูกเองนำก้อนหินออก
 ลูกไม่สามารถนั่งอยู่ในที่มืดได้" ก็มีได้ว่า
 กล่าวอะไรเพราะความรักบุตร. ครั้นอยู่
 ต่อมาวันหนึ่ง พระโพรสิตฺว์ถามบิดาว่า
 "พ่อจ๋า หน้าของแม่ของลูกเป็นอย่างหนึ่ง
 หน้าของพ่อก็เป็นอย่างหนึ่ง มีเหตุอะไร
 เล่า". บิดาตอบว่า "ลูกรัก แม่ของเจ้า
 เป็นนางยักษิณีกินเนื้อมนุษย์ เรา
 สองคนเป็นมนุษย์". บุตรพูดยว่า พ่อจ๋า
 เมื่อเป็นเช่นนั้น ทำไมเราจึงอยู่ในถ้ำนี้
 มาเกิดพ่อ เราจะไปยังถิ่นมนุษย์". บิดา
 พูดยว่า "ลูกรัก ถ้าพวกเราหนีไป แม่
 ของเจ้าจักฆ่าเราเสียทั้งสองคน".

โพธิสตโต "มา ภายิ ตาต ตว
 มนุสฺสปรตสมุปาหนิ มม ภาโร"ติ ปิตริ
 สมฺมสุสาเสตฺวา ปุณฺทิวเส มาตริ คตฺยา
 ปิตริ คเหตุวฺวา ปลายิ. ยกุขิณี
 อาคนฺตฺวา เต อทิสฺวา วาตเวเคน
 ปกุขนฺทิตฺวา เต คเหตุวฺวา "พฺราหมณ
 ก็ ปลายสิ กิณฺเต อธิ นตฺถิ"ติ วตฺวา
 "ภทฺเท มา มํ กุขุณิ ปฺตฺโต เต มํ
 คเหตุวฺวา ปลายติ"ติ วุตฺเต ปฺตฺตฺสึเนเห
 นํ กิณฺจึ อวตฺวา เต อสุสาเสตฺวา
 อตฺตโน วสนฺภูจฺานเมว เต คเหตุวฺวา
 คตา. เอวํ ปุณฺปี ตตฺยทิวเส ปลายนฺเต
 อาเนสิ.

โพธิสตโต จินฺเตสิ "มยุหิ มาตฺ
 ปริจฺฉินฺเนน โอกาเสน ภวิตพฺพิ
 ยนฺนุณฺนาหิ อิมิสฺสา อาณาปวตฺตฺภูจฺานสฺมิ
 ปุจฺเจยฺยํ อถ นํ อติกุमितฺวา
 ปลายิสฺสามา"ติ. โส เอกทิวสํ มาตริ
 คเหตุวฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺโน "อมฺม
 มาตฺ สนฺตํ นาม ปฺตฺตานํ ปาปฺณาติ
 อฺกฺขาหิ เม อตฺตโน สนฺตกาเย ภูมียา

พระโพธิสัตว์ปลอบใจบิดาว่า "พ่อจำ
 พ้ออยากกลับไปเลย การที่จะให้พ่อไป
 จนถึงถิ่นมนุษย์ เป็นหน้าที่ของลูกเอง"
 ในวันรุ่งขึ้นเมื่อมารดาไปแล้ว ก็พาบิดา
 หนีไป. นางยักษ์ณีกลับมาไม่เห็นคน
 ทั้งสอง จึงวิ่งไปโดยเร็วดุจดังลมพัด จับ
 คนทั้งสองไว้ได้พูดว่า "พราหมณ์ ทำไม
 ท่านจึงหนี อะไรของท่านในที่นี้ไม่มี" เมื่อ
 พราหมณ์พูดว่า "เธอจำ เธออย่าโกรธ
 ฉันเลย บุตรชายของเธอพาฉันหนี" ไม่ว่า
 กล่าวอะไรบุตรเลยเพราะรักบุตร ปลอบ
 ทั้งสองคนให้สบายใจ แล้วพาคนทั้งสอง
 นั้น ไปยังสถานที่อยู่ของตนตามเดิม. ใน
 วันที่ ๓ นางยักษ์ณีพาคนทั้งสองซึ่งหนีไป
 กลับมาด้วยอาการอย่างนี้อีก.

พระโพธิสัตว์คิดว่า "โอกาสเขต
 กำหนดของมารดาเราคงจะมี ถ้าอะไร
 เราควรถามเขตอำนาจของแม่นี้ ต่อจาก
 นั้นเราจักหนีไปให้เลยเขตนั้น". ต่อมา
 วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์นั้นพามารดาไปนั่ง
 ณ ที่สมควรแห่งหนึ่ง พูดว่า "แม่จำ
 ธรรมดาทรัพย์สิ่งของ ของแม่ ก็ยอมตก
 มาถึงบุตร แม่จึงบอกเขตกำหนดของ

มนุสฺสา ตฺวี ยกฺขิณี น สกฺกา
 สพฺพกาลํ ตว สนฺติเก วสิตฺตุนฺติ เณ
 นีวตฺติสฺสามาติ. เณ นีวตฺติสฺส
 ตาตาติ. อาม อมฺมาติ. "ตาต ยทิ
 น นีวตฺติสฺสสิ โลกํ ซีวิตํ นาม ทฺวขํ
 สิปปํ อชานนฺตา ซีวิตํ น สกฺโกนฺติ
 อหํ เอกํ จินฺตตามณิ นาม วิชฺขํ
 ชานามิ ตสฺसानุภาเวน ทฺวาทสสํจจฺร-
 มตฺตเก คตฺตานมฺปิ ปทานุปทํ วิทย
 สกฺกา คณฺหิตุํ อยิ เต ซีวิกา ภวิสฺสติ
 อุกฺคณฺห ตาต ตํ อนคฺฆํ มนฺตฺน"ติ
 ตถารูเปณ ทฺวเขน อภิภูตฺวาปิ
 ปฺตฺตฺตฺติเนเหเน มนฺตํ อทาสิ.

โพธิสฺสโต นทียา จิตโกว มาตริ
 วนฺทิตฺวา หตฺตถจฺจปฺภูํ กตฺวา มนฺตํ
 คเหตุวา มาตริ วนฺทิตฺวา "คจฺจ
 อมฺมา"ติ อาห. "ตาต ตฺวเมหฺสุ

จกฺลฺบมาเถติ". บุตรกล่าวว่ แม่จ้
 พวกเราไม่ยอมกลับด้วยคิดว่า 'พวกเรา
 เป็นมนุษย์ ส่วนแม่เป็นยักษิณี พวกเรา
 ไม่สามารถจะอยู่ในสำนักของแม่ตลอดไป
 ได้". นางยักษิณีถามว่ "เจ้าไม่กลับแน
 หรือลูกรัก". บุตรกล่าวว่ จ้แม่. นาง
 พุดว่ "ลูกรัก ถ้าหากเจ้าไม่กลับมา
 ธรรมดว่การดำรงชีวิตอยู่ในโลก เป็น
 ความทุกข์ ผู้ที่ไม่รู้ศิลปศาสตร์ไม่สามารถ
 ดำรงชีวิตอยู่ได้ แม่รู้วิทยาอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่จินตตามณิ (แก้วสารพัดนึก) ด้วย
 อานุภาพของวิทยาจินตตามณินั้น เจ้า
 สามารถติดตามรอยเท้าของบุคคล แม้ผู้
 ไปในที่สุด ๑๒ ปี วิทยาจินตตามณินี้ จัก
 เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตของเจ้า ลูกรัก เจ้า
 จงเรียนเอามนต์อันมีค่านับประมาณมิได้
 นั้นเถติ" แม้จะถูกความทุกข์เห็นปานนั้น
 ครอบงำ ก็ยินยอมให้มนต์เพราะความ
 รักบุตร.

พระโพธิสัตรียืนอยู่ในแม่น้ำยกมือ
 ไหว้มารดาพนมมือเรียนมนต์ ไหว้มารดา
 แล้วพุดว่ "แม่จ้ แม่จงไปเถติ". นาง
 ยักษิณีกล่าวว่ "ลูกรัก เมื่อเจ้าทั้งสอง

อุปภูจหิสุสามี"ติ. สาธุ ตาต อุปภูจาหิติ.
ราชา เทวสิกิ สหสุสิ ทาเปสิ.

อถกทิวสิ ปุโรหิตโต ราชานิ อหา
"มหาราช มยิ ตสุส มาถนวุสสุ
สิปปานุกาเวณ กสุสจจิ กมฺมสุส
อกตตุดา ตํ สิปปิ อตฺถิ วา นตฺถิ
วาติ น ชานาม วิมฺสิสุสาม ตาว
นนฺ"ติ. ราชา "สาธุ"ติ สมฺปฺภูจฺจิตฺวา
อุโปปิ ชนา รตนโคปกานิ สญฺญํ
ทตฺวา รตนสาริ คเหตุวา ปาสาทา
โอรุยุห ราชนิเวสนนฺตเร ติกฺขตฺตุ
อาวิชฺฐมิตฺวา นิสุเสถนิ อตฺถริตฺวา
ปาการมตฺถเกณ พหิ โอตริตฺวา
วินิจฺจยสาลิ ปวิสิตฺวา ตตฺถ นิสิทธิตฺวา
ปุณาคนฺตฺวา นิสุเสถนิ อตฺถริตฺวา
ปาการมตฺถเกณ โอตริตฺวา อนฺเตปุเร
ไปฺกฺขรณฺนิยา ตีริ คนฺตฺวา ไปฺกฺขรณฺนิ

รอยเท้า แล้วเอาห่อของซึ่งถูกขโมยไปใน
ที่สุดนานถึง ๑๒ ปี คืบมาได้". พระราชา
ตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นเธอจงบำรุงเราเถิด.
มาณพน้อยกราบทูลว่า "เมื่อข้าพระองค์
ได้ทรัพย์วันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะทุกวัน
จึงจักบำรุง". พระราชาตรัสว่า "ได้ซิ
พ่อหนุ่ม เธอจงบำรุงเถิด". พระราชารับสั่ง
ให้จ่ายทรัพย์วันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ
ทุกวัน.

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง ปุโรหิต(อาจารย์
ของพระเจ้าแผ่นดิน) กราบทูลพระราชา
ว่า "ข้าแต่มหาราช พวกข้าพระองค์ไม่
ทราบว่ ศิลปศาสตร์ของมาณพนั้น
มีหรือไม่มี เพราะยังมีได้กระทำการงาน
อะไรสักอย่าง ตามความวิเศษของ
ศิลปศาสตร์ ข้าพระองค์จักทดสอบ
มาณพนั้นดูก่อน". พระราชาทรงรับว่า
"ดี" ชนแม้ทั้งสองให้สัญญา (การ
นัดหมาย) แก่คนเฝ้ารัตนะ แล้วขโมยเอา
รัตนะสำคัญลงจากปราสาท เดินวนเวียน
ภายในราชนิเวศน์ ๓ รอบ แล้วพาดบันได
ลงไปข้างนอกทางส่วนบนสุดของกำแพง
เข้าไปสู่ห้องพระโรงวินิจฉัย นั่งในที่นั้น
แล้ววกกลับมาอีก พาดบันไดไต่ลงไปทาง

ปญญาตี"ติ วตฺวา รมฺโถ ๑
 ปุโรหิตสฺส ๑ ปทานุสาเรน สิริคฺพมฺ
 ปวิสิตฺวา ตโต นิภุมิตฺวา ปาสาทา
 โอรุຍฺห ราชนิเวสนนฺตเร ติกฺขตฺตํ
 ปริคนฺตฺวา ปาสาทานุสาเรน
 ปาการสมิปี คนฺตฺวา ปากาเร จตฺวา
 "มหาราช อิมสมิ จาเน ปาการโต
 มฺฤจิตฺวา อากาเส ปทํ ปญญาตี
 นิสฺเสถนี เทธา"ติ นิสฺเสถนี
 อตฺตธาเปตฺวา ปาการมตฺตเกน โอตริตฺวา
 ปทานุสาเรนเนว วินิจฺฉยสาลํ คนฺตฺวา
 ปุณ ราชนิเวสนํ อากนฺตฺวา นิสฺเสถนี
 อตฺตธาเปตฺวา ปาการมตฺตเกน โอรุຍฺห
 โปกฺขรณิ คนฺตฺวา ติกฺขตฺตํ ปทกฺขินิ
 กตฺวา "มหาราช โจรา อิมํ โปกฺขรณิ
 โอตฺติณฺณา"ติ วตฺวา อตฺตนา จปีตี
 วีย ภาณฺหกํ นีหริตฺวา รมฺโถ ทตฺวา
 "มหาราช อิเม เทว โจรา อภิณฺณมาต-
 มหาโจรา อิมินา มคฺเคน ราชนิเวสนํ
 อภิวฺหิสู"ติ อาห. มหาชนโน ตฺวฺจฺปทฺวฺจ
 องฺคฺลฺโย ปปฺโปฏฺฐิ. เจลกฺเขปา
 ปวตฺตีสฺสุ.

"ขอเดชะมหาราชเจ้า รอยเท้าของโจร
 ๒ คน ปราบฏ" เข้าไปยังห้องมีสิริ
 (ห้องนอน) ตามรอยเท้าของพระราชา
 และปุโรหิต ออกจากห้องมีสิรินั้นลงจาก
 ปราสาท เดินวนรอบพระราชนิเวศน์
 ๓ รอบ เดินไปใกล้กำแพงตามแนว
 ปราสาทนั่นเอง ยืนบนกำแพง กราบทูล
 ว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า รอยเท้าหายไป
 จากกำแพงในที่นี้ ปราบฏในอากาศ
 ขอพระองค์โปรดประทานบันไดเถิด" ให้
 คนพาดบันไดลงส่วนบนสุดของกำแพง
 แล้วเดินไปยังศาลาตัดสินคดีตามรอยเท้า
 นั้นเอง มายังพระราชนิเวศน์อีก ให้พาด
 บันไดลงตรงส่วนบนสุดของกำแพง ไปยัง
 สระโบกขรณี เดินเวียนขวา ๓ รอบแล้ว
 กราบทูลว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า โจร
 ลงไปยังสระโบกขรณีนี้" นำห่อของดุจดัง
 ว่าตนเองซ่อนไว้ถวายแด่พระราชาแล้ว
 กราบทูลว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า โจร
 ๒ คนนี้เป็นมหาโจรที่พระองค์ทรงทราบดี
 ขึ้นสู่พระราชนิเวศน์โดยทางนี้". มหาชน
 พากันรำเรงยินดี ประทับมือ. ธงผ้าโบกสะบัด
 ไปมา.

ราชชา จินุเตสิ "อัย มาณโว พระราชาทรงดำริว่า "มาณพผู้นี้
 ปทานุสาเรน คนตุวา โจเรหิ เดินไปตามรอยเท้า ชะรอยจะรู้สถานที่
 สปีตภณุทธานเมว มณฺเฎ ชานาติ ห่อของที่พวกโจรซ่อนไว้แน่แท้ แต่ว่า
 โจเร ปน คเหตุํ น สกุโกตี"ติ. อถ คงจะไม่สามารถจับพวกโจรได้". ต่อมา
 นํ อหา "โจเรหิ หตภณุทํ ตาว โน พระราชาตรัสกับมาณพนั้นว่า "ห่อของ
 ตยา อहतํ โจเร ปน โน คเหตุวา ที่พวกโจรลักไป เอนำมาให้พวกเราแล้ว
 ทาตุํ สกุขิสฺสตี"ติ. มหาราช อิวร แต่ว่าเธอสามารถจับพวกโจรให้พวกเรา
 โจรา น ทูเรติ. "โก จ โจโร โก จ ได้ไหม". มาณพกราบทูลว่า ขอเดชะ
 โจโร"ติ. "มหาราช โย อิจฺฉติ โสว มหาราชเจ้า พวกโจรอยู่ในที่นี้นั่นเอง
 โจโร โหติ ตุมหากํ ภณฺุทกสฺส มิได้อยู่ไกลเลย". พระราชาตรัสถามว่า
 ลทฺุทกาลโต ปฏฺุชาย โจเรหิ โก อตุโถ "ก็ใครเป็นโจรและใครเป็นโจร". มาณพ
 มา ปุจฺฉณา"ติ. "ตาด อหํ ตฺยหํ กราบทูลว่า มหาราชเจ้าผู้ใดปรารถนา
 เทวสิกํ สหสฺสํ ทุมมิ โจเร เม (จะรู้) ผู้นั้นแหละเป็นโจร จำเดิมแต่เวลา
 คเหตุวา เทหี"ติ. "มหาราช ธเน ที่พระองค์ได้ห่อของคืนมาแล้ว จะต้องการ
 ลทฺุเร ก็ โจเรหี"ติ. ธนโตปี โน ตาด อะไรกับพวกโจร ขอพระองค์โปรดอย่า
 โจเร ลทฺุํ วฏฺุฏตีติ. "เตนหิ มหาราช ตรัสถามเลย". พระราชาตรัสว่า
 อิเม นาม โจรา"ติ ตุมหากํ น "พ่อหนุ่ม เราให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ
 กเถสฺสามิ อตีเต ปวตฺติตการณํ ปน ทุกวันแก่เธอ เธอจงจับพวกโจรให้แก่
 โว อหาสิสฺสามิ สเจ ตุมฺเห เราเถิด". มาณพทูลว่า "ขอเดชะ
 ปณฺเฎวณฺโต ตํ การณํ ชานาณา"ติ. มหาราชเจ้า เมื่อได้ทรัพย์แล้วจะจำเป็น
 โส เอวํ วตฺวา อตีตํ อหาสิ อะไรกับพวกโจร". พระราชาตรัสว่า
 "พ่อหนุ่ม การที่พวกเราจับโจรได้ดีกว่า
 ทรัพย์". มาณพกราบทูลว่า "ขอเดชะ
 มหาราชเจ้า ถ้าเช่นนั้น ข้าพระองค์

จักไม่กราบทูลบอกพระองค์ว่า 'คนพวกนี้ เป็นโจร' แต่ว่าข้าพระองค์จักนำ เหตุการณ์ในอดีตกาลมาถวายพระองค์ ถ้าหากว่าพระองค์มีพระปรีชา ขอ โปรดทราบเหตุที่นั่นเถิด". มาณพนั้น ครั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว ได้นำเอาอดีต นิทานมาว่า

มหาราช อตีเต พาราณสีโต อวิหุเร นทีตีระคามเก ปาฏลี นาม เอโก นฏฺมาณโว วสตี. โส เอกสุมี อุตฺตวทิวเส ภริยํ อาทาย พาราณสี ปวีลิตฺวา นจฺจิตฺวา คายิตฺวา ธนํ ลภิตฺวา อุตฺตวปรีโยसानเ พนุํ สุรภตฺตํ คานาเปตฺวา อตฺตโน คามํ คจฺจนฺโต นทีตีรี ปตฺวา นโวทกํ อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา ภตฺตํ ภูณฺชิตฺวา สุรํ ปิวนฺโต นิสีทิตฺวา มตฺโต อตฺตโน พลํ อชานนฺโต "มหาเวณิ คีวาย พนฺชิตฺวา นที โอตริตฺวา คมิสฺสามี"ติ ภริยํ หตฺเต คเหตุวา นที โอตริ. วีณาฉิทฺเทหิ อุทกํ ปาวีลิตฺวา.

อถ นํ สา วีณา อุทเก โอสีทาเปลลิตฺวา. ภริยา ปนฺสุส โอสีทณฺทาวํ

ขอเดชะมหาราชเจ้า ในอดีตกาล ไม่ไกลจากพระนครพาราณสี มาณพ นักพ่อนำคนหนึ่ง ชื่อปาฏลี อาศัยอยู่ในหมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำ. ในวันมีมหรสพ วันหนึ่ง เขาพาภรรยาเข้าไปยังเมือง พาราณสี พ่อนำขบรับร้องแล้วได้ทรัพย์ ในเวลาเลิกมหรสพ ให้ภรรยาถือสุรา และข้าวเป็นอันมาก กำลังเดินทาง กลับบ้านของตน ถึงริมฝั่งแม่น้ำ มองเห็น สายน้ำใหม่หลากมา นั่งบริโภคอาหาร ดื่มสุราเมาแล้ว ไม่รู้กำลังของตนคิดว่า "เราจักผูกพินใหญ่ไว้ที่คอ จักข้าม แม่น้ำ" จับมือภรรยาลงสู่แม่น้ำ. น้ำไหล เข้าไปทางช่องรางพิน.

ทันใดนั้น พินนั้นก็ได้ถ่วงมาณพ นักพ่อนั้น จมลงไปใต้น้ำ. ส่วนภรรยา

ณตฺวา ตํ วิสฺสชฺชเชตฺวา อุตฺตริตฺวา
 ตีเร อญฺเฐสิ. นฺนฺปาฏฺฐี สกึ อุมฺมุชฺชติ
 สกึ นิมฺมุชฺชติ อุกทํ ปิวิตฺวา
 อุกฺกฺมาตฺโทร อโหสิ. อถสฺส ภริยา
 จินฺนฺเตสิ “มยฺหํ สามีโก อิทานิ มริสฺสตี
 เอกํ คีตํ ยาจิตฺวา ปริสฺมชฺชเม ตํ
 คายนฺตี ชีวิตํ กปฺเปสฺสामी”ติ
 จินฺนฺเตตฺวา “สามี ตวํ อุกฺเก นิมฺมุชฺชตี
 เอกํ เม คีตํ เทหิ เตน ชีวิตํ
 กปฺเปสฺสामी”ติ วตฺวา คาทมาห.

๔๙. “พหุสฺสุตฺตํ จิตฺตกถํ
 คงฺคา วหตี ปาฏฺฐี
 วุญฺหมานก ภทฺทนฺเต
 เอกํ เม เทหิ คาทกนฺ”ติ.

ตตฺถ คาทกนฺตี ชุทฺทกคถํ

อถ นํ นฺนฺปาฏฺฐี “ภทฺเท กถํ
 เต คีตํ ทสฺสามี อิทานิ มหาชนสฺส
 ปฏิสฺรณฺภูตํ อุกทํ มาเรสฺสตี”ติ วตฺวา
 คาทมาห

ของเขารู้ว่าสามีนั้นจมน้ำ จึงปล่อยมือนั้น
 ว่ายขึ้นยืนบนฝั่ง. ปาฏฐีนักฟ้อนโผล่ขึ้นมา
 ครั้งหนึ่ง จมลงไปครั้งหนึ่ง กินน้ำเข้าไป
 จนท้องกาง. ที่นั่นภรรยาเขาคิดว่า “สามี
 ของเราจะตายเดี๋ยวนี้ เราจักขอเพลงขับ
 หนึ่งเพลง จะร้องเพลงนั้นเลี้ยงชีพ กลาง
 ชุมมุนฺชน” แล้วจึงกล่าวว่ “นาย ท่าน
 จะจมน้ำ โปรดให้เพลงขับแก่ข้าพเจ้า
 ๑ เพลง ข้าพเจ้าจะเลี้ยงชีวิตด้วยเพลง
 นั้น” จึงกล่าวคาถาว่

๔๙. “แม่น้ำคงคาพัดพามาณพ ชื่อปาฏฐี
 ผู้มีถ้อยคำไพเราะ ได้รับการศึกษา
 มามากลอบไป ดูกรท่านผู้ถูกน้ำ
 พัดพาไป ขอความเจริญจงมีแก่
 ท่าน ขอท่านจงให้เพลงขับบทน้อย
 แก่ข้าพเจ้าสักบทหนึ่งเถิด”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพลงขับ
 บทน้อย คือ เพลงขับสั้น ๆ.

ครั้งนั้น ปาฏฐีนักฟ้อนกล่าวกับ
 ภรรยาว่า “แม่นางผู้เจริญ เราจะให้
 เพลงขับแก่เธอได้อย่างไร น้ำซึ่งเป็นที่
 ฟุ้งฟิงอาศัยของมหาชน จักฆ่าเราตายใน
 บัดนี้” แล้วกล่าวคาถาว่

๕๐. "เยน สีญจนุติ ทุกขิตัง
 เยน สีญจนุติ อาตุรั
 ตสฺส มชฺฌเม มริสฺสามิ
 ชาตํ สรณโต ภยนุ"ติ.

โพธิสตุโต อิมํ คาคํ ทสฺเสตฺวา
 "มหาราช ษฎา อุทกํ มหachsenสฺส
 ปฏิสรณํ ตถา ราชานปิ เตสํ สนฺติกา
 ภเย อุปฺปชฺชมาเน ตํ ภยํ โภ
 ปฏิพานิสฺสตี"ติ วตฺวา "มหาราช อิทํ
 การณํ ปฏิจฺจนฺนํ มยา ปน
 ปณฺหิตเวทนียํ กตฺวา กถิตํ ชานาหิ
 มหาราช"ติ อาน. ตาต อหํ เอรุปี
 ปฏิจฺจนฺนํ กถํ ชานามิ โจเร เม
 คเหตุวา เทหิติ อาน. อถสฺส
 มหาสตุโต "เตนหิ มหาราช อิทํ สุตฺวา
 ชานาหิ"ติ อปรมฺปิ การณํ อานริ

"เทว ปุพฺเพ อิมิสฺสา จ
 พาราณสียา ทวารคามे เอโก

๕๐. "บุคคลที่ได้รับความทุกข์ เขารอด
 ด้วยน้ำใด บุคคลที่เราร้อนกระวน
 กระวาย เขารอดด้วยน้ำใด เราจะ
 ต้องตายท่ามกลางน้ำนั้น ภัย
 เกิดขึ้นจากที่พึงอาศัย".

พระโพธิสัตว์ครั้งแสดงคาถานี้แล้ว
 กราบทูลว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า น้ำ
 เป็นที่พึ่งอาศัยของมหาชน ฉันใด แม้
 พระราชาทั้งหลายก็ฉันนั้น เมื่อมีภัย
 เกิดขึ้นจากสำนักของพระราชาเหล่านั้น
 ใครจักป้องกันภัยนั้นได้". จึงกราบทูลว่า
 "ขอเดชะมหาราชเจ้า เหตุนี้เป็นสิ่งปิดบัง
 แต่ว่าขอพระองค์โปรดทราบถ้อยคำ ที่
 ข้าพระองค์กล่าวเป็นสิ่งที่บัณฑิตควรรู้
 พระพุทธเจ้าข้า". พระราชาตรัสว่า
 "พ่อหนุ่ม เราทราบถ้อยคำปิดบังเห็น
 ปานฉะนี้ เธอจงจับพวกโจรให้เราเถิด".
 ที่นั้น พระมหาสัตว์นำเหตุอย่างอื่นมาแล้ว
 ถวายท้าวเธอว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า
 ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์ทรงสดับเรื่องนี้
 แล้วโปรดทราบเถิด"

"ข้าแต่สมมุติเทพ ในสมัยก่อน
 ช่างหม้อคนหนึ่ง ในหมู่บ้านใกล้ประตู

กมุฏกาโร ภาชนตุถาย มตฺติกิ
อาหรนฺโต เอกสฺมิณฺณเวย จาเน นิพฺพุทฺ
คณฺหิตฺวา อนุโตปพฺพการิ มหฺนุตฺ
อวาวุํ ขณิ. อเถกทิวสํ ตสฺส มตฺติกิ
คณฺหุตสฺส อกาลมหาเมโฆ อญฺจหิตฺวา
มหาอญฺจึ ปาเตสิ. อุทกํ อวตฺถรมาณํ
อวาวุํ ปาเตสิ. เตนฺตสฺส มตฺติกิ
ภิชฺชิ. โส ปริเทวนฺโต คาคมาห

พระนครพาราณสีนี้ นำดินเหนียวมาทำ
ภาชนะ เอาก้อนดินเหนียวในสถานที่เดียว
เท่านั้นเป็นประจำ ขุดหลุมใหญ่ซึ่งมีอยู่
ภายในเงื้อมเขา. อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อ
ช่างหม้อนั้นกำลังถือดินเหนียวอยู่ เมฆ
ฝนใหญ่มิใช่ฤดูกาล ก่อตัวตั้งเค้าขึ้น
ทำให้ฝนตกลงมาห่าใหญ่. น้ำไหลท่วม
เป็นหลุม. เพราะเหตุนั้น หัวของนาย
ช่างหม้อนั้นจึงแตก. ช่างหม้อนั้นร้อง
คร่ำครวญ กล่าวคาถาว่า

๕๑. “ยตฺถ วิชานิ รุหนฺติ
สตฺตา ยตฺถ ปติญฺจิตา
สา เม สีสํ นิปีเพติ
ชาติ สรณฺโต ภยฺนฺ”ติ.

๕๑. “พืชงอกงามขึ้นได้ บนแผ่นดินใด
สัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ได้ บน
แผ่นดินใด แผ่นดินนั้นถล่มทับ
ศิระษ้าพเจ้าแตก ภัยเกิดขึ้นแล้ว
จากที่พึ่งอาศัย”.

ตตฺถ นิปีเพตฺติ นิปิตฺตฺวา
ปีเพติ ภินฺทติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ถล่มทับ
ได้แก่ ตกลงมาทับ คือ กระแทก.

ยถา हि तेव महाचनसुस
ปฏิสรณภูตา महाप्रज्ञी कुमुकारसुस
सिसं भिनुति ओवं महाप्रज्ञीसमे
स्पृष्टलोकसुस ปฏิสรणे नरिनुते अज्जาย
โจरकम्मं กโรนฺเต โภ ปฏิพาหิสฺสตี
สกฺขิสฺสสิ महाराช ओवं ปฏิจฺจาเทตฺวา

ข้าแต่สมมุติเทพ เหมือนอย่างว่า
มหาปฐพีอันเป็นที่พึ่งอาศัยของมหาชนยัง
พังทับศิระษะของช่างหม้อได้ฉันใด เมื่อ
จอมนรชนผู้เป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์โลก
ทั้งปวง อันเปรียบเสมือนมหาปฐพี ก็
ฉันนั้น ตั้งตัวขึ้นทำโจรกรรมเสียเอง ใคร

๖
๕
๔
๓
๒
๑

กถิตี โจริ ชานิตฺตุนฺติ. "ตาต มยฺหิ
ปฏิจฺจนฺนการณํ นตฺถิ อยํ โจโรติ
เอวํ เม โจริ คเหตุวา เทหิตฺติ. โส
ราชานํ รกฺขณฺโต "ตฺวํ โจโร"ติ อวดฺวา
อปรมฺปิ อุทาหรณํ อหริ

เล่าจักป้องกัน ขอเดชะมหาราชเจ้า
พระองค์จะสามารถทรงทราบใจ ซึ่ง
ข้าพระองค์ก็กล่าวปิดบังไว้อย่างนี้ได้ไหม".
พระราชชาติรัสว่า พ่อหนุ่ม เธอไม่มีเหตุ
ปิดบังเรา เธอจงระบุว่า ผู้นี้เป็นใจ จง
จับใจมอบให้เราอย่างนี้". พระโพธิสัตว์
นั้น เมื่อจะรักษาพระราชชาติไว้ จึงไม่
กราบทูลว่า "พระองค์เป็นใจ" นำ
อุทาหรณ์ (การยกตัวอย่างมาอ้าง)
แม้อย่างอื่นมาว่า

มหาราช ปุพฺเพ อิมสฺมีเยว นคเร
เอกสฺส ปุริสสฺส เคเห อาทิตฺเต โส
"อนฺโต ปวิสิตฺวา ภาณฺทกํ นีหฺรา"ติ
อญฺญํ อาณาเปสิ. ตสฺมี ปวิสิตฺวา
นีหฺรฺนฺเต เคหฺทวารํ ปิทฺติ. โส ฐมฺนฺโร
หฺตฺวา นิภฺขมฺมคฺคํ อลภฺนฺโต อุปฺปนฺ-
ทาหฺทฺโข หฺตฺวา อนฺโต จิตฺโต
ปริเทวฺนฺโต คาทมาห

"ขอเดชะมหาราชเจ้า ในสมัยก่อน
ในพระนครนี้นั่นเอง เมื่อเรือนของชาย
คนหนึ่ง ถูกไฟไหม้ลุกโชติช่วง เขาบังคับ
คนอื่นว่า "ท่านจงเข้าไปข้างใน ขนสิ่งของ
ออกมา". เมื่อคนนั้นเข้าไปขนของเขาก็
ปิดประตูเรือนเสีย. คนนั้นมองไม่เห็น
เพราะควันไฟหาทางออกไม่ได้ เป็นทุกข์
เพราะไฟไหม้เกิดขึ้น ยืนอยู่ข้างในคร่ำ-
ครวญกล่าวคาถาว่า

๕๒. "เยน ภตฺตานิ ปจฺจนฺติ
สิตฺติ เยน วิหฺญตฺติ
โส มํ ทฺหติ คตฺตฺตานิ
ชาติ สรณฺโต ภาณฺ"ติ.

๕๒. "ชาวโลกหุงข้าวด้วยไฟใด กำจัด
ความหนาวด้วยไฟใด ไฟนั้นไหม้
ลวกร่างกายของข้าพเจ้า ภัยเกิดขึ้น
แล้วจากที่พึ่งอาศัย".

ตตถ โส มํ ททตีติ โส เม
ทาทติ. อยเมว วา ปาโจ. "มหाराช
อคฺคิ วีย มหาชนสฺส ปฏิสรณญฺโต
เอโก มนุสฺสโส รตนภณฺฑิกํ หริ มา
มํ โจริํ ปุจฺฉสึ"ติ. "ตาท มยฺหํ โจริ
เทหิเยวา"ติ. โส ราชานํ "ตุวํ โจโร"ติ
อวตฺวา อปรมุปี อุทาทรณํ อาทริ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไฟนั้น
ลวกข้าพเจ้า ความว่า ไฟนั้นไหม้ลวก
ร่างกายของข้าพเจ้า. อีกอย่างหนึ่ง บาลี
มีเท่านั้นเอง. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า
"ขอเดชะมหาราชาเจ้า คนผู้หนึ่งเป็นที่
พึงพาอาศัยของมหาชนซึ่งเปรียบเหมือน
ไฟ ขโมยหรือรั้นะไป ขอพระองค์โปรด
อย่าตรัสถามถึงโจรกะข้าพระองค์เลย".
พระราชชาติตรัสว่า "พ่อหนุ่ม เธอจงมอบ
โจรให้แก่เราให้ได้". พระโพธิสัตว์
ไม่กราบทูลพระราชาวา "พระองค์
นั้นแหละเป็นโจร" นำอุทาทรณณ์แม่
ข้ออื่นมาว่า

เทว ปุพฺเพ อิมสฺมีเยว นคเร เอโก
ปุริโส อติพฺหุํ ญฺญชิตฺวา ชีราเปตุํ
อสฺสกุโณโต เวทนาปฺโต หุตฺวา
ปริเทวนฺโต คาทมาห

"ข้าแต่สมมุติเทพ ในสมัยก่อน ใน
พระนครนี้นั่นเอง ชายคนหนึ่งกินมาก
เกินไป ไม่สามารถจะให้อาหารย่อยได้
ได้รับความทรมานเจ็บปวด คร่ำครวญ
กล่าวคาถาว่า

๕๓. "เยน ภาตฺเตน^๑ ยาเปนฺติ
ปฺญ พฺราหฺมณชตฺติยา

๕๓. "พราหมณ์ และกษัตริย์เป็นจำนวน
มาก เลี้ยงชีวิตด้วยข้าวสุกใด

^๑ ฉ. ภาตฺเตน.

โส มํ ภูตฺโต พฺยาปาติ
ชาตํ สรณโต ภยฺนุ"ติ.

ตตฺถ โส มํ ภูตฺโต พฺยาปาที่ติ
โส โอทโน ภูตฺโต มํ พฺยาปาเทติ
มาเรติ.

"มหาราช ภูตตี วีย มหาชนสุส
ปฏิสรณภูโต เอโก ภณฺฑกํ หริ ตสฺมี
ลทุเธ ก็ ใจริ ปุจฺจสี"ติ. "ตาด
สกุโกนฺโต ใจริ เม เทหิ"ติ. โส
อปรมฺปิ อุทาหรณํ อหริ

"มหาราช ปุพฺเพ อิมสฺมีเยว
นคเร เอกสุส วาโต อุฏฺฐหิตฺวา
คตฺตานิ ภณฺฑิ. โส ปริเทวนฺโต
คาถมาห

๕๔. "คิมุหานํ ปจฺจิเม มาเส
วาทมิจฺจนฺติ ปณฺฑิตา

ข้าวสุกที่ข้าพเจ้ากินแล้วนั้น ทำให้
ข้าพเจ้าถึงความพินาศ ภัยเกิดขึ้น
แล้วจากที่พึงอาศัย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าวสุก
ที่เรากินแล้วนั้น ทำให้เราพินาศ
ความว่า ข้าวสุกที่เรากินแล้วนั้น ทำให้
เราพินาศ คือ ทำให้เราตาย.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า "ขอเดชะข้าแต่
มหาราชเจ้า คนผู้หนึ่งเป็นที่พึงอาศัยของ
มหาชน เปรียบเหมือนข้าวสุก ขมย
ห่อของไปแล้ว เมื่อพระองค์ได้ห่อของนั้น
คืนแล้ว พระองค์จะตรัสถามถึงใจ
ทำไม". พระราชาตรัสว่า "พ่อหนุ่ม
เธอเมื่อสามารถก็จงมอบใจให้แก่เรา
เถิด". พระโพธิสัตว์นั้นนำอุทาหรณ์
แม้เรื่องอย่างอื่น มาว่า

"ขอเดชะมหาราชเจ้า ในสมัยก่อน
ในพระนครนี้นั่นเอง ลมก่อตัวขึ้นพัด
กระหน่ำร่างกายของชายคนหนึ่ง. เขา
คร่ำครวญกล่าวคาถาว่า

๕๔. "บัณฑิตทั้งหลาย ปรารถนาสายลม
ในเดือนทำยฤดูร้อน ลมนั้นพัด

โส มํ ภณฺขติ คตฺตานิ
ชาตํ สรณโต ภยฺนุ”ติ.

“อิติ มหาราช สรณโต ภยํ
อุปฺปนฺนํ ชาเนตํ การณฺนติ. “ตาด
โจรเมว เทหิ”ติ. โส ตสฺส
สญฺญาปนตฺถํ อปรมฺปิ อุทาหรณํ
อาหริ

“มหาราช อตีเต หิมวันตฺปฺปเทเส
สาขาวิภูสฺมฺปนฺโน มหาภูฏโย อโหสิ
อนกสทฺสฺสานํ สกฺกณํ นิวาโส. ตสฺส
เทว สาขา อณฺวมณฺณํ ฆฏฺฏสฺสุ.
ตโต ฐโม อุปฺปชฺชติ. อคฺคิจฺจนฺณานิ
ปตฺตีสุ. ตํ ทิสฺวา สกฺกณฺฆฏฺฏโก
คาถมาห

๕๕. “ยํ นิสุสิตา ชคตฺริหํ (วิหฺงคฺมา)
สุวายํ อคฺคิ ปมฺนุจติ
ทิสฺวา ภชถ วฺงกฺคา
ชาตํ สรณโต ภยฺนุ”ติ.

กระหน่ำร่างกายของเรา จนย่อยยับ
ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึงอาศัย”.

มาณพกราบทูลว่า “ขอเดชะมหา-
ราชเจ้า ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึ่งอาศัย
พระองค์จึงทราบเหตุนี้”. ด้วยประการ
ฉะนี้. พระราชาตรัสว่า “พ่อหนุ่ม เธอ
จงมอบใจนั้นแหละให้”. พระโพธิสัตว์
เพื่อจะให้พระราชานั้นทรงยินยอมเห็นชอบ
ด้วย จึงนำอุทาหรณ์แม้อย่างอื่นมาว่า

“ขอเดชะมหาราชเจ้า ในอดีตกาล
ในหิมวันตประเทศ มีต้นไม้ใหญ่อยู่
ต้นหนึ่ง สมบูรณ์ไปด้วยกิ่งก้านและค่าคบ
เป็นที่อยู่อาศัยของนกจำนวนมากหลายพัน.
กิ่งไม้สองกิ่งของต้นไม้ นั้น เสียดสีซึ่งกัน
และกัน. ครวันไฟเกิดจากการเสียดสีกัน
นั้น. สะเก็ดลูกไฟทั้งหลาย ตกลงไป.
นกตัวจ่าฝูงมองเห็นสะเก็ดลูกไฟนั้นแล้ว
กล่าวคาถาว่า

๕๕. “พวกนกพากันอาศัยต้นไม้ ซึ่งงอก
ขึ้นที่พื้นดินใด ต้นไม้ นี้มันก็พ่นไฟ
ออกมา นกทั้งหลายเห็นแล้ว ก็
พากันหลบหนีไป ภัยเกิดขึ้นแล้ว
จากที่พึ่งอาศัย”.

ตตถ ชคติริหุนติ มหิรุหิ.

ยถา หิ เทว รุกไซ ปกุชินิ
ปฏิสรณิ เอวิ ราชา มหาชนสฺส ตสฺมิ
โจริกั กโรนฺเต โก ปฏิพาหิสฺสติ
สฺลลกุเขหิ เทวาติ. “ตาด มยฺหิ
โจรเมว เทหิ”ติ. อถสฺส. โส อปรมิ
อุทาหรณิ อหริ.

มหาราช เอกสฺมิ กาสิกคาม
อณฺดรสฺส กุลสฺส ปจฺฉิมภาเค
กกุขลลฺสุมารนที อตฺถิ. ตสฺส จ
กุลสฺส เอโกว ปุตฺโต ตสฺส ปิตริ
กาลกเต มาตริ ปฏิชคฺติ. ตสฺส มาตา
อนิจฺจมานสฺสเสวกิ กุลธิตริ อานสิ.
อถ สา ปุพฺพภาเค สฺสสุ สมิปฺยายิตฺวา
ปจฺฉา ปุตฺตริตานิ วชฺฐมมานา ตํ
นีหริตฺกามา อโหสิ. ตสฺสาปิ มาตา
ตสฺมิเยว ฆเร วสฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า งอกขึ้น
ที่พื้นดิน ได้แก่ ต้นไม้ที่ขึ้นบนพื้นดิน.

มาณพพูดว่า ข้าแต่สมมุติเทพ
ต้นไม้เป็นที่พึ่งพิงของหมู่คนฉันใด พระ
ราชาก็เป็นที่พึ่งพาอาศัยของมหาชนฉันนั้น
เมื่อพระราชานั้นโจรกรรมเสียเอง ใครจัก
ป้องกันได้เล่า ขอพระองค์โปรดกำหนด
พิจารณาไตร่ตรองดูเองเถิดพระพุทธเจ้า-
ข้า”. พระราชาตรัสว่า “พ่อหนุ่มจงมอบ
โจรนั้นแหละให้แก่เรา”. ที่นั้นพระโพธิสัตว์
นำอุทาหรณ์ แม้เรื่องอื่นมาแล้วว่า

ขอเดชะมหाराชเจ้า ในหมู่บ้านกาสิ
ตำบลหนึ่ง ข้างหลังตระกูลหนึ่งมีแม่น้ำ
ซึ่งมีจระเข้ดุร้าย. ก็ตระกูลนั้นมีบุตรชาย
คนเดียวเท่านั้น เมื่อบิดาของเขาเสียชีวิต
แล้ว ก็เลี้ยงดูมารดา. มารดานำธิดาใน
ตระกูลหนึ่งมาให้บุตรชายนั้นทั้ง ๆ ที่เขา
ไม่ปรารถนาเลย. ครั้งนั้น หญิงสะใภ้
ตอนแรก ๆ ก็รักใคร่แม่ผัวดี ต่อมา
ภายหลังมีบุตรชายหญิงหลายคนต้องการ
จะขับไล่แม่ผัวนั้นไปเสีย. ฝ่ายมารดาของ
นางก็อยู่ในเรือนนั้นนั่นเอง.

อด สา สามิกสุส สนฺติเก สสุสุยา
 นานปฺปการิ โทสํ วตฺวา ปริภินฺทิตฺวา
 "อหิ เต มาตริ ไปเสตุํ น สกโกมิ
 มาเรหิ นนฺ"ติ วตฺวา "มนุสฺสมรณํ
 นาม ภาริยํ กถํ นํ มาเรหิ"ติ วุตฺเต
 "นิทฺโททุกมณกาเล นํ มนฺจเกเนว
 คเหตุวา สํสูมารนทียํ ชิปีสุสาม อด
 นํ สํสูมารา ขาทิสฺสนฺตี"ติ อห.
 ตฺยหํ ปน มาตา กุหิณฺติ. "ตฺสฺสาเยว
 สนฺติเก สยตี"ติ. "เตนหิ คจฺจ
 ตฺสฺสา นิปฺนฺนมนฺจเก รชฺชํ พนฺธิตฺวา
 สณฺณํ กโรหิ"ติ.

อด สา ตตา กตฺวา "กตา เม
 สณฺณวา"ติ อห. อิตโร "โถกํ
 อธิวาเสหิ มนุสฺสา ตาว สยนฺตุ"ติ
 นิทฺทายนฺโต วีย นิปฺชฺชิตฺวา คนฺตฺวา
 ตํ รชฺชํ ภริยาย มาตุ มนฺจเก
 พนฺธิตฺวา ภริยํ ปโปเรตฺวา อุโปปี
 คนฺตฺวา มนฺจเกเนว สทฺธิ อุกฺชิปีตฺวา
 นทียํ ปกฺชิปีสุ. ตตฺถ นํ นิทฺทายมานํ

ต่อมานางกล่าวโทษแม่ผู้ต่าง ๆ ยุแหย่ใน
 สำนักของสามี พูดยว่า "ดิฉันไม่สามารถ
 เลี้ยงดูมารดาของท่านได้ ท่านจงฆ่านาง
 เสียเถิด" เมื่อสามีพูดยว่า "ชื่อว่ามารดา
 มนุษย์เป็นกรรมหนัก เราจะฆ่าแม่ฉัน
 ให้ตายอย่างไร" จึงกล่าวว่า "ในเวลา
 นอนหลับ พวกเราจะนำแม่พร้อมทั้งเตียง
 ที่เตียงโยนลงในแม่น้ำจระเข้ เมื่อเป็น
 เช่นนั้น ผุ่งจระเข้ก็จะรุมกัดกินนาง".
 สามีถามว่า ก็มารดาของเธอเล่นนอน
 ตรงไหน. ภรรยาตอบว่า "มารดาของ
 ดิฉันก็นอนใกล้มารดาของท่านนั่นเอง".
 สามีพูดยว่า "ถ้าเช่นนั้น เธอจงไปผูกเชือก
 ไว้ที่เตียง ที่มารดาของเธอนอน ทำเป็น
 เครื่องหมายไว้".

ที่นั่นนางกระทำเช่นนั้นแล้ว พูดยว่า "ดิฉัน
 ทำเครื่องหมายไว้แล้ว". สามีพูดยว่า "เธอ
 จงคอยทวารอยู่สักครู่หนึ่งเถิด คอยให้
 ผู้คนนอนหลับกันเสียก่อน" แล้วนอนทำที่
 เหมือนหลับ แล้วก็แอบไปผูกเชือกไว้ที่
 เตียงมารดาของภรรยา ปลุกภรรยาให้ตื่น
 ทั้งสองคนพากันไปยกขึ้น พร้อมกับเตียง
 นั้นเอง โยนลงแม่น้ำ. ผุ่งจระเข้แย่งกัน

สุสุมารา วิหุติเสตุวา ขาทีสุ.

ปุณทิวเส มาตุ ปริวตติตภาว
 ฌตฺวา "สามิ มม มาตา มาริตา
 อิทานิ ตว มาตริ มาเรหิ"ติ วตฺวา
 "เตนหิ สาธุ"ติ วุตฺเต "สุसानเน จิตฺตก
 กตฺวา อคฺคิมฺหิ นํ ปกฺขิปิตฺวา
 มาเรสุสามา"ติ อาน. อถ นํ
 นิทฺทายมานํ อุโกปิ สุसानํ เนตฺวา
 จปยีสฺสุ. ตตฺถ สามิโก ภริยํ อาน
 "อคฺคิ เต อามโต"ติ. ปมฺมุญฺจา น
 อามโต สามีติ. เตนหิ คนฺตฺวา
 อานะหีติ. น สิกฺขิสฺสุสามิ สามิ ตยิ
 คเตปิ จาตุํ น สกฺขิสฺสุสามิ อุโกปิ
 คจฺจิสฺสุสามาติ.

เตสุ คเตสุ มหฺลลิกา สีตฺวาเตน
 ปไพริตา สุसानภาวํ ฌตฺวา "อิม มํ
 มาเรตุกามา อคฺคิอตุถาย คตา"ติ จ
 อุปฺธาเรตฺวา "น เม พลํ ขานนฺตี"ติ
 เอกํ มตฺกเลวริ คเหตุวา มนฺจเก

กัตทินแม่ยายนัน ทั้งที่กำลังนอนหลับ
 ในแม่น้านั้น.

ในวันรุ่งขึ้น ภรรยาเห็นว่าแม่ถูก
 สับเปลี่ยนจึงพูดว่า "คุณพี่ มารดาของ
 ดิฉันถูกฆ่าตายเสียแล้ว คราวนี้ท่านจงฆ่า
 มารดาของท่านให้ตายบ้าง" เมื่อสามิ
 พูดว่า "ถ้าอย่างนั้นก็เป็นการดี" จึงพูดว่า
 "พวกเราทำเชิงตะกอนไว้ในป่าช้าแล้ว
 โยนมารดานั้นเข้าไปในกองไฟ ฆ่านาง
 เสียให้ตาย". คราวนั้นเขาทั้งสองนำ
 มารดาที่กำลังหลับไปยังป่าช้าวางไว้.
 บรรดาคนทั้งสองนั้น สามิกล่าวกับภรรยา
 ว่า "เธอหาไฟมาแล้วหรือ". ภรรยา
 ตอบว่า ดิฉันลืมเสียสนิท ดิฉันยังไม่ได้
 นำไฟมาเลยพี่. สามิพูดว่า ถ้าเช่นนั้น
 เธอจงไปนำมาซิ. ภรรยาพูดว่า ดิฉัน
 ไม่กล้าดอกพี่ ถึงแม้เมื่อท่านไป ดิฉัน
 ก็ไม่กล้ายืนอยู่ เราไปกันทั้งสองคนเลย.

เมื่อสองสามิภรยานั้นไปแล้ว มารดา
 ผู้เฒ่าถูกกลมเย็นพัดให้ตื่นขึ้น รู้ว่าเป็น
 ป่าช้า ก็คิดทบทวนดูว่า "สองผัวเมียนี้
 ต้องการจะฆ่าเราเสียให้ตาย จึงไปหาไฟ"
 พลังคิดว่า "สองคนนี้ไม่รู้จักกำลังของ

นิปชฺชาเปตฺวา อุปริ ปีโลติกาย
 ปฏิจฺจทาเตตฺวา สยํ ปลายิตฺวา ตตฺถ
 เลณคฺหํ ปาวีสี. อิตเร อคฺคิ อหริตฺวา
 “มหลฺลิกา”ติ สญฺญา ย กเลวริ
 ฉมาเปตฺวา ปกฺกมึสฺสุ. อถ เอเกน จ
 โจเรน ตสฺมี คฺุหฺเลณ ปุพฺเพ ภณฺฑิกกา
 จปีตา โส “ตี คณฺุหฺสฺสามิ”ติ
 อคฺนฺุตฺวา มหลฺลิกิ ทิสฺวา “เอกา
 ยกฺุขินี ภวิสฺสตี ภณฺฑิกกา เม
 อมนุสฺสปริคฺคหิตา ชาตา”ติ เอกิ
 ภูตเวชฺุชิ อานะสี. อถ เวชฺุไซ มนฺตุ
 กโรนฺุโต คฺุหํ ปาวีสี.

อถ นํ สฺวา อหํ “นาหิ ยกฺุขินี
 เอหิ อุโปปี อิมํ ธนํ ชาทิสฺสามา”ติ.
 กถํ สทฺทหิตพฺพนฺุติ. ตว ชิวฺหํ มม
 ชิวฺหาย จเปหิตี. โส ตถา อกาสิ.
 อถสฺส สฺวา ชิวฺหํ ทํสีตฺวา ฉินฺุทิตฺวา
 ปาเตสิ. ภูตเวชฺุไซ “อทุธา เอสา
 ยกฺุขินี”ติ ชิวฺหาย โสหิตํ ปคฺุฆรณฺุติยา
 วิรวมาโน ปลายิ. อถ มหลฺลิกายี
 ปฺุณทิวเส มฏฺุจสาฎกํ นิวาเสตฺวา
 นานารตนาภณฺุทิกิ คเหตุวา ฆริ

เรา” จึงอุ้มเอาซากศพคนตายร่างหนึ่งมา
 ให้นอนบนเตียงเอาผ้าเก่าปิดคลุมไว้ข้างบน
 ตัวเองหนีเข้าไปยังถ้ำ อันเร้นลับแถว ๆ
 นั้นเอง. สองผู้เมียหาไฟมาได้ เข้าใจว่า
 “มารดาผู้เฒ่า” จึงเผาซากศพ
 แล้วก็หนีไป. ต่อมาโจรคนหนึ่งซ่อน
 ห่อของไว้ในที่มืดซิดในถ้ำนั้น เมื่อครั้งก่อน
 โจรนั้นมาด้วยตั้งใจว่า “เราจักถือเอา
 ห่อของนั้น”. เห็นหญิงแก่คิดในใจว่า
 “หญิงนี้ คงจะเป็นนางยักษ์ฉินฺุติตนหนึ่ง
 ห่อของของเราเป็นสิ่งที่ถูกอมมนุษย์ครอบ-
 ครองหวงแหน” จึงนำหมอมึ่มาคนหนึ่ง.
 ที่นั้นหมอมึ่เมื่อจะทำพิธีร้ายมนต์ จึง
 เข้าไปในถ้ำ.

ที่นั้นนางพุดกะหมอมึ่เห็นว่า “เรา
 มิใช่นางยักษ์ฉินฺุติดอก ท่านจงมาเถิด เรา
 ทั้งสองคนจักใช้สอยทรัพย์นี้”. หมอมึ่พุดว่า
 ข้าพเจ้าจะเชื่อถือได้อย่างไร. หญิงแก่
 พุดว่า ท่านจงเอาลิ้นของท่านวางไว้บน
 ลิ้นของเรา. หมอมึ่ได้กระทำตามนั้น.
 ที่นั้นหญิงแก่นั้นกัดลิ้นของหมอมึ่คนนั้น
 จนขาดกระเด็นตกลงไป. หมอมึ่คิดว่า
 “หญิงแก่นั้นเป็นนางยักษ์ฉินฺุติแน่แล้ว” มีลิ้น
 เลือดไหลนอง ร้องครวญครางหนีไป.

อคมาสิ.

อถ สุณิสสา ตํ ทิสฺวา "กหํ เต อมฺม
 อิทํ ลทฺถนุ"ติ ปุจฺฉิ. "อมฺม เอตสฺมี
 สุสาเน ทารุจิตฺตกาย ฌาปิตา เอรุรูปิ
 ลภนฺตี"ติ. "เตนหิ อมฺม มยาปิ สกฺกา
 ลทฺถนุ"ติ. "มาทิสฺสิ หุตฺวา ลภิสฺสฺสึ"ติ.
 อถ สา ปิลนฺถนภณฺตฺทิกโลฆาน สามีกฺสุส
 กเถตฺวา ตตฺถ อตฺตานิ ฌาเปสิ. อถ
 นํ ปุณฺทิวเส สามิกิ ตํ อปฺสุสนฺโต
 "อมฺม อิมาย จ เวลาย ตฺวํ อาคตา
 สุณิสสา ปน นาคจฺฉตี"ติ. ตํ สุตฺวา
 สา ตํ "อเร ปาปบุริส กิ มตา นาม
 อาคจฺฉนฺตี"ติ ตชฺเชตฺวา คาถมาห

๕๖. "ยมานยิ โสมนสฺสํ
 มาลินี จนฺทฺตฺสฺสํ

ต่อมาในวันรุ่งขึ้น ฝ่ายหญิงแก่นุ่งผ้า
 เนื้อเกลี้ยง (เนื้อดี) ถือเอาห่อรัตนนานา
 ชนิดไปยังเรือน.

ที่นั่นลูกสะใภ้เห็นแม่ผัวนั้นแล้วจึงถามว่า
 "คุณแม่คะ คุณแม่ได้ห่อรัตนนี้มาจาก
 ไหน". แม่ผัวตอบว่า "แม่คุณคนที่ถูกเผา
 บนเชิงตะกอนไม้พินในป่าช้านี้ยอมจะได้ห่อ
 รัตนะเห็นปานนี้กันทั้งนั้น". ลูกสะใภ้
 จึงพูดว่า "คุณแม่ ถ้าอย่างนั้นแม่ดิฉันก็
 สามารถที่จะได้". แม่ผัวตอบว่า "หล่อน
 ต้องเป็นอย่างฉันจึงจะได้". ที่นั่นลูกสะใภ้
 นั้น เพราะความโลภอยากได้ห่อเครื่อง
 ประดับ จึงบอกสามีว่าให้เผาตนในป่าช้
 นั้น. ต่อมาในวันรุ่งขึ้น สามีเมื่อไม่เห็น
 ภรรยา นั้น จึงกล่าวกับมารดานั้นว่า
 "คุณแม่ ก็ท่านมาในเวลานี้ แต่ทำไม
 หญิงสะใภ้ยังไม่มาเล่า". แม่เฒ่า นั้น
 ฟังคำนั้นแล้ว ชูส้าทับลูกชายนั้นว่า "เจ้า
 คนชาติชั่ว ขึ้นชื่อว่าคนตายแล้วจะมาได้
 อย่างไรกัน" แล้วกล่าวคาถาว่า

๕๖. "เรานำหญิงใด ผู้มีความโสมนัสยินดี
 ผู้ตัดทรงดอกไม้ ผู้มีตัวอบอวลด้วย

สา มั ชฺรธา นีหฺรติ
ชาตํ สฺรณโต ภายุ"ติ.

กลืนไม้จันทน์มา หญิงนั้นขับไล่เรา
ออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแล้วจาก
ที่พึงอาศัย".

ตตถ โสมนสฺสนฺติ โสมนสฺสํ
อุปฺปาเทตฺวา, "โสมนสฺสา"ติ วา ปาโห.
โสมนสฺสฺรติ หุตฺวาติ อตฺถเ. อิทํ
วุตฺตํ โหติ "ยมนํ อิมํ เม นิสฺสาย
ปฺตฺโต ปฺตฺตริตฺตาหิ วทฺตฺมิสฺสตี"ติ
มณฺเฑณามิ "มหฺลลิกกาเล โปเสสฺสตี"ติ
มาลินี จฺนฺทฺนุสฺสทํ กตฺวา อลงฺกริตฺวา
โสมนสฺสํ อานะสี สา มํ อชฺช ชฺรธา
นีหฺรติ สฺรณโต ภาโย อุปฺปนฺน"ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้มีความ
โสมนัส ความว่า ทำให้เกิดความยินดี,
อีกอย่างหนึ่ง บาลีว่า "โสมนสฺส" ก็มี.
ความว่า เป็นผู้ยินดีในโสมนัส. มีคำ
อธิบายว่า เราเข้าใจว่าบุตรของเราอาศัย
หญิงนี้ใด จักเจริญด้วยบุตรชายและ
บุตรหญิง" ทั้งหลาย จึงให้ประดับดอกไม้
อบตัวด้วยกลิ่นจันทน์ ประดับตกแต่ง
นำนางผู้มีความยินดีมา ด้วยตั้งใจว่า
"เวลาเราแก่เฒ่าลง ลูกสะใภ้จะเลี้ยงดู"
หญิงสะใภ้ นั้น ขับไล่เราออกจากเรือนใน
วันนี้ ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึงอาศัย".

อิตฺติ มหाराช สฺกนฺิสสา วย
สฺสฺสฺยา มหาชนสฺส ราชฺา ปฏฺิสฺรณํ
ตโต ภาเย อุปฺปนฺเน กิ สฺกกา กาทฺ
สฺลลฺกฺเขหิ เทวาทิ. ตํ สฺตฺวา ราชฺา
"ตาท นานํ ตยา อาหตํ การณํ
ชานามิ จโรเมว เทหิ"ติ. โส "ราชานํ
รกฺขิสฺสามิ"ติ ปฺน อปรมฺปิ การณํ
อาหริ

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ขอเดชะ
มหาราชเจ้า พระราชาของมหาชนก็
เปรียบหญิงสะใภ้ของแม่ผัว ด้วยประการ
ฉะนี้ เมื่อภัยเกิดขึ้นแล้วจากพระราชานั้น
ใครสามารถจะทำอะไรได้ ขอพระองค์
โปรดกำหนดรู้เถิด พระพุทธเจ้าข้า.
พระราชาทรงสดับค่านั้นแล้ว ตรัสว่า
"พ่อหนุ่ม เราหาเหตุที่เรอนำมาอ้างไม่

จงให้โจรนั้นแหละ (แก่เรา)". มาณพ
โพธิสัตว์คิดว่า "เราจักป้องกันรักษา
พระราชชาติไว้" จึงนำเหตุแม้อย่างอื่น
มาอีกว่า

"เทว ปุพฺเพ อิมสฺมิญฺเณว นฺคเร
เอโก ปุริโส ปตฺถนํ กตฺวา ปุตุตฺติ
ลภิ. โส ตสฺส ชาตกาเล "ปุตุโต เม
ลทฺโธ"ติ ปิตฺติสฺมนสฺสชาโต ตํ โปเสตฺวา
วยฺยปุตุตฺตกาเล ทาเรน สํโยเชตฺวา
อปรภาเค ชรี ปตฺวา กมฺมุณฺตํ
ชริทฺฐจาทุํ นาสกฺขิ. อถ นํ ปุตุโต
"ตุวํ กมฺมํ กาทุํ น สกฺโกสิ อิตฺโต
นิกฺขมา"ติ เคหโต นีหริ. โส กิจฺจเณ
กสิเรน ภิกฺขุทาย ชีวิกํ กปฺเปนฺโต
ปริเทวมาโน คาทมาห

๕๗. "เณน ชาเตน นนฺทิสฺสุ
ยสฺส วิภวมิจฺฉิสฺสํ
โส มํ มรา นีหริติ
ชาตํ สรณฺโต ภยฺน"ติ.

"ข้าแต่สมมุติเทพ ในสมัยก่อนใน
พระนครนี้เหมือนกัน ชายคนหนึ่งตั้ง
ความปรารถนาไว้แล้วก็ได้บุตรชายคนหนึ่ง.
ในเวลาที่บุตรชายนั้นเกิด เขาเกิดความ
ปีติโสมนัสว่า "เราได้บุตรชายแล้ว"
เลี้ยงดูบุตรชายนั้น ในเวลาบุตรชาย
เติบโตแล้วก็หาภรรยาให้ ในเวลาต่อมา
ก็ถึงความชรา ไม่สามารถดำเนินกิจการ
ได้. ตอนนั้นบุตรชายจึงขับบิดานั้นออก
จากเรือนว่า "ท่านไม่สามารถจะทำ
การงานได้ จงออกไปเสียจากเรือนนี้เถิด".
เขาเลี้ยงชีพอยู่ด้วยการขอรทานด้วยความ
ลำบากยากเย็น คร่ำครวญกล่าวคาถาว่า

๕๗. "เราชื่นชมยินดีด้วยบุตรใด ผู้เกิด
แล้ว และเราปรารถนาความเจริญ
รุ่งเรืองให้แก่บุตรใด บุตรนั้นขับไล่
เราออกจากเรือน ภัยเกิดขึ้นแล้ว
จากที่พึงอาศัย".

ตตฺถ โส มนฺติ โส ปุตุโต มํ
 ฆรโต นีหฺรติ สุวํหํ ภิกฺขุ จริตฺวา
 ทฺวํหํ ชีวามิ สรณฺโตเยว เม ภยํ
 ชาตฺนฺติ.

มหาราช ยถา ปิตา นาม
 มหาลฺลโก ปฏฺิพเลน ปุตุเตน รฺกฺขิตฺพฺโพ
 เอวํ สฺพฺโพปิ ชนฺปฺโท รณฺวลา
 รฺกฺขิตฺพฺโพ อิทฺถจฺ ภยํ อุปฺปชฺชมาณํ
 สฺพฺพสฺตเต รฺกฺขณฺตสฺส รณฺโถ สนฺตฺิกา
 อุปฺปนฺนํ อิมินา การณฺน อสุโก
 นาม จโรติ ชาน เทวาทิ. ตํ สุตฺวา
 ราชา "ตาด นานํ การณํ วา
 อการณํ วา ชานามิ จโรเมว เทหิ
 ตฺวณฺเวย วา จโร โหหิ"ติ. เอวํ
 ราชา ปฺนปฺปฺนํ มาณวํ อนฺุญฺญชฺชิตฺ. อถ
 นํ โส เอวมาท "กึ ปน มหาราช
 เอกํเสเนว จโรคฺคฺคณํ อาโรเจธา"ติ.
 "อาม ตาด"ติ. เตนหิ "อสุโก จ
 อสุโก จ จโรติ ปริสฺมชฺชเณ
 ปกาเสสฺสสามิ"ติ. เอวํ กโรหิ ตาดาทิ.
 โส ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา "อຍံ ราชา
 อตฺตฺานํ รฺกฺขิตฺุํ น เทตฺติ คณฺุหิสฺสสามิ
 อิทานิ จโรนฺุ"ติ สนฺุนฺิปติเต ชานปฺเท
 อามนฺุเตตฺวา อิมา เทว คธา อาท

คำว่า บุตรนั้นขับเรา ความว่า
 บุตรนั้นขับไล่เราออกจากเรือน เรายัง
 เทียวขอทานดำรงชีพอยู่อย่างลำบาก ภัย
 เกิดขึ้นแล้วแก่เรา จากที่พึ่งอาศัยนั่นเอง.

ขอเดชะมหาราชเจ้า ธรรมดาว่า
 ปิตาผู้แก่เฒ่า บุตรควรจะดูแลรักษา
 ฉันทใด ชนบทแม้ทั้งหมด พระราชาก็ควร
 จะดูแลรักษา ฉันทนั้น อนึ่ง ภัยนี้เมื่อ
 เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นแล้วจากสำนัก ของพระ
 ราชาผู้ดูแลปกครองสัตว์ทั้งหลายทั้งมวล
 เพราะเหตุนี้ พระองค์โปรดทรงทราบเกิด
 ว่า บุคคลชื่อนั้นเป็นโจร พระพุทธเจ้า-
 ข้า. พระราชาทรงสดับคํานั้นแล้ว ตรัสว่า
 "พ่อหนุ่ม เราไม่ทราบสิ่งเป็นเหตุหรือ
 มิใช่เหตุ เธอจงมอบโจรนั้นแหละให้เรา
 หรือว่าเธอนั่นเองเป็นโจร". พระราชาทรง
 ครอบงำมาณพแล้ว ๆ เล่า ๆ ด้วยอาการ
 อย่างนี้. ต่อมามาณพนั้น กราบทูลพระ
 ราชานั้นอย่างนี้ว่า "ขอเดชะมหาราชเจ้า
 ก็พระองค์จะทรงให้บอกการจับกุมโจร
 อย่างแน่นอนอย่างนั้นหรือ". พระราชา
 ตรัสว่า "ถูกแล้วพ่อหนุ่ม". มาณพ
 กราบทูลว่า ถ้าเช่นนั้น ข้าพระองค์จะ
 ประกาศท่ามกลางชุมนุมชนว่า "บุคคล

ชื่อโน้น ๆ เป็นใจ”. พระราชาตรัสว่า “เธอทำอย่างนี้เกิดพ่อหนุ่ม”. มาณพพิง พระราชดำรัสของพระราชานั้น แล้วคิดว่า “พระราชาพระองค์นี้ไม่ทรงยอมให้ปกป้องคุ้มครองพระองค์ จึงเรียกชาวชนบทที่ประชุมพร้อมกันว่า “เราจะจับใจ ฌ บัดนี้” กล่าว ๒ คาถาเหล่านี้ว่า

๕๘. “สุณนตุ เม ชานปทา
เนคมา จ สภาคตา
ยโตทกั ตทาতিตติ
ยโต เขมั ตโต ภัยั.

๕๙. ราชา วิลุมปเต รฎัจ
พฺราหฺมณเณ จ ปุโรหิตเ
อตตคฺคตฺตา วิหฺรต
ชาตึ สฺรณโต ภัยนุ”ติ.

ตตฺถ ยโตทกั ตทาติตฺตฺนฺติ ยั
ลฺลทกั ตเวท อาทิตฺตึ. ยโต เขมนฺติ
ยโต ราชโต เขเมน ภวิตพฺพิ ตโตว
ภัยั ลฺลปฺปนฺนึ.

๕๘. “ชาวชนบทและชาวนิคม ผู้มา
ประชุมกันแล้ว โปรดฟังข้าพเจ้า
น้ำมีในที่ใด ไฟก็มีในที่นั้น ความ
เกษมสำราญ เกิดขึ้นจากที่ใด ภัย
ก็บังเกิดขึ้นจากที่นั้น.

๕๙. พระราชา และพราหมณ์ปุโรหิต
พากันปล้นสะดมรัฐเสียเอง ท่าน
ทั้งหลาย จงพากันรักษาตนของตน
อยู่เถิด ภัยเกิดขึ้นแล้วจากที่พึง
อาศัย”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า น้ำมีใน
ที่ใด ไฟก็มีในที่นั้น ความว่า สิ่งใด
เป็นน้ำ สิ่งนั้นก็คือไฟนั่นเอง. คำว่า
ความเกษมสำราญบังเกิดขึ้นจากที่ใด
ความว่า ความเกษมสำราญพึงมีแต่พระ

ราชาได ภัยก็บังเกิดแต่พระราชานั้น
เช่นเดียวกัน.

อตุตคตุตา วิหระถาติ ตูเมหทานิ
อนาถา ชาตา อตุตทานิ มา วินาสถ
อตุตทนาถ คตุตา หุตฺวา อตุตโน สนฺตํ
ธนธณฺณํ รกฺขถ ราชา นาม
มหาชนสฺส ปฏิสรณฺภูโต ตโตว
ตุมหากํ ภัย อุปปนฺนํ ราชา ๑
ปุโรหิต ๑ วิโลปชาทกโจรา สเจ
โจเร คเหตุกามตฺถ อิเม เทว
คณฺหิตฺวา กมฺมกณฺณํ กโรถาติ.

คำว่า ท่านทั้งหลายจงพากันรักษาดน
ของตนอยู่เถิด ความว่า บัดนี้
พวกท่านทั้งหลายไร้ที่พึ่ง จงอย่าทำตนให้
พินาศอดวาย จงคุ้มครองรักษาดนเอง
จงรักษาทรัพย์และข้าวเปลือกซึ่งเป็นของ
มีอยู่ของตน ธรรมดาว่าพระราชานั้น
ที่พึ่งอาศัยของมหาชน ภัยบังเกิดขึ้นแล้ว
แก่ท่านทั้งหลาย จากพระราชานั้นเอง
พระราชานั้นและปุโรหิตเป็นโจรเที่ยวปล้น
สะดมหากิน ถ้าท่านทั้งหลายมีความ
ต้องการที่จะจับโจรแล้วไซ้ร้ ท่านทั้งหลาย
จงจับพระราชานั้น และปุโรหิตทั้งสองนี้แล้ว
จงลงอาญาแผ่นดินเถิด.

อถ เต ตสฺส กถิ สุตฺวา
จินฺตยีสฺสุ "อัย ราชา รกฺขณารโหปี
สฺมาโน อิทานิ อณฺณสฺสฺปริ โทสํ
อาโรเปตฺวา อตุตโน ภณฺทกํ สยเมว
ไปกฺขรณฺยํ จเปตฺวา โจริ ปริเยสาเปติ
อิตอ ทานิ ปฏฺจาย ปฺน โจรกมฺมสฺส
อกรณตฺถาย มาเรม นํ ปาปราชานนฺ"ติ.
อถ เต ทณฺทมฺมคฺคฺราทิตฺถตา อฏฺจาย

ครั้งนั้น ชาวชนบทและชาวนิคมน
เหล่านั้น พึงคำของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว
พากันคิดว่า "พระราชานั้นแม้จะ
เป็นผู้สมควรปกป้องคุ้มครอง แต่เดี๋ยวนี้
กลับยกโทษไปให้คนอื่น ช้อนห่อของ
ของพระองค์ไว้ในสระโบกขรณีเอง(สระบัว)
แล้วยังให้สืบหาโจร พวกเราจะให้ปลง
พระชนม์พระราชานั้นเสีย เพื่อมิให้

ตตฺเถว ราชานญฺจ ปุโรหิตญฺจ
 ไปเถตฺตฺวา ชีวิตฺตฺวํ ปาเปตฺวา
 มหาสตุตฺติ อภิสสิญฺจิตฺวา รชฺเช
 ปติฏฺฐาเปสฺสุ.

ทรงกระทำการโจรกรรมอีกนับแต่บัดนี้ต่อไป".
 ที่นั่นชาวชนบทชาวนิคมเหล่านั้น ต่างถือ
 ท่อนไม้ ไม้ค้อนเป็นต้น พวกกันลุกฮือขึ้น
 ทบตีทั้งพระราชอาและปุโรหิตจนถึงเสียชีวิต
 อยู่ตรงนั้นเอง แล้วอภิเษกพระมหาสัตร
 สถาปนาไว้ในราชสมบัติต่อไป.

อิตฺติ สตุถา อิมิ ธมฺมเทสนํ
 อหริตฺวา "อนจฺจริยํ อุปาสก ปจฺฉริยํ
 ปทสฺสฺซานนํ ปิราณกปณฺชิตา เอวํ
 อากาเส ปทํ ชานิสฺสุ"ติ วตฺวา สจฺจฺจานิ
 ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ.
 สจฺจฺปรีโยसानะ อุปาสกโก จ ปุตฺโต จ
 โสตาปตฺติผละ ปติฏฺฐิตา. ตทา ปิตา
 กสฺสโป อโหสิ, ปทกฺสโล ปน มาณโว
 อหเมวาทิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาคือมาแล้ว ด้วยประการฉะนี้
 ตรัสว่า "อุปาสก การจํารอยเท้าบน
 แผ่นดินได้ยังไม่นับเป็นสิ่งน่าอัศจรรย์
 บัณฑิตสมัยก่อนจํารอยเท้าในอากาศได้
 ด้วยประการฉะนี้" แล้วทรงประกาศสัจจะ
 ประมวลชาดก. ในเวลาจบสัจจะอุปาสก
 และบุตรดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล. ปิตา
 ในครั้งนั้นกลับชาติมาเป็นกัสสป, ส่วน
 มาณพผู้ฉลาดในการติดตามรอยเท้า
 ได้แก่ เราตถาคตแล".

ปทกฺสลมาณวชาตกถณฺณนา ฉฺฐา.

พรรณนาปทกฺสลมาณวชาตก ที่ ๖ จบ.

๗. โลมสกสุสพชาตก (๔๓๓)

๖๐. "อสุส อินุทสโม ราช
อจฺจนุตฺติ อชฺรามโร
สเจ ตวํ ยถุณฺณํ ยชฺเชย
อิสฺสี โลมสกสุสพฺ.
๖๑. สสมุทฺทปริยาโย
มहीं สาครกฺุณฺทลํ
น อิจฺฉเ สห นินฺทาย
เอวํ เสยฺห วิชานหิ.
๖๒. ธีรตฺถุ ตํ ยสฺสลาภํ
ธนฺลาภญฺจ พุราหฺมณ
ยา วุตฺติ วินิปาเตน
อธฺมมจฺรณฺน วา.
๖๓. อปี เจ ปตฺตมาทาย
อนาคาโร ปริพุพฺเช
สาเยว ชีวิกา เสยฺโย
ยา จาธฺมเมน เอสนา.

๗. โลมสกัสสพชาตก (๔๓๓)

๖๐. "ดูกรราชา ถ้าพระองค์นำโลมส-
กัสสพฺภาชีมาบูชายฺญได้ พระองค์
จักเสมอด้วยพระอินทร์ ไม่แก่
ไม่ตาย ล่วงเลยกำหนด.
๖๑. ข้าพเจ้า ไม่ปรารภนาแผ่นดินที่มี
ทะเลล้อมรอบ มีมหาสมุทรเป็น
ขอบเขต พร้อมด้วยความนินทา
ดูกรโสยหะ ท่านจรรู้是这样นี้.
๖๒. ดูกรพราหมณ์ ความเป็นอยู่ใดด้วยความ
ความประพฤดิไร้ธรรม อันให้ถึง
ความพินาศ เราติเตียนความ
เป็นอยู่นั้น คือการได้ยศและการ
ได้ทรัพย์.
๖๓. แม้หากว่า บรรพชิตอุมฺบาตร
(เลี้ยงชีพ) เว้น (การเบียดเบียน
คนอื่น) ความเป็นอยู่อย่างนั้นแล
ประเสริฐกว่า การแสวงหาที่ไร้
ธรรม.

๖๔. อปี เจ ปตฺตมาทาย
อนนคฺคาโร ปริพฺพเช
อญฺญํ อหีสยํ โลก
อปี รชฺเชน ตํ วรํ.

๖๕. พลํ จนฺโท พลํ สุริโย
พลํ สมณพฺรหฺมณฺณา
พลํ เวลา สมฺมทฺตสฺส
พลาตีพฺลमितฺถิโย.

๖๖. ยถา อุกฺคตปี สนนฺตี
อิสฺสี โลมสกสฺสปี
ปีตุ อตฺถาย จนฺทวตี
วาชเปยฺยํ อยาชยิ.

๖๗. ตํ โลกปคตํ กมมํ
กฏกํ กามเหตุกํ
ตสฺส มุลํ คเวสฺสิสฺสํ
เชชฺฐํ วาคํ สพฺพธฺนํ.

๖๔. แม้หากว่า บรรพชิตอุ้มบาตร
(เลี้ยงชีพ) เว้น (การเบียดเบียน
คนอื่น) การไม่เบียดเบียนคนอื่น
ประเสริฐกว่า การเป็นพระราช
ในโลก.

๖๕. พระจันทร์มีกำลัง (กลางคืน) พระ
อาทิตย์มีกำลัง (กลางวัน) สมณะ
และพราหมณ์ (มีความอดทนและ
ความรู้) เป็นกำลัง เวลาเป็นกำลัง
ของมหาสมุทร หญิงมีกำลังยิ่งกว่า
กำลังทั้งหมด.

๖๖. เพราะนางจันทวดี ต้องการทำให้
ประโยชน์แก่พระบิดา จึงประเล้า
ประโลมโลมสกัสนปถาษี ผู้มีตบะ
สูง มีความสงบให้ผู้ชาย.

๖๗. กรรม ที่ทำด้วยความโลภนั้น
เผ็ดร้อน มีกามเป็นเหตุ อาตมา
จักค้นมูลรากของกรรมนั้น จักตัด
ความกำหนัด พร้อมด้วยเครื่องผูก
เสีย.

^๑ คำว่า เวลา หมายถึง ผังมหาสมุทร.

๗. โลมสกัสสปาทกถาณนา (๔๓๓)

อสุส อินฺทสโม ราชาคิ อิทํ
สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต เอกํ
อุกฺกณฺจิตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

ตํ หิ ภิกฺขุํ สตุถา "สจฺจํ กิร
ตฺวํ ภิกฺขุ อุกฺกณฺจิตฺตํ"ติ ปุจฺจติววา
"สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต "ภิกฺขุ สินฺนุภมฺปน-
วาโต หิ ปฺปฺราณปณฺณํ ก็ น
กมฺปิสุสฺติ ยสฺสมงฺคิโนปี สพุทฺธิสา
อายสฺกยํ ปาปฺพนฺนุติ กิเลสฺสา นามเต
ปริสุทฺธสฺสฺเตปี สงฺกิลฺภฺเจ กโรนฺติ
ปเคว ตาทิสฺนฺ"ติ วุตฺวา อตีตํ อหาริ.

อตีเต พาราณสีรวุโธ พุทฺทมฺมตฺตสฺส
ปฺตุโต พุทฺทมฺมตฺตกฺมาโร นาม ปุโรหิต-
ปฺตุโต จ กสฺสโป นาม สหายกา
หุตฺวา เอกาจรียกฺุเล สพุทฺธิปฺปานิ

๗. พรรณนาโลมสกัสสปาทก (๔๓๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
เชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุอยากสึก
รูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
ดูกรราชา พระองค์จะเสมอด้วยพระ-
อินทร์ ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องย่อว่า พระศาสดาตรัสถาม
ภิกษุนั้นว่า "ภิกษุ ได้ยินว่าเธออยากสึก
จริงหรือ" เมื่อภิกษุกราบทูลว่า "จริง
พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ภิกษุ ลมยังพัด
ภูเขาสิเนรุให้หวั่นไหวได้ ทำไมจะไม่พัด
ใบไม้เก่าให้หวั่นไหวได้แล้ว แม้ผู้ที่
เพียบพร้อมด้วยยศทั่วทุกทิศ ก็ถึงความ
เสื่อมยศได้ ขึ้นชื่อว่ากิเลสเหล่านั้น ย่อม
ทำแม้สัตว์ผู้บริสุทธิ์ให้เศร้าหมองได้ จะ
ป่วยกล่าวไปไปถึงคนเช่นเธอเล่า" แล้วได้
ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า.

ในอดีตกาล พระโอรสของพระเจ้า
พรหมทัต ครองราชสมบัติ ณ เมือง
พาราณสี ทรงพระนามว่า พรหมทัตกุมาร
และบุตรของปุโรหิตชื่อว่า กัสสปะ ได้เป็น

อุคฺคณฺหีสุ.

เพื่อนกัน เรียนศิลปศาสตร์ทุกสาขา ใน
ตระกูลอาจารย์เดียวกัน.

อปรภาเค กุมารโ ปิตุ อจฺจเยน รชฺเช
ปติฏฺฐาสิ.

ต่อมาภายหลัง พระบิดาเสด็จสวรรคต
แล้ว พระกุมารทรงครองราชสมบัติ.

อถ กสฺสโป จินฺตฺสิ “มยุหิ
สหายเ ราชา ชาโต อิทานิ เม
มหนฺตํ อิสฺสรียํ ทสฺสติ ก็ เม
อิสฺสรียเณ อหิ มาตาปิตโร จ
ราชานญจ อปาจุจิตฺวา ปพฺพชิสฺสามิ”ติ
โส ราชานญจ มาตาปิตโร จ
อปาจุจิตฺวา หิมวฺนฺตํ ปวิสิตฺวา
อิสฺปิพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส
อภิญฺญา จ สฺมาปฺตฺติโย จ
นิพฺพตฺเตตฺตฺวา อุญฺฉาจรียาย ยาเปนฺโต
วิหาสิ.

ลำดับนั้น กัสสปะคิดว่า “บัดนี้
สหายของเราได้เป็นราชา จักพระราชทาน
อิสริยยศอันยิ่งใหญ่ให้แก่เรา ประโยชน์
อะไรด้วยความเป็นใหญ่ของเรา เราจักลา
มารดาบิดา และกราบทูลลาพระราช
บวช” เขาอำลาพระราชบิดาและมารดาบิดา
แล้ว จึงเข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็นฤาษี
ในวันที่ ๗ ก็ยังอภิญญาและสมาบัติ
ให้เกิด ดำรงอัตภาพอยู่ด้วยการเที่ยวไป
หาผลไม้.

ปพฺพชิตํ ปน นํ “โลมสกกสฺสโป”ติ
สญฺชานีสุ.

ก็ประชาชนพากันเรียกกัสสปะผู้บวชแล้ว
ว่า “โลมสกัสนปะ” ดังนี้.

ปรมชิตินฺหุริโย โสมรตโป ตาปโส อโหสิ.
ตสฺส ตปเตเชน สกุกสฺส ภวนํ กมฺปิ.
อถ สกฺโก อวชฺชมาโน ตํ ทิสฺวา
จินฺตฺสิ “อโย ตาปโส อติวีย อุคฺคเตโช
สกุกภาวาปี มํ จาเลยุย พาราณสี-

ท่านกัสสปะมีอินทรีย์สงบยิ่ง มีตบะ
แรงกล้า. ภาพของท้าวสักกะเกิดหวั่นไหว
ด้วยเดชตบะของท่าน. ครั้งนั้นท้าวสักกะ
พิจารณาอยู่ เห็นดาบสนั้น จึงทรงดำริว่า
“ดาบสนี้มีเดชสูงมากยิ่งนัก จะพึงยังเรา

รณญา สหฐี เอกโต หุตฺวา ตปมฺสฺส
ภินฺนุสิสฺสามิ”ติ.

ให้เคลื่อนจากความเป็นท้าวสักกะ เราจะ
ร่วมกับพระเจ้าพาราณสีทำลายตบะของ
ดาบสนั้นเสีย”.

อถ โส สกฺกาณฺณาเวน อพฺตมรตฺติก-
สมเย พาราณสีรณฺโณ สิริคพฺภํ
ปวิสิตฺวา สกฺลคพฺภํ สรีรฺปฺกาย
โสภาเสตฺวา รณฺโณ สนฺติเก อากาเส
จิตฺ “อุฏฺเฐหิ มหาราชา”ติ ราชานํ
ปโปเธสิ.

ครั้งนั้น ท้าวสักกะได้เสด็จไปยังห้องมีสิริ
ของพระเจ้าพาราณสีในเวลาเที่ยงคืน ให้
ห้องทั้งหมดสว่างด้วยรัศมีจากพระสรีระ
ด้วยอานุภาพของท้าวสักกะ ประทับยืน
ณ อากาศใกล้พระราชา ปลุกพระราชา
ให้ตื่นว่า “ดูกรมหาราช จงลุกขึ้นเถิด”.

“โกสิ นาม ตฺวนฺ”ติ จ วุตฺเต
“สกฺโกหมสมฺ”ติ อาน. กิมตฺถํ
อาคโตสฺสิติ. “มหาราช สกฺลขมฺพฺที่เป
เอกรชฺชํ อิจฺฉสิ น อิจฺฉสิ”ติ. “กถํ
น อิจฺฉามิ”ติ.

เมื่อพระราชาตรัสว่า “ท่านเป็นใคร” ท้าว
สักกะตรัสว่า “เราเป็นท้าวสักกะ”. พระ
ราชาตรัสถามว่า พระองค์เสด็จมาเพื่อ
ประโยชน์อะไร. ท้าวสักกะตรัสว่า “ดูกร
มหาราช พระองค์ปรารถนาจะเป็นพระ
ราชาองค์เดียวในชมพูทวีปทั้งสิ้นหรือไม่
ปรารถนา”. พระราชาตรัสว่า “ทำไม
ข้าพระองค์จะไม่ปรารถนาเล่า”.

อถ นํ สกฺโก “เตนหิ โลมสกฺสฺสฺสปี
อาเนตฺวา ปสฺสฺมาตยณฺณํ ยชาเปหิ
สกฺกสโม อขรामโร หุตฺวา สกฺลขมฺพฺที่เป
รชฺชํ กาทฺเรสฺสฺสิ”ติ วตฺวา ปจฺมํ
คาถมาห

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจึงตรัสกับพระ
ราชานั้นว่า “ถ้าเช่นนั้น พระองค์จงไป
นำเอาโลมสกัสน์ไปดาบสมาฐาปสฺสฺมาตยณฺ
เถิด พระองค์จะเสมอด้วยท้าวสักกะ
ไม่แก่ไม่ตาย ครองราชสมบัติในชมพูทวีป
ทั้งสิ้น” แล้วตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๖๐. "อสุส อินุทสโม ราช
อจฺจนตํ อชฺรามโร
สเจ ตฺวํ ยถุณํ ยเชยฺย
อิสฺสี โลมสกฺสุสฺสนุ"ติ.

ตตฺถ อสุสฺสํติ ภวิสฺสฺสฺสฺสฺ. ยเชยฺยยาติ
สเจ ตฺวํ อรณฺญายตนโต อิสฺสี
โลมสกฺสุสฺสนุ อานตฺตวา ยถุณํ
ยเชยฺยยาติ.

อถ สกฺกสุส วจฺนํ สุตฺตวา ราชชา
"สาธฺม"ติ สมฺปญฺจิ. อถ สกฺโก "เตนหิ
มา ปปญฺจํ กรี"ติ วตฺตวา ปกฺกามิ.

ราชา ปุณฺทิวเส เสยฺยํ นาม^๑ อมจฺจํ
ปกฺโกสาเปตฺตวา "สมฺม มยฺหิ
ปิยสหายสุส โลมสกฺสุสฺสนุ สนฺตํ
คนฺตฺตวา มม วจฺเนน เหวํ วเทหิ
'ราชา กิร ตฺเมหฺนํ ปสุฆาตยถุณํ
ยชาเปตฺตวา สกฺกสมฺพุทฺธิเป เอกราชา
ภวิสฺสฺสฺสฺสฺ ตฺมฺหากํ ยตฺตํ ปเทสํ อิจฺฉน
ตตฺตํ ทสฺสฺสฺสฺสฺ มยา สทฺธิ ยถุณํ
ยชิตฺตํ อาคจฺฉน"ติ.

๖๐. "ดูกรราชา ถ้าพระองค์นำโลมส-
กัถสปฏาชีมานุชาญญได้ พระองค์
จักเสมอด้วยพระอินทร์ ไม่แก่
ไม่ตาย ล่วงเลยกำหนด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อสุส
ความว่า ท่านจักเสมอ. คำว่า พิง
บุชาญญ ความว่า ถ้าพระองค์พึงนำ
เอาโลมสกัถสปฏาชีจากที่อยู่ในปามา
บุชาญญได้.

พระราชาทรงสดับคำของท้าวสักกะ
แล้ว ก็ทรงรับว่า "ดีละ". ต่อมาท้าว
สักกะตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น พระองค์จงรีบทำ
อย่าช้า" แล้วก็เสด็จกลับ.

ในวันรุ่งขึ้น พระราชารับสั่งให้เรียก
อำมาตย์ชื่อไสยหะมาเฝ้า ตรัสว่า "แน่
สหาย ท่านจงไปสำนักโลมสกัถสปฏาชี
ผู้สหายที่รักของเรแล้ว จงกล่าวตามคำ
ของเราอย่างนี้ว่า 'ได้ยินว่า พระราชาจะ
ให้ท่านบุชาปสุฆาตยัญญแล้ว จักเป็นพระ
ราชาองค์เดียวในชมพูทวีปทั้งหมด จะ
พระราชทานประเทศที่ท่านปรารถนา
ท่านจงมากับเราเพื่อบุชาญญเถิด'".

ยรรณนาโลมสัถสปชาดก ป-พ. ๑๕-๘

^๑ ฉ. เสยฺย.

ตี สุตฺวา โส "สาธุ เทวา"ติ อํามาตย์ฟังพระดำรัสแล้วทูลรับพระราช-
 ตาปัสสูส วสโนกาสิ ชานนตฺถิ นคฺเร โองการว่า "ดีแล้วพระเจ้าข้า" ให้ตีกลอง
 เภริญจาราเปตฺวา เอเกน วนจรเกน ป่าวประกาศในเมือง เพื่อต้องการรู้ที่อยู่
 "อหิ ชานามิ"ติ วุตฺเต ตํ ปฺรโต ของดาบส เมื่อนายพรานคนหนึ่งบอกว่า
 กตฺวา มหนฺเตน ปริวาเรน ตตฺถ "ข้าพเจ้ารู้" จึงให้นายพรานนั้นนำทางไป
 คนฺตฺวา อีสสิ วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ ในที่นั้น ด้วยบริวารเป็นอันมาก ไหว้
 นิสินฺโน ตํ สาสนํ อารุเจสิ. พระฤๅษีแล้ว นั่งในที่สมควรส่วนหนึ่งแล้ว
 บอกพระราชสาส์นนั้น.

อถสูส วจันํ สุตฺวา ตาปโส "เสยฺห ลำดับนั้น พระดาบสฟังคำของอํามาตย์
 กิเมตํ กเถสิ"ติ วตฺวา ตํ ปฏิกฺขิปนฺโต นั้นแล้ว กล่าววว่า "แน่ะไสยหะอํามาตย์
 จตฺสูโส คาถา อภาสิ ท่านพูดอะไรนั้น" เมื่อจะห้ามอํามาตย์นั้น
 ได้กล่าวคาถา ๔ คาถาวว่า

๖๑. "สสมฺมุทฺตปริยายํ
 มหิ สาคฺรกฺกุณฺฑลํ
 น อิจฺเจ. สห นินฺุทฺทาย
 เอวํ เสยฺห วิชานหิ.

๖๒. ธีรตฺถ ตํ ยสฺสลาภํ
 ธนฺลาภญฺจ พุราหุมน
 ยา วุตฺติ วินิปาเตน
 อธฺมจฺรณฺน วา.

ถ้าดับนั้น พระดาบสฟังคำของอํามาตย์
 นั้นแล้ว กล่าววว่า "แน่ะไสยหะอํามาตย์
 ท่านพูดอะไรนั้น" เมื่อจะห้ามอํามาตย์นั้น
 ได้กล่าวคาถา ๔ คาถาวว่า

๖๑. "ข้าพเจ้า ไม่ปรารถนาแผ่นดินที่มี
 ทะเลล้อมรอบ มีมหาสมุทรเป็น
 ขอบเขต พร้อมด้วยความนินทา
 ดูกรไสยหะ ท่านจงรู้อย่างนี้.

๖๒. ดูกรพรานหมณ์ ความเป็นอยู่ใดด้วยความ
 ความประพฤติไร้ธรรม อันให้ถึง
 ความพินาศ เราติเตียนความ
 เป็นอยู่นั้น คือการได้ยศและการ
 ได้ทรัพย์.

๖๓. อปี เจ ปตุตมาทาย
 อนาคตาโร ปริพพเช
 สาเยว ชีวิกา เสยโย
 ยา จาธมฺเมน เอสนา.

๖๓. แม้หากว่า บรรพชิตอุ้มบาตร
 (เลี้ยงชีพ) เว้น (การเบียดเบียน
 คนอื่น) ความเป็นอยู่อย่างนั้นแล
 ประเสริฐกว่า การแสวงหาที่ไร
 ธรรม.

๖๔. อปี เจ ปตุตมาทาย
 อนาคตาโร ปริพพเช
 อญญํ อหีสยํ โลก
 อปี รชฺเชน ตํ วรรณฺติ.

๖๔. แม้หากว่า บรรพชิตอุ้มบาตร
 (เลี้ยงชีพ) เว้น (การเบียดเบียน
 คนอื่น) การไม่เบียดเบียนคนอื่น
 ประเสริฐกว่า การเป็นพระราช
 ในโลก".

ตตฺถ สสมฺมทปริยายนฺติ สสมฺมท-
 ปริกฺเขปํ. สาคฺรณฺฑทลนฺติ จตฺตาโร
 ทีเป ปริกฺขิปิตฺวา จิตฺสาคเรหิ
 กณฺณวลฺลียา จปิตกฺณฺฑทเลหิ วีย
 สมฺนุนาคตํ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า มี
 มหาสมุทรเป็นขอบเขต ความว่า มี
 มหาสมุทรเป็นเครื่องล้อม. คำว่า
 มีทะเลล้อมรอบ ความว่า ประกอบ
 ด้วยทะเลตั้งล้อมรอบทวีปทั้ง ๔ เหมือน
 ตุ่มหูอันต่างหูตั้งล้อมรอบอยู่ ฉะนั้น.

สห นิณฺทายาติ "อิมินา ปสฺสุฆาตกมฺมํ
 กตฺนฺติ อิมาย นิณฺทาย สห จกฺกวาฬ-
 ปริยฺนตํ มหาปจฺจีวปี น อิจฺฉามิ"ติ
 วทติ.

คำว่า พร้อมด้วยความนินทา ดาบส
 กล่าววว่า "เราไม่ปรารถนาแผ่นดินใหญ่
 ซึ่งมีจักรวาลเป็นที่สุด พร้อมด้วยความ
 นินทานี้ว่า 'ดาบสนี้ได้ทำปสุฆาตกรรม
 แล้ว'".

ยา วุตฺติ วินิปาเตนาติ "นรเก
 วินิปาตกมฺเมน ยา ชีวิตวุตฺติ โหติ ตํ

คำว่า ความเป็นอยู่ใด ด้วยความ
 ประพฤติไร้ธรรม อันให้ถึงความพินาศ

ฉิรตถุ ครหามิ ตํ วุตตินฺ”ติ ทีเปติ.

พระอรรถกถาจารย์แสดงว่า “ความเป็นอยู่ของชีวิตใด ด้วยกรรมอันยังสัตว์ให้ตกไปในนรก เราได้เทียบความเป็นอยู่นั้น คือ เราดำเนินความเป็นไปนั้น”.

สาเยว ชีวิกาคิ ปพฺพชิตสฺส มตฺติกาปตฺตํ อาทาย ปรมฺวานิ อฺปสงฺกมิตฺวา อาหารปริเยสนชีวิกาว ยสฺสนลามโต สตคฺเณน สหสฺสคฺเณน วรตฺราติ อตฺถโ.

คำว่า ความเป็นอยู่อย่างนั้นแล ความว่า การที่บรรพชิตถือบาตรเดินเข้าไปยังเรือนของบุคคลอื่น แสวงหาอาหารเลี้ยงชีพ ประเสริฐยิ่งกว่าการได้ยศ และทรัพย์ คุณด้วยร้อยเท่าพันเท่า.

อปิ รชฺเชน ตํ วรฺนฺติ ตํ อนาคารสฺสโต อญฺญํ อหีสฺนตฺสฺส ปรีพฺพชนํ สกฺลชมฺพุทฺเปี รชฺเชนปี วรตฺรฺนฺติ อตฺถโ.

คำว่า การไม่เบียดเบียนคนอื่นนั้น ประเสริฐกว่าการเป็นพระราช ความว่า การเว้นของบรรพชิต ผู้ไม่เบียดเบียนคนอื่นนั้น ประเสริฐกว่าราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น.

อมจฺใจ ตสฺส กถํ สุตฺวา คนฺตฺวา รณฺโถ อาโรเจสิ. ตํ สุตฺวา ราชานนาคฺจฺจนฺเต ก็ สกฺกา กาทฺนฺ”ติ ตฺนุทฺธี อโหสิ. อถ ปุณฺนปี สกฺโก อพฺุฒฺมรตฺติกสมเย อาคนฺตฺวา อากาเส จตฺวา “ก็ มหาราช โลมสกฺสฺสปี อานาเปตฺวา ยญฺญํ น ยชาเปสี”ติ อาน.

อำมาตย์ฟังคำของพระดาบสนั้นแล้ว ก็ไปกราบทูลพระราชชา. พระราชาทรงสดับคำนั้น จึงตรัสว่า “เมื่อพระดาบสไม่มา เราอาจจะทำได้อย่างไร” แล้วทรงนั่งอยู่. ต่อมาท้าวสักกเทวราชได้เสด็จมาในเวลาเที่ยงคืนอีก ประทับยืนอยู่กลางอากาศตรัสว่า “ดูกรมหาราชทำไมพระองค์ไม่บังคับโลมสก็สสปดาบสให้มานูชาโยญ”.

เปลีโตปี นาคจตุตตี. เตนหิ มหาราช
 อตุตโน ธีตริ จนุทวตี กุมารี
 อลงกาเรตวา เสยหุสสุ หตุเถ เปเสตวา
 "สเจ กิราคนุตวา ยญญั ยชิสุสสิ
 ราชชา เต อิมิ กุมารี ทสฺสตี"ติ
 วทาเปหิ อทุธา โส กุมาริกาย
 ปฏิพทฺจจิตฺโต หุตฺวา อาคมิสฺสตีติ.

ตํ สุตฺวา ราชชา "สาธฺม"ติ สมฺปฏิจฺจิตฺวา
 ปุณทิวเส เสยหุสสุ หตุเถ อตุตโน
 ธีตริ จเปตฺวา เปเสสิ. โสปี ราชธีตริ
 คเหตุวา ตตฺถ คนุตฺวา อิลิ วนฺทิตฺวา
 ปฏิสนฺถาริ กตฺวา เทวจฺจรปฏิภาคํ
 ราชธีตริ ตสฺส ทสฺเสตฺวา เอกมนฺตุ
 อฏฺฐาสิ.

อถ โส อินฺทฺริยานิ ภิณฺทิตฺวา ตํ
 โอลิเกสิ สห โอลิเกเนว ปฏิพทฺจจิตฺโต
 หุตฺวา ฌานา ปริหาโย. อมจฺโจ ตสฺส
 ปฏิพทฺจจิตฺตภาวํ ฌตฺวา "ภนฺเต สเจ
 กิร ยญญั ยชิสุสส ราชชา เต อิมิ
 ปาทปริจาริกิ กตฺวา ทสฺสตี"ติ.

พระราชชาตรัสว่า "พระดาบส ข้าพระองค์
 ได้ส่งอำมาตย์ไปบอกแล้ว ไม่มา". ท้าว
 สักกะตรัสว่า ดูกรมหาราช ถ้าเช่นนั้น
 พระองค์จงประดับจันทวดีกุมารี พระธิดา
 ของพระองค์มอบให้เสยหะอำมาตย์ส่งไป
 แล้ว จงให้บอก ว่า "ได้ยินว่า ถ้าท่านมา
 บุษายัญ พระราชาจักพระราชทานนาง
 กุมารีนีแก่ท่าน" พระดาบสนั้นจะมีจิต
 ปฏิพัทธ์นางกุมารี จักมาแน่.

พระราชชาทรงสดับคำนั้นแล้ว ทรงรับ
 เทวโองการว่า "ดีละ" วันรุ่งขึ้นมอบธิดา
 ของพระองค์ให้เสยหะอำมาตย์ส่งไป. แม้
 อำมาตย์ก็พาพระราชธิดาไปในที่นั้น ใหว่
 พระฤาษี ทำปฏิสนธิแล้ว แสดงพระ
 ราชธิดาผู้มีความงามเปรียบนางเทพอัปสร
 แก่พระดาบสนั้น แล้วก็ยืนอยู่ ณ ที่ควร
 ข้างหนึ่ง.

ครั้งนั้น พระดาบสทำลายอินทรีย์มอดดู
 พระธิดานั้น เกิดความปฏิพัทธ์พร้อมกับการ
 แลดูเสื่อมจากฉานทันที. อำมาตย์
 รู้ว่าพระดาบสนั้นมีจิตปฏิพัทธ์ จึงกล่าว
 ว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ถ้าท่าน
 จะบุษายัญ พระราชาจะพระราชทาน
 พระธิดานี้ให้เป็นบาทปริจาริกาของท่าน".

โส กิเลสวเสน กมฺเปนฺโต "อิมํ กิร
เม ทสฺสตี"ติ อาห. อาม ยณฺณํ
ยชนฺตสฺส เต ทสฺสตีติ โส สาธุ อิมํ
ลภนฺโต ยชิสฺสามีติ วตฺวา ตํ คเหตฺวา
สห ชฎาหิ อลงฺกตรณํ อภิชฺยุห
พาราณสี อคมาสิ.

ราชาปิ "อาคจฺจติ กิรา"ติ สุตฺวา
ตสฺส ยณฺณาวาญฺญ กมฺมํ ปตฺนฺนุจเปสิ.
อถ นํ อาคตํ ทิสฺวา "เสว ยณฺณํ
ยชิสฺสธ อหํ อินฺทสมิ ภาวิสฺสามิ
ยณฺณปริโยसानเน ตว ธิตฺรํ ทสฺสามี"ติ
อาห. กสฺสไป "สาธุ"ติ สมฺปฺปฺยจฺฉิ.

อถ นํ ราชา ปุนทิวเส อาทาย
จฺนฺทวติยา สทฺธิเยว ยณฺณาวาญฺญํ คโต.
ตตฺถ หตฺถิอสฺสอุสฺมาทิสฺพพจฺตุปฺปทา
ปฺปฺยปาฏิยา จปิดาว อหฺลํ. กสฺสไป
สพฺเพ เต หนิตฺวา ฆาเตตฺวาว ยณฺณํ
ยชิตฺุ อารภิ.

พระดาบสกำลังหวั่นไหวด้วยอำนาจกิเลส
กล่าวว่า "ได้ยินว่า พระราชาจะพระ
ราชทานพระธิดานี้แก่เราหรือ". อำมาตย์
กล่าวตอบว่า ใช่แล้ว พระราชาจะพระ
ราชทานแก่ท่านผู้บุญช้ายัญ. พระดาบส
กล่าวว่า ดีแล้ว เมื่อเราได้ธิดานี้จักบูชา
ยัญ สวมชฎา พาพระธิดานั้นขึ้นรถที่
ประดับดีแล้ว ได้ไปยังเมืองพาราณสี.

ฝ่ายพระราชาทรงสดับว่า "ข่าวว่า พระ
ดาบสมา" รับสั่งให้ตั้งพิธีกรรมใกล้หลุม
ยัญแก่ดาบสนั้น. ที่นั่น พระราชาทอด
พระเนตรเห็นดาบสนั้นมาแล้ว จึงตรัสว่า
"ท่านจงบูชายัญในวันพรุ่งนี้เถอะ เรา
จะได้เสมอด้วยพระอินทร์ ในเวลาเสร็จ
การบูชายัญแล้วจักให้ธิดาแก่ท่าน".
กัถสฺปดาบสรับราชโองการว่า "ดีละ
(พระเจ้าข้า)".

ครั้นวันรุ่งขึ้น พระราชาพาพระดาบสนั้น
พร้อม กับนางจันทวดีไปยังหลุมบูชายัญ.
จัดสัตว์สี่เท้าทั้งหมดมีช้าง ม้า โค
เป็นต้น ยืนโดยลำดับที่หลุมบูชายัญนั้น.
กัถสฺปดาบสเริ่มจะฆ่าสัตว์ทั้งหมดนั้นให้
ตายเพื่อบูชายัญ.

ตตถ นั สนฺนิปติโต มหาชนิน ทิสฺวา
 “อิทฺ ฺเต โลมสกสฺสป อญฺตุตฺติ อปฺปฏิรูปิ
 ก็ นามเตตฺติ กโรสี”ติ วตฺวา ปริเทวนฺโต
 เทว คาถา อภาสิ

๖๕. “พลั จฺนุโท พลั สุริโย
 พลั สมณพฺรหฺมณา
 พลั เวลา สมฺมทฺทสฺส
 พลาติพลมิตฺติโย.

๖๖. ยถา อุกฺคตฺปิ สนฺตํ
 อีสึ โลมสกสฺสปี
 ปิตฺ อตฺถาย^๑ จฺนุทฺวตี
 วาชเปยฺยํ อยาชยึ”ติ.

ตตถ พลั จฺนุโท พลั สุริโยติ
 มหฺนุชฺชการวิธมเน อญฺณํ พลั นาม
 นตฺติ, จฺนุทิมสุริยาเวตฺถ พลวณฺโตติ
 อตฺถเถ.

มหาชนซึ่งมาประชุมกันในที่นั้น เห็น
 กัสนปดาบสนั้น กล่าวว่่า “กัสนปดาบส
 ท่านทำกรรมนี้ชื่ออะไร ไม่เหมาะไม่
 สมควรแก่ท่านเลย” ต่างพากันคร่ำครวญ
 อยู่ ได้กล่าว ๒ คาถาว่า

๖๕. “พระจันทร์มีกำลัง (กลางคืน) พระ
 อาทิตย์มีกำลัง (กลางวัน) สมณะ
 และพราหมณ์ (มีความอดทนและ
 ความรู้) เป็นกำลัง ผึ่งเป็นกำลัง
 ของมหาสมุทร หญิงมีกำลังยิ่งกว่า
 กำลังทั้งหมด.

๖๖. เพราะนางจันทวดี ต้องการทำให้
 ประโยชน์แก่พระบิดา จึงประเล้า
 ประโลมโลมสกัสนปฤาษี ผู้มีตบะ
 สูง มีความสงบให้บูชาญ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า
พระจันทร์มีพลัง พระอาทิตย์มีพลัง
 ความว่า ชื่อว่ากำลังอื่นในการกำจัด
 ความมีดมาก ย่อมไม่มี, พระจันทร์
 พระอาทิตย์เท่านั้นมีกำลังในการกำจัด
 ความมีดมากนั้นได้.

^๑ จ. ท. อตฺถา.

สมณพราหมณาติ อภิภูชานิกูชวิสัย-
 เวคสเหน ขนฺติพลภาณพลเน
 สมณนาคตา สมิตปาปพาหิตปาปา
 สมณพราหมณา. **พลี เวลา**
 สมุททุสสาติ มหาสมุททุสส อุตฺตริตุ
 อทตฺวา อุกกั อวาริตฺวา วินาเสตุ
 สมตฺตตาย เวลา พลี นาม.

พลาติพลมิตฺติโยติ อิตฺติโย ปน
 วิสทภาณปี อวีตราเค อตฺตโน วสั
 อาเนตฺวา วินาเสตุ สมตฺตตฺตา เอเตหิ
 สพุเพหิ พลฺเลหิ อติพลา นาม.
 สพุพพลฺเลหิ อิตฺติพลเมว มหนฺตตรนฺติ
 อตฺโต.

ยถาติ ยสฺมา. **ปีตุ อตฺถาติ**
 ปีตุ วุฑฺฒิอตฺถาย. อิทํ วุตฺตํ โหติ
 ยสฺมา อิทํ อุกฺคตปี สมานํ สีลาทีนํ
 คุณานํ เอสิตฺตฺตา อิสฺสิ อยํ จนฺทวตี
 นิสุสึลลํ กตฺวา ปีตุ อตฺถาย วาขเปยฺยํ
 ยถญํ ปาเชติ ตสฺมา ชานิตฺพุพเมตํ
 "พลาติพลมิตฺติโย"ติ.

คำว่า **สมณะและพราหมณ์** ความว่า
 สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีบาปสงบ
 และมีบาปลอยแล้ว ประกอบด้วยกำลัง
 คือความอดทน และกำลังคือความรู้
 ในขณะกระทบอารมณ์ที่ชอบใจ และไม่
 ชอบใจ. คำว่า **ฝั่งเป็นกำลังของ**
มหาสมุทร ความว่า ฝั่งชื่อว่าเป็นกำลัง
 ของมหาสมุทร เพราะสามารถปิดกั้น
 ไม่ให้น้ำหลากมา คือกีดขวางไว้ไม่ให้ท่วม.

คำว่า **หญิงมีกำลังยิ่งด้วยกำลัง**
 ความว่า ก็หญิงทั้งหลาย ชื่อว่ามีกำลัง
 ยิ่งกว่ากำลังทั้งหมดเหล่านี้ เพราะ
 สามารถจะนำนุระผู้มีญาณแก่กล้า แต่
 ไม่หมดความกำหนดมาสู่อำนาจของตน
 ให้พินาศได้. อธิบายว่า กำลังของหญิง
 เท่านั้น มีกำลังมากยิ่งขึ้นกว่ากำลังทั้งหมด.

คำว่า **ยถา** ได้แก่ เพราะเหตุใด.
 คำว่า **ประโยชน์แก่พระบิดา** ความว่า
 เพื่อประโยชน์ คือความเจริญแก่บิดา.
 ท่านกล่าวอธิบายคำนี้ไว้ว่า เพราะ
 พระนางจันทวดีนี้ ทำกัศสปลาชีซึ่ง
 เป็นผู้มิตบะสูง ผู้มีชื่อว่าฤาษี เพราะ
 เป็นผู้แสวงหาคุณทั้งหลาย มีศีลเป็นต้น

แล้ว ทำให้เป็นผู้ไม่มีศีล ให้นุชชาัยญ เพื่อประโยชน์แก่พระบิดา ฉะนั้นควร ทราบคำนี้ว่า "หญิงมีกำลังยิ่งกว่ากำลัง ทั้งหมด".

ตสมึ สมเย กสฺสโป "ยญญํ ยชนตฺถาย มงฺคฺลหตฺถี คีวํยํ ปหริสฺสามี"ติ ขคฺครตฺนํ อุกฺขิปี. หตฺถี ตํ ทิสฺวา มรณภยตฺตฺชิโต มหารวํ รวิ. ตสฺส รวํ สุตฺวา เสสาปี หตฺถิอสฺสอุสฺสภาทโย มรณภยตฺตฺชิตา ภเยน วิรวีสุ. มหาชนปี วิรวี.

ในเวลานั้น กัสสปดาบสเงื้อพระขรรค์แก้ว ขึ้นด้วยคิดว่า "เราจักตัดคอมงคฺลหตฺถี เพื่ออนุชชาัยญ". ช้างเห็นดังนั้นก็สะดุ้งกลัว ต่อมรรณภัยร้องเสียงดัง. แม้สัตว์ที่เหลือ มีช้าง ม้า และโค เป็นต้น ได้ยินเสียง ร้องของมงคฺลหตฺถี สะดุ้งกลัวต่อมรรณภัย ได้พากันร้อง เพราะความกลัว. แม้ มหาชนก็พากันร้องไปด้วย.

กสฺสโป ตํ มหารวํ สุตฺวา สํเวคฺปฺปตฺโต หุตฺวา อตฺตโน ชฺฎาทีนํ โอลิเกสิ.

กัสสปดาบสได้ยินเสียงร้องดังนั้น มีความ สลดสังเวช ได้สำรวจดูชฺฎาเป็นต้น ของตน.

อถสฺส ชฺฎา มสฺส กจฺจโลมานิ อรุโลมานิ ปากฺฎานิ อหฺสุ. โส วิปฺปฏิสํวารี หุตฺวา "อนนฺรูปี วต เม ปาปกมฺมํ กตฺนุ"ติ สํเวคํ ปกาเสนฺโต อฏฺฐมํ คาทมาห

ทันใดนั้น ชฺฎา หนวด ขนรักแร้ ขนอก ก็ปรากฏแก่พระดาบสนั้น. พระดาบสนั้น มีความเดือดร้อนใจ คิดว่า "เราทำกรรม ลามกไม่สมควรเลย" เมื่อจะประกาศ ความสลดสังเวช ได้กล่าวคาถาที่ ๘ ว่า

๖๗. "ตํ โลกปทํ กมฺมํ กฏฺกํ กามเหตุกํ

๖๗. "กรรม ที่ทำด้วยความโลภนั้น เผ็ดร้อน มีกามเป็นเหตุ อาตมา

๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

ตสฺส มฺลํ คเวสิสฺสํ
 เขษฺฐํ ราชํ สพนฺธนนฺ"ติ.

ตสฺสตุโถ "มหาราช ยํ เอตํ มया
 จนฺทเวติยา โลกํ อุปฺปาเทตฺวา เตน
 โลกาน ปกตํ กามเหตุกํ ปापกํ ตํ
 กฺกุกํ ติชิณฺวิปากํ ตสฺสสาหํ อโยนิโส-
 มนสิการสงฺฆาตํ มฺลํ คเวสิสฺสํ อลํ
 เม อิมินา ขคฺเคน ปญฺญาขคฺคํ
 นิหริตฺวา สุภณิมิตฺตพฺนฺธเนน สทฺธิ
 สพนฺธนํ ราชํ จินฺทิสฺสสามี"ติ.

อถ นํ ราชา "มา ภายิ สมฺม
 อิทานิ เต จนฺทเวตีกฺุมาริกญฺจ
 สตฺตฺรตนฺราสิญฺจ ทสฺสสามิ ยชาหิ
 ยญฺญนนฺ"ติ อาห. ตํ สุตฺวา กสฺสโป
 "น เม มหาราช อิมินา กิเลเสน
 อตุโถ"ติ วตฺวา โอสานคาถมาห

จักคํมฺลฺรากของกรรมนั้น จักตัด
 ความกำหนด พร้อมด้วยเครื่องผูก
 เสีย".

อธิบายความคานานั้นว่า "มหาราช
 กรรมนั้นใดที่ข้าพระองค์ยังความโลภให้
 เกิดขึ้นในนางจันทวดี ทำไปด้วย
 ความโลภ กรรมนั้นมีกามเป็นเหตุ เป็น
 กรรมลามก เมื่อร้อน มีวิบากแรงกล้า
 ข้าพระองค์จักคํมฺลฺรากของกรรมนั้น
 คือ อโยนิโสมนสิการ อาตมาพอแล้ว
 สำหรับพระขรรค์เล่มนี้ อาตมาจักนำ
 พระขรรค์คือปัญญา ตัดความกำหนด
 ยินดี พร้อมด้วยเครื่องผูกพันคือศุภณิมิต
 เสีย".

ลำดับนั้น พระราชาตรัสว่า "ดูกร
 สหาย ท่านอย่ากลัวเลย เราจักให้นาง
 จันทวดีกุมารี และกองรัตนะ ๗ ประการ
 แก่ท่านในบัดนี้ ท่านจงบูชาญฺญเกิด".
 กัสสปดาบสฟังคํานั้นแล้ว ทูลว่า
 "มหาราช ความต้องการด้วยกิเลสนี้ ไม่มี
 แก่อาตมาแล้ว" ได้กล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๖๘. "อิริตถุ กามะ สุพหุปี โลก
ตโป เสยโย กามคุณิ ราช
ตโป กริสสามิ ปหาย กาม
ตเวว ฐฏัง จนฺทวดี จ โหตุ"ติ.

๖๘. "ราชา อาตมาติเตยนกามคุณที่มี
อยู่ในโลก แม้มาก ตบะ (คือความ
สำรวมในศีล) ประเสริฐกว่ากามคุณ
ทั้งหลาย อาตมาจะละกามคุณ
บำเพ็ญตบะ ส่วนว่านางจันทวดีจึง
อยู่แหว่นแคว้นของพระองค์เกิด".

ตตถ สุพหุปีติ อติพหุเกปิ. ตโป
กริสสามิติ สีสลนุณมเมว กริสสามิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แม้มาก
ความว่า แม้เป็นอันมาก. คำว่า
บำเพ็ญตบะ ความว่า เราจักทำความ
สำรวมในศีลเท่านั้น.

โส เอวํ วตฺวา กสิณํ สมณฺหา-
หริตฺวา ญฺจํ วิเสสํ อุปฺปาเทตฺวา
อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสิตฺตฺวา รมฺโณ
ธมฺมํ เทเสตฺวา "อุปฺปมตฺโต โหตี"ติ
โอวทิตฺวา ยถฺยถา วาญํ วิทฺธเสตฺวา
มหาชนฺสฺส อภยทานํ ทาเปตฺวา
รมฺโณ ยาจนฺตสฺเสว อุปฺปตฺตฺวา
อตฺตโน วสนฺญฺจานเมว คนฺตฺวา ยาวชฺฉิ
พฺรหฺมวิหาเร ภาเวตฺวา พฺรหฺมโลก-
ปฺรายน โอโหสิ.

พระดาบสกล่าวอย่างนี้แล้ว ได้
กำหนดกสิณ ให้คุณวิเศษที่เสื่อมไป
เกิดขึ้นแล้ว นั่งสมาธิในอากาศ แสดง
ธรรมแก่พระราชา กล่าวสอนว่า "ขอ
พระองค์จงไม่ประมาทเกิด" ทำลายหลุม
ยัญญให้อภัยทานแก่มหาชน เมื่อพระราชา
ทรงอ่อนวอนอยู่ ได้เหาะไปสู่ที่อยู่ของตน
เจริญพรหมวิหารตลอดชีวิต ได้ไปเกิดบน
พรหมโลก.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ทรงประกาศสั่งจะประชุมชาดก.

อรรถกถาชาดก ป-ท. ๑๕-๘

สจฺจปรีโยसानเ อุกฺกณฺฐิตภิกฺขุ อรหตฺเต
 ปติภฺจฺหิ. ตทา เสยฺโย มหามจฺโจ
 สารีปฺตฺโต อโหสิ โลมสกฺสฺสโป ปน
 อหเมวาทิ.

ภิกษุอยากสึกได้ดำรงอยู่ในพระอรหันต์ผล
 ในเวลาจบสัจจะ. มหาอำมาตย์ชื่อไสยหะ
 ในกาลนั้น ได้เป็นสารีบุตรในกาลนี้ ส่วน
 โลมสกัสสปดาบสได้เป็นเรตถาคตแล.

โลมสกฺสฺสปชาตกวรรณนา สุตตมา.

พรรณนาโลมสกัสสปชาดก ที่ ๗ จบ.